

CENTRE OF SOCIAL DEVELOPMENT AND INNOVATIONS
TERNOPIL VOLODYMYR HNATYUK
NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY
EAST ABERDEEN EDUCATIONAL RESOURCES

Scientific Papers

**SOCIAL WORK
& EDUCATION**

Vol. 1, No 1, 2014

Ternopil-Aberdeen, 2014

EDITORIAL BOARD

Editor-in-Chief

Prof. Vira Polishchuk, Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University, Ukraine

Deputy Editor-in-Chief

PhD, Assoc. Prof. Anna Slozanska, Centre of Social Development and Innovation, Ternopil, Ukraine

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

Dr., Prof. Bogdan Buyak, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ukraine

Dr., Prof. Liliia Morska, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

Dr., Prof. Tetyana Semigina, Academy of Labour, Social Relations and Tourism, Ukraine

Dr., Prof. Nataliya Kolyada, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Ukraine

Dr., Prof. Iryna Kozubovska, Uzhhorod National University, Ukraine

Dr., Prof. Olexandra Yankovych, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine, Ukraine

Hab. PhD, Prof. Jadwiga Daszykowska, The John Paul II Catholic University of Lublin, Stalowa Wola Campus, Poland

PhD, Assoc. Prof. Oksana Richter, the University of Washington, USA

PhD, Assoc. Prof. Nadiia Gorishna, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ukraine

PhD, Assoc. Prof. Linda Wermelingg, Northern Kentucky University, USA

PhD, Assoc. Prof. Svitlana Kalaur, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ukraine

PhD, Assoc. Prof. Katarina Levicka, Trnava University, Slovakia

PhD Bogdan Wi^ckiewicz, The John Paul II Catholic University of Lublin, Stalowa Wola Campus, Poland

PhD Jerzy Dqbek, The John Paul II Catholic University of Lublin, Stalowa Wola Campus, Poland

PhD Miroslaw Rewera, The John Paul II Catholic University of Lublin, Stalowa Wola Campus, Poland

Editorial Address:	Print House:
Journal of Scientific Papers “ Social Work and Education ” Kurbasa str., 6/206 46000, Ternopil, Ukraine <i>E-mail: center_sdi@yahoo.com</i>	Print, copy, centre “ VECTOR ” Lvivska str., 12 46009, Ternopil, Ukraine <i>E-mail: Vector.Volodymyr@gmail.com</i>

ЗМІСТ

РЕДАКТОРИ

Віра Поліщук, Анна Слозанська	5
Сучасний стан соціальної роботи в Ізраїлі	6
Вільгош В.	
Організація професійної підготовки майбутніх соціальних працівників: міжнародний досвід.	13
Горішна Н.	
Організація соціальної роботи в Швеції.	20
Гудяк Н.	
Організація соціальної роботи в Бельгії.	29
Кушніренко М.	
Зарубіжний досвід соціальної інтеграції випускників інтернатних закладів.	37
Лучків . І.	
Особливості соціальної роботи в Норвегії.	43
Медулич С.	
Особливості соціальної політики Нідерландів.	50
Турчин О.	
Соціальна робота в Данії.	56
Тучак Х.	
Сутність і особливості статево-рольової соціалізації молоді як теоретична основа професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.	64
Главацька О.	
Громадські організації як суб'єкти профілактики девіантної материнської поведінки.	72
Ковалковська І.	
Причини виникнення підліткової агресії.	76
Кукурудза Т.	
Подолання конфліктних ситуацій у молодій сім'ї.	81
Мазурок М.	

Організація волонтерської роботи студентів.	88
Медюх Л.	
Особливості формування дозвілля молодших підлітків в процесі їх соціалізації.	94
Олійник Г.	
Нематеріальні форми соціальної підтримки сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах.	100
Петрів О.	
Соціальна робота: проблеми становлення в умовах сьогодення.	107
Поліщук В.	

Social Work *& Education*

EDITORIAL

Social Work and Education is a bi-annual international scholarly journal published by Centre of Social Development and Innovation and Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, dedicated to advancing analysis of the theory and practice of social work, social care, social welfare, social work education and social politics at all levels. It presents a forum for international debate on important issues and provides an opportunity for the expression of new ideas and proposals on the structure and content of social work, social care, social welfare and social work education, training and development.

In this way, the journal makes a vital contribution to the development of social work and social work educational theory and practice in relation to social work and social care, social welfare, social politics promoting a set of standards in relation to the written presentation of ideas and experience which reflects the needs and requirements of both practice and education.

The journal aims for the highest standards in its published material. All material submitted to the journal is subject to a process of assessment and evaluation through the Editors, board members, and a group of assessors drawn from a wide range of expertise.

The composition of the Editorial Board encompasses diverse perspectives and vacancies are filled through open recruitment promoting equality of access.

In addition, the assessors and reviewers are actively sought who bring a wide range of perspectives and in particular the perspectives of oppressed groups, to their assessment of submitted material.

The journal will publish material that reflects the wide constituency of social work and social work education and training. Writings demonstrating and illustrating antioppressive approaches to training, education and practice are actively sought. All writings must demonstrate a permeation of these issues. Articles from writers bringing the perspectives of oppressed groups are actively encouraged. The journal will not knowingly publish material that is oppressive in content or style.

All research articles in this journal, including those in special issues, special sections, or supplements, have undergone rigorous peer review, this generally involves initial editor screening and anonymized refereeing by at least two independent reviewers.

*Dr. Prof. Vira Polishchuk,
PhD, Assoc.Prof. Anna Slozanska*

Вільгош В. (2014). Сучасний стан соціальної роботи в Ізраїлі. *Social Work and Education*, № 1, С. 6-13.

Віра Вільгош,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
магістр кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ІЗРАЇЛІ

Анотація. У статті досліджено сучасний стан соціальної роботи в Ізраїлі. Розкрито систему соціального забезпечення держави Ізраїль. Охарактеризовано основні завдання та принципи здійснення соціального страхування та виплати соціальних допомог. З'ясовано, що за умови відповідної організації та функціонування Відомства національного страхування відбувається забезпечення справедливого розподілу національного доходу країни та зменшення рівня бідності в Ізраїлі.

Ключові слова: соціальна робота в Ізраїлі, соціальне забезпечення, національне страхування, бюджетні урядові асигнування, репатріанти.

Abstract. This paper investigates the current state of social work in Israel. Reveals the social security system of the state of Israel. The characteristic of the main objectives and principles of social insurance and social assistance payments. It is shown that if the relevant organization and functioning of the Office of National insurance is to ensure equitable distribution of national income and reducing poverty in Israel.

Keywords: social work in Israel, social security, national security, government budgetary allocations immigrants.

Вступ. Соціальна робота є важливим інструментом здійснення соціальної політики держави і забезпечення стабільності та безпеки у суспільстві. Прикладом реального наповнення соціальної політики вагомим соціальним змістом для України може слугувати досвід здійснення соціальної роботи в Ізраїлі. Діяльність системи соціального забезпечення Ізраїлю розглядається нами інноваційною та необхідною для наукових досліджень.

Аналіз наукової соціально-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що у працях науковців залишається поза увагою дослідження сучасного стану соціальної роботи в Ізраїлі. Проблеми здійснення соціальної політики в Ізраїлі вітчизняні та зарубіжні науковці вивчали з точки зору становлення і розвитку соціальної роботи (С. Кубіцький, С. Коляденко, Т. Пічущкіна). Необхідно зазначити, що у процесі вивчення зарубіжного досвіду здійснення соціальної роботи науковці все частіше звертають увагу на значні потенційні можливості системи соціального забезпечення та соціального страхування Ізраїлю в здійсненні соціальної політики України.

Метою статті є дослідження сучасного стану соціальної роботи в Ізраїлі.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи сучасний стан та історичні аспекти розвитку соціальної роботи в Ізраїлі слід зазначити, що з моменту створення цієї країни відбувалося становлення держави соціального добробуту. С. Кубіцький зазначає, що саме в Ізраїлі на початку ХХІ століття, в порівнянні з країнами Західної Європи скоротилася

чисельність громадян, що живуть за межею бідності. Необхідно зауважити, що поняття «межа бідності» дуже відносне, адже хто бідним вважається в одній країні то в іншій — має житло, їжу, транспорт. Близько 35 тис. ізраїльтян отримують мінімальну заробітну плату, яка коригується раз на рік і складає 47,5% від середньо ізраїльської [2, с. 194].

Регулювання соціальної політики в Ізраїлі здійснюють такі державні установи, як:

- 1) Міністерство соціального забезпечення (Відомство національного страхування);
- 2) Міністерство абсорбації;
- 3) Міністерство освіти і культури;
- 4) Міністерство охорони здоров'я (Фонд страхування на випадок хвороби для працюючих);
- 5) Школа соціальних працівників, тощо.

Основною ціллю роботи Міністерства соціального забезпечення Ізраїлю є захист, реабілітація та надання допомоги будь-якій особі, сім'ї чи общині у кризовій ситуації у зв'язку з тимчасовою чи постійною інвалідністю, бідністю, соціальними відхиленнями, безробіттям, дискримінацією чи експлуатацією [7].

Аналізуючи діяльність Міністерства соціального забезпечення слід виокремити такі спеціалізовані відділи:

- відділ по роботі з розумово відсталими людьми;
- відділ розвитку соціального стану;
- департамент соціальних та реабілітаційних послуг;
- відділ з обслуговування важкої молоді;
- відділ персональних і соціальних послуг;
- відділ планування та підготовки науково-дослідних процесів;
- департамент соціальних функцій [7].

Необхідно зазначити, що особливістю соціальної роботи в Ізраїлі є надання комплексу допомог репатріантам. Для забезпечення повноцінної адаптації репатріантів в країні було створене Міністерство абсорбації в 1948 році з метою надання допомоги іммігрантам та ізраїльським громадянам, які проживали за кордоном певний період часу [6]. Виплата соціальних допомог таким громадянам відбувається частково з Відомства національного страхування та з бюджетних урядових асигнувань. Репатріанти, які прибули в Ізраїль на певний період часу звільняються від сплати страхових внесків, отримують допомоги, серед яких є допомоги та пільги ліквідаторам аварії на ЧАЕС [6]. Необхідно зазначити, що соціальна робота як професія активно розвивалася і вдосконалювалася відповідно до процесів абсорбції та репатріації.

Соціальна політика у соціальній сфері в країні реалізується за допомогою системи соціального забезпечення, яка виконує три основних завдання: забезпечення мінімального прожиткового мінімуму малозабезпечених громадян, підтримка рівня життя працівника та його сім'ї в екстра ординарних ситуаціях, зміна розподілу доходів у напрямку великої рівності. Ми поділяємо наукову позицію С. Кубіцького, що система соціального забезпечення в Ізраїлі схожа з системами в інших промислово розвинутих країнах, що дотримуються політики загального добробуту, і побудована за трьома типами програм: соціальне страхування, соціальна допомога та бюджетні урядові асигнування [2, с. 194-195]. Система соціального забезпечення Ізраїлю подана на схемі 1.

Схема 1. Система соціального забезпечення в Ізраїлі

С. Кубіцький зазначає, що основи ізраїльської системи соціального забезпечення були закладені в 1953 році ухваленням першого закону про національне страхування. Сьогодні система включає економічне і соціальне забезпечення практично кожного жителя Ізраїлю впродовж усіх етапів його життя [2, с. 194-195]. Аналізуючи систему соціального забезпечення, С. Коляденко виокремлює такі основні її цілі — забезпечення прожиткового мінімуму економічно слабким групам населення, підтримка рівня життя працівника та його родини в екстраординарних ситуаціях та зміна розподілу доходів у напрямку більшої рівності [10, с. 7]. Систему соціального забезпечення Ізраїлю детально описано в таблиці 1.

Таблиця 1

Система соціального забезпечення в Ізраїлі*

	Соціальне страхування	Соціальна допомога	Бюджетні урядові асигнування
Характеристика	Складається з двох основних програм: національного страхування та медичного страхування. Є обов'язковим національне та медичне страхування усіх осіб старше 18 років. Національне страхування здійснюється на основі Відомства національного страхування.	Відіграють важливу роль програми соціальної допомоги, що фінансуються з державного бюджету	Складають значну частину державної системи соціального забезпечення. Виплати здійснюються з державного бюджету
Види виплат	<u>Національне страхування</u> <u>Страхування материнства</u> - одноразова допомога у зв'язку з пологами; - оплата декретної відпустки; - допомога по збереженню вагітності. <u>Страхування дітей</u>	Виплати тим особам і сім'ям, які не в змозі забезпечити собі прожитковий мінімум трудовою	- пенсії інвалідам Армії оборони Ізраїлю; - допомоги особам, що постраждали внаслідок

<ul style="list-style-type: none"> - допомога на дітей; - щорічна допомога для неповних та багатодітних сімей; <u>Допомоги для військовослужбовці</u> - виплати резервістам; - одноразові виплати демобілізованим солдатам, <u>Страховання на випадок тимчасової втрати роботи</u> - допомога по безробіттю; - компенсації працівникам збанкрутілих компаній; <u>Страховання постраждалих в результаті виробничої травми</u> - виплати сім'ям загиблих в результаті виробничої травми; - допомога у зв'язку із виробничою травмою; - допомога у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; - допомога інвалідам праці; <u>Страховання старості</u> - допомога та спеціальна допомога по старості; - допомога людям похилого віку, що потребують догляд; - допомога та спеціальна допомога у випадку втрати годувальника; - допомога по забезпеченню прожиткового мінімуму; - допомога по інвалідності; - допомога по догляду; - спеціальна допомога для нових репатріантів; - допомога на дітей-інвалідів; - допомога на переміщення; - допомоги жертвам воєнних дій; - допомога на період лікування; <u>Професійна реабілітація;</u> - допомога постраждалим від нещасного випадку в побуті; - допомога в'язням Сіону і їх сім'ям; - допомога для праведників світу і їх сімей 	<p>діяльністю їх годувальників, або через систему соціального страхування. Забезпечення мінімального доходу або його доповнення до рівня мінімального літнім людям і вдовам, що не мають іншого джерела доходу, окрім допомоги національного страхування. Допомоги непрацюючим жінкам, які згідно судовому рішенню мають право на аліменти; Допомоги особам, що не мають доходу для підтримки свого існування і не здатні знайти такий дохід самостійно</p>	<p>проживання в прикордонній смузі або внаслідок ворожої діяльності;</p> <ul style="list-style-type: none"> - допомоги інвалідам - борцям проти нацизму і інвалідам - жертвам нацизму; - допомога через старість; - допомога у випадках втрати годувальника для осіб, не охоплених законом про соціальне страхування; особливі пенсії інвалідам з частковою втратою працездатності; пенсії державним службовцям; - грошове відшкодування колишнім в'язням Сіону і їх сім'ям; - деякі виплати репатріантам, та ін.
--	---	--

**Джерело: систематизовано автором на основі вивчення літературних джерел [2, електор. довідник]*

Найбільш розвиненим є соціальне страхування, яке здійснюється Відомством національного страхування (БітуахЛеумі) і виконує такі основні завдання, як:

- 1) матеріальне забезпечення громадян Ізраїлю, які тимчасово чи постійно не мають засобів для існування;
- 2) консультативна і матеріальна допомога людям, які потребують відновлення здоров'я;
- 3) виплата різноманітних допомог [3 с. 6].

Необхідно зазначити, що державне страхування здоров'я забезпечує медичне обслуговування всіх жителів Ізраїлю і є обов'язковим. С. Кубіцький зазначає, що відповідно до вимог закону, кожний житель Ізраїлю у віці від 18 років і старше повинний застрахуватися у Відомстві національного страхування і зобов'язаний платити страхові внески (для працюючих – 4,8% від заробітної плати). Всі застраховані громадяни повинні

записатися у будь-якій лікарняній касі (в країні існує 4 каси) і мають право на отримання медичних послуг, визначених законом. Лікарняна каса зобов'язана приймати будь-якого громадянина країни. Необхідно зауважити, що на 340 мешканців країни приходиться один лікар, а населення обслуговується широкою мережею медичних установ — 161 лікарня, 1600 поліклінік і 900 центрів матері і дитини[2, с. 195-197].

Соціальна робота як вид діяльності, почала здійснюватись зразу після проголошення держави Ізраїль в 1948р. Так, з цього року в Ізраїлі діє Міністерство соціального забезпечення яке утворили з Єврейського національного комітету. У 1934 році у рамках програми міністерства розпочала роботу Школа для навчання соціальних працівників[1,с. 10].

Розвиток соціальної роботи в Ізраїлі (1948-1957 р.) тісно пов'язаний із процесом абсорбації, який відбувався у зв'язку із проживанням значної кількості єврейських громадян за межами своєї держави. Характеристика процесу абсорбації та розвиток соціальних гарантій і захисту репатріантів наведено в таблиці 2.

Становлення системи соціальної політики та соціального забезпечення в Ізраїлі тривав з 1951 по 1972 рр. С. Коляденко зауважує, що для створення держави загального соціального благополуччя уряд створив міцну систему освіти, основу якої складав Закон про обов'язкову державну освіту 1951 р., який гарантував:

- 1) 9 років безкоштовного навчання для дітей 5-14 років;
- 2) додаткове безкоштовне перебування дитини в дитячому садочку 3-4 років із малозабезпечених сімей;
- 3) задоволення потреб дітей із різним рівнем здібностей в рамках обов'язкової дев'ятирічної освіти;
- 4) введення продовженого навчального дня та індивідуальної допомоги для невстигаючих учнів, безкоштовні сніданки та лікарське спостереження дітей з бідних родин;
- 5) введення системи знижок в оплаті за навчання соціально незахищених учнів старших класів;
- 6) створення підготовчих курсів для дітей вихідців з східних країн для зрівняння шансів вступу у вищий навчальний заклад [10, с. 4-5].

У 1972 р. соціальні міністерства почали здійснювати підтримку малозабезпечених родин, які мають дітей, зокрема таким сім'ям надавалися різні види допомог (допомога в оплаті медичної страховки, квартири, тощо).

Таблиця 2

Характеристика процесу абсорбації в Ізраїлі

/n	<i>Період абсорбації</i>	<i>Опис періоду</i>	<i>Соціальний захист репатріантів</i>
	Період наметових таборів 1948-1950рр.	Для пристосування до нових умов єврейських емігрантів, їх заселяли в наметові табори, на військових базах та в покинутих будинках. В 1949 р. під час піку еміграції були побудовані цілі наметові табори. Погані житлово-побутові умови для проживання та життя.	Початкове прилаштування емігрантів узяло на себе Єврейське агентство, через велику кількість репатріантів соціальні органи абсорбації не вправлялися із завданнями, люди шукали постійного житла та роботи.

Період бараків 1950-1952рр.	Умови життя в барачних селищах були невибагливі, але сім'ї проживали окремо. Покращилась діяльність соціальних служб, з'явилися умови для працевлаштування та навчання.	Налагоджена система діяльності соціальних служб: відкриті лікарняні каси, дитячі садки, школи, магазини, тощо. Діє відділення біржі праці. Засновані мошави – фермерські курси для емігрантів.
Період «планової абсорбації» 1954-1956рр.	Розселення емігрантів відбувалося більш продумано. Репатріантів з пароплава направляли в селища та райони розвитку. Житлові умови кращі – їм надавали окремі квартири, отримували допомогу. Репатріантів з однієї етнічної приналежності розселяли в одних поселеннях.	Створено спеціальний центр з працевлаштування, Фонд допомоги репатріантам, які мали труднощі в пошуку роботи. Активно діяли соціальні служби (поліклініки, школи, магазини).
Період «різнобічної абсорбації» з 1957р.	Велика кількість репатріантів, які прибули в цей період були представниками вільних професій та із вищою освітою.	Відкриті курси івриту. Центри професійної підготовки та перепідготовки, пізніше – центри абсорбції.

Висновок. Основною ціллю роботи Міністерства соціального забезпечення Ізраїлю є захист, реабілітація та надання допомоги будь-якій особі, сім'ї чи общині у кризовій ситуації у зв'язку з тимчасовою чи постійною інвалідністю, бідністю, соціальними відхиленнями, безробіттям, дискримінацією чи експлуатацією, яка реалізується за допомогою системи соціального забезпечення, яка виконує три основних завдання: забезпечення мінімального прожиткового мінімуму малозабезпечених громадян, підтримка рівня життя працівника та його сім'ї в екстра ординарних ситуаціях, зміна розподілу доходів у напрямку великої рівності.

У процесі дослідження з'ясовано головні етапи розвитку соціальної роботи в Ізраїлі, та основні програми підготовки кваліфікованих соціальних працівників. На основі вивчення сучасного стану соціальної роботи в Ізраїлі нами обґрунтовано систему соціальної політики як держави соціального добробуту, а також охарактеризовано основні засади здійснення соціального забезпечення та соціального страхування.

Список використаної літератури:

1. «Національне страхування» Департаменту інформації та публікації. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до брошури: <http://www.moia.gov.il/Russian/InformationAndAdvertising/Advertising/Pages/Rights.aspx> (25. 05. 2014). – Назва з екрану.
2. «Охорона здоров'я» Департаменту інформації та публікації. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.moia.gov.il/Russian/InformationAndAdvertising/Advertising/Pages/Rights.aspx> (25. 05. 2014). – Назва з екрану.
3. Коляденко С. Розвиток соціальної роботи у Ізраїлі: історія та сучасність. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/3550/>. (25. 05. 2014). — Назва з екрану.
4. Кубицький С. О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах: навчальний посібник/С.О.Кубицький — К.: ДАККіМ, 2009. – 298с.

5. Міністерство алії та абсорбації. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.moia.gov.il/Russian/InformationAndAdvertising/Advertising/Pages/Rights.aspx>. (25. 05. 2014). — Назва з екрану.

6. Міністерство соціального забезпечення Ізраїлю. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%98%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BB%D1%8F . (25. 05. 2014). — Назва з екрану.

7. Моше Кахлон оголосив реформу соціальних служб. Департамент інформаціїта публікації. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки..** (25. 05. 2014). — Назва з екрану.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 16.04.2014

Горішна Н.М. (2014). Організація професійної підготовки майбутніх соціальних працівників: міжнародний досвід. *Social Work and Education*, № 1, С. 13-20.

Горішна Н.М.,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
к.п.н., доцент кафедри соціальної роботи

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

В статье проанализированы основные подходы к организации подготовки социальных работников за рубежом. Обнаружено, что, несмотря на обусловленные национальной спецификой различия, базовые подходы к обучению специалистов социальной работы общие для многих стран мира. Они определяются спецификой социального образования (гуманистическая направленность, универсальность и консервативность), а также общими требованиями к профессиональной компетентности социальных работников.

Ключевые слова: *социальный работник, социальное образование, модели подготовки социальных работников, базовые принципы обучения социальных работников.*

The article elucidates the conceptual approaches foundations of social workers training on the basis of foreign experience analysis. It is proved, that along with national peculiarities, there are some common for many countries features of social work education. They are caused by nature of social education itself (humanity orientation, universal character, and conservatism) and general demands towards social workers professional competence.

Key words: *social worker, social education, models of social workers training, basic concepts of social workers' training.*

Формулювання проблеми дослідження. Найбільш загальною тенденцією суспільного розвитку у ХХ ст., за свідченням абсолютної більшості соціологів, стала професіоналізація соціальної роботи. У багатьох країнах світу, в т. ч. Україні, цей процес зумовлений необхідністю вирішення численних економічних, правових, політичних проблем населення, розробки та реалізації ефективних механізмів соціального захисту громадян.

Утвердження соціальної роботи як окремої галузі суспільної практики та самостійного виду професійної діяльності відбулося в Україні на початку 90-х років ХХ ст. Специфіка процесу становлення соціальної роботи в нашій державі полягає у тому, що невирішеність проблем у соціальній сфері змушує фахівців соціальної роботи паралельно вирішувати два питання: налагоджувати ефективну систему соціального захисту та розробляти адекватну сучасним умовам наукову концепцію соціальної роботи.

Визнаючи важливість розробки методологічних засад, визначення власного об'єкта, предметних сторін, змісту і методики соціальної роботи, особливо на етапі її самоствердження, вчені наголошують на необхідності розвитку системи професійної підготовки відповідних фахівців. Створення ефективної системи соціальної освіти є важливою передумовою вирішення багатьох соціальних проблем засобами професійної соціальної роботи.

Аналіз літературних джерел свідчить, що у розвинутих країнах світу соціальну освіту розглядають як потужний антикризовий, стабілізуючий і творчий чинник розвитку суспільства. В Україні вона лише розпочала свій розвиток як інноваційна галузь професійної освіти.

Очевидно, що підготовка фахівців соціальної роботи є нелегким завданням у будь-якій країні, враховуючи глобальність цілей соціальної роботи, складність її об'єкта, різноманітність функцій та сфер діяльності. В Україні ситуація ускладнюється тим, що підготовка фахівців для соціальної сфери здійснюється в умовах суперечливого процесу розробки й осмислення сутності соціальної освіти, принципів, змісту і технологій її реалізації. Сьогодні перед вищими закладами освіти України, які готують соціальних працівників і соціальних педагогів, стоїть нелегке завдання – підготувати професійно компетентних спеціалістів. З одного боку, підготовка професіоналів забезпечить можливості для подальшого успішного становлення цієї сфери діяльності, необхідної для соціального розвитку як окремої людини, так і суспільства загалом. А з іншого – результативність розвитку соціальної роботи, і особливо на етапі її професійного становлення, значною мірою визначається рівнем компетентності та зрілості кожного конкретного представника цієї професії.

Розвиток системи освіти України, в т. ч. соціальної, не є відособленим процесом. Вона функціонує і розвивається паралельно з освітніми системами інших країн та регіонів, взаємодіє з ними, зазнає їх впливу. Тому у розбудові вітчизняної системи соціальної освіти повинні використовуватися як науковий доробок вітчизняних учених, так і прогресивні ідеї світової педагогічної теорії і практики.

Метою статті є аналіз основних теоретичних підходів до професійної підготовки соціальних працівників та виявлення базових засад навчання фахівців соціальної роботи, що є спільними для багатьох країн світу.

Виклад основного матеріалу. За рубезем перші спроби цілеспрямованого вивчення досвіду інших країн у вказаній галузі були здійснені у 1928 р., коли була заснована Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи. За її даними, в час у світі існували майже 200 шкіл соціальної роботи, проте значні відмінності у навчальних планах та програмах, а інколи і їх відсутність, не забезпечували можливостей для здійснення ґрунтовного наукового аналізу. У 1948 р. К. Кендал на замовлення ООН здійснила порівняльне дослідження в галузі соціальної освіти; за її даними тоді у світі налічувалось 373 навчальних заклади з підготовки соціальних працівників [5, с. 3].

У той період провідна роль у налагодженні діяльності шкіл соціальної роботи та удосконаленні їх діяльності у країнах, які прагнули розвивати вказану сферу, належала США, Канаді та Великій Британії. Уряди цих країн, приватні особи та міжнародні агентства надавали стипендії і стажування, проводили навчальні семінари для фахівців різних країн. Така діяльність сприяла інтернаціоналізації професії, посиленню впливу провідних західних держав на підготовку соціальних працівників у країнах, де становлення соціальної роботи та освіти у цій сфері розпочалося значно пізніше. Проте у багатьох країнах адаптація зарубіжногосвіду підготовки соціальних працівників позбавила від необхідності розробки власних моделей, структури і форм соціальної освіти, які б якнайкраще відповідали місцевим умовам.

Неефективність такого підходу змусила Міжнародну асоціацію шкіл соціальної роботи на початку 70-х років ХХ ст. розпочати нову програму так званих “експериментальних шкіл”. Головною метою цього експерименту була розробка навчальних планів і програм підготовки фахівців соціальної роботи, які б відповідали потребам конкретного регіону. Важливим компонентом цього експерименту стали міжнародні та регіональні семінари, на яких збиралися учасники з різних країн світу для вивчення нових моделей навчання соціальної роботи. У результаті такої діяльності були засновані Латиноамериканська та Африканська асоціації навчання соціальної роботи, у середині 70-х років ХХ ст. створена Асоціація навчання соціальної роботи в країнах Азії і Тихоокеанського регіону, а в 1980 р. – Європейська

регіональна група з навчання соціальній роботі [5, с. 5]. Проте регіональний підхід також виявився малоефективним. Орієнтація практичної діяльності та системи підготовки кадрів на вирішення регіональних проблем не відображала глобальний характер соціальної роботи, не відповідала її меті та завданням. Найбільш перспективним шляхом розвитку системи соціальної освіти було визнано оптимальне поєднання регіонального компонента і міжнародного досвіду у цій сфері.

У 80–90-х роках ХХ ст. у світі було проведено кілька порівняльних досліджень з метою виявлення спільних та відмінних рис у підготовці соціальних працівників. Так, Х. Браунс і Д. Крамер [4] проаналізували діяльність шкіл соціальної роботи у 21 європейській країні; Дж. Корнеліссен [6] здійснив аналогічне дослідження на матеріалах 12 країн цього ж регіону; окремі аспекти підготовки соціальних працівників, що містять можливості для європейської інтеграції, досліджували Ф. Сейбл та У. Лоренц [11]; системи підготовки фахівців для соціальної роботи у країнах Азії та Тихоокеанського регіону вивчала Дж. Джордж [6].

Обмін перспективним досвідом організації соціальної освіти та пошук конструктивних шляхів її вдосконалення стали лейтмотивом конгресів Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи, які проходили у Вашингтоні (США, 1992 р.), Амстердамі (Нідерланди, 1994 р.), Гонконзі (1996 р.), Єрусалимі (Ізраїль, 1998 р.), Монреалі (Канада, 2000 р.), Монтпел'є (Франція, 2002 р.), Аделаїді (Австралія, 2004 р.), Сантьяго (Чілі, 2006 р.), Дурбані (Південна Африка, 2008 р.), Гонконзі (Китай, 2010 р.). На останніх конгресах відзначалась необхідність створення нової концепції соціальної роботи і підготовки фахівців, орієнтованої на більш активну роль цієї професії. Навчання соціальній роботі не може лише пасивно відображати соціальний розвиток, а повинно вести активний пошук шляхів вирішення соціальних проблем, що виникають. Серед суттєвих змін, яких вимагає сучасна система навчання соціальній роботі, називались, зокрема, необхідність створення ефективної системи професійного відбору та допрофесійної підготовки соціальних працівників, впровадження багаторівневої системи підготовки відповідних фахівців і відбір прийнятливих для тієї чи іншої країни форм навчання. Такі зміни, на думку Д. Кокса, є універсальними у світовому масштабі, їх потребує система соціальної освіти будь-якої країни, звичайно, в адаптованому варіанті [1, с. 13–16].

Важливу роль у справі поширення передового досвіду соціальної освіти відіграє Міжнародна асоціація соціальних працівників та Комісія з соціальної роботи Ради Європи. Вони організують різні міжнародні конференції, сприяють укладенню довготермінових угод про співпрацю між школами соціальної роботи багатьох країн, які передбачають обмін студентами та викладачами, розробку спільних навчальних планів та програм з окремих навчальних курсів, обмін літературою, реалізацію спільних дослідницьких проектів. Дослідження з цієї проблеми у міжнародному масштабі здійснюють К. Кендал, В. Рао, (США), Х. Браунс, Д. Крамер, У. Лоренц, Ф. Сейбл (Німеччина), М. Сатка (Франція), М. Доуел, С. Шардлоу (Велика Британія). Перспективи вдосконалення соціальної роботи загалом та соціальної освіти зокрема ці вчені вбачають у поєднанні національного досвіду та світової практики, подальшому розвитку і втіленні інноваційних ідей, сформованих на основі досягнень різних країн.

М. Сатка, відзначаючи значну різноманітність моделей підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів, визначає три великі групи країн за типом підготовки [5, с. 17].

До першої групи належать країни (Австрія, Бельгія, Німеччина, Нідерланди, Франція), де підготовка соціальних працівників здійснюється поза системою університетської освіти. В другу групу входять країни, в яких розвинутий як університетський, так і поза університетський типи підготовки. Це, зокрема, Чехія, Болгарія, Греція, Норвегія, Польща, Словаччина. У

країнах, які ввійшли до третьої групи (Естонія, Фінляндія, Велика Британія, Ісландія, Швеція, США) підготовка фахівців для соціальної сфери здійснюється переважно в університетах.

У різних країнах існують суттєві відмінності в характері управління соціальною освітою. Повна відсутність централізованого нагляду за навчанням фахівців характерна для таких країн як Німеччини, Ісландії, Ізраїлю, Італії, Швейцарії. У Данії, Фінляндії, Франції та Іспанії навчання соціальної роботі регулюється за допомогою законодавства. В Австрії, Бельгії, Греції, Люксембурзі, Нідерландах, Португалії, Швеції контроль за діяльністю навчальних закладів здійснюють відповідні уповноважені органи – міністерство освіти, міністерство охорони здоров'я та ін. У США та Великій Британії ці функції виконують спеціально створені координаційні органи (у США – Рада з освіти у соціальній роботі, у Великій Британії – Центральна рада з питань навчання і підготовки у соціальній роботі).

У деяких країнах навчальні заклади з підготовки фахівців соціальної сфери фінансує держава (Данія, Фінляндія, Греція, Ісландія, Ірландія, Туреччина, Велика Британія). У Нідерландах, наприклад, школи соціальної роботи є винятково приватними. В інших країнах навчальні заклади соціальної освіти фінансуються за рахунок як державних, так і приватних коштів (США, Португалія, Іспанія та ін.).

Незважаючи на тісний зв'язок системи навчання соціальної роботі з різними національними соціальними, економічними, політичними та юридичними умовами, незмінною у більшості країн залишається мета професійної освіти – підготовка професійно-компетентних спеціалістів. Спільними для усіх країн є також базові засади навчання соціальної роботи, які визначаються цілями, змістом та функціями професійної діяльності, а також специфічними рисами соціальної освіти: гуманістичною спрямованістю, універсальністю та консервативністю.

Гуманістична спрямованість зумовлена характером, завданнями і цілями соціальної роботи, яка у всіх своїх проявах звернена до людини. Гуманістична сутність соціальної освіти полягає у повноті охоплення людських проблем, найбільш ефективному використанні гуманістичних традицій і духовного досвіду, нагромадженого у системі навчання і виховання.

Універсальність. Соціальна освіта, на відміну від деяких інших форм навчання та виховання, не може орієнтуватись на вузьку спеціалізацію. Її багатогранність і багатовекторність зумовлені природою людини, її матеріальними та духовними потребами. Гуманітарна соціальна освіта є універсальною, оскільки черпає свій зміст із соціальної філософії, антропології, біології, економіки, психології, педагогіки, соціології, медицини.

Консервативність. Освіті взагалі, а соціальній зокрема, властиве, принаймні, одне внутрішнє протиріччя, яке рухає нею. Вона, з одного боку, щоб реалізувати своє призначення, змушена «дивитись вперед», бути у суспільстві головним носієм інновацій, а з іншого – має бути «повернута назад», оскільки освіта може базуватися лише на міцних і стійких знаннях, набутих зусиллями декількох поколінь протягом тривалого періоду. «Консервативність освіти, помірна загальмованість, стриманість щодо будь-яких новацій, розбірливість в істині – усе це не стільки недоліки, скільки показники її зрілості та надійності», – вказує М. Солнцев [2, с. 44].

Зміст, методи та форми навчання будь-якої спеціальної освіти завжди відображають характеристики конкретної галузі професійної діяльності. Оскільки діяльність «замовляє» спеціаліста, рівень його теоретичної і практичної підготовки, професійні та особисті якості, тому логічно спочатку звернутись до визначення базових та систематизуючих елементів професійної діяльності соціальних працівників. Як свідчить аналіз наукової літератури [8; 12], у структуру професійної діяльності соціального працівника сучасні зарубіжні автори включають професійні цілі, цінності, знання та вміння.

Як і будь-яка інша професійна діяльність, соціальна робота має власну систему цілей. Основною метою соціальної роботи є гармонізація взаємовідносин між індивідами та (або) між індивідами та соціальними інститутами. Для її досягнення професійна соціальна робота повинна реалізовувати більш конкретні цілі: сприяти максимальному розвитку здібностей і потенціалу людей; об'єднувати людей із соціальними структурами, організаціями та закладами, що можуть надати необхідні для повноцінної життєдіяльності ресурси, послуги або можливості; сприяти ефективній та гуманізованій діяльності тих соціальних організацій та закладів, які забезпечують людей необхідними ресурсами та послугами; брати участь у визначенні та вдосконаленні соціальної політики [10, с. 12–29]. Названі цілі визначають основні напрямки діяльності соціальних працівників і відображені у програмах соціальної допомоги, діяльності соціальних агентств.

На думку зарубіжних фахівців [9; 12], основою соціальної роботи є система професійно-етичних цінностей, які практично реалізуються у процесі надання допомоги людям.

Етичний кодекс Міжнародної асоціації соціальних працівників визначає систему ціннісних регулятивів та орієнтацій, основними з яких є: цінність і гідність особистості; право на повагу, автономність та конфіденційність; право індивіда і сім'ї на власний вибір; потенційні можливості локальних громад; право на захист у випадку образи, експлуатації та насилля [7].

У структурі професійної діяльності визначають також систему професійних знань, необхідних для компетентної та відповідальної організації процесу соціальної роботи.

А. Кадушінна зиває 5 рівнів знань, які повинен використовувати соціальний працівник у процесі надання допомоги:

1. Загальні знання у сфері соціальної роботи: політика у сфері соціальної допомоги, соціальні служби, соціальні проблеми та інститути; людська поведінка та соціальне оточення: розвиток особистості, соціокультурні норми і цінності, процеси життєдіяльності у суспільстві; методи практичної діяльності у сфері соціальної роботи: індивідуальна, групова соціальна робота, організація громади.

2. Знання з окремих галузей соціальної роботи (наприклад, соціальна робота у виправних закладах або медична соціальна робота): мета, функції, методи професійної діяльності.

3. Знання про конкретне агентство: його функції, структуру, нормативно правову регуляцію.

4. Знання про типи клієнтів, з якими працює агентство.

5. Знання про типові особливості встановлення контакту [8, с. 39–79].

Як зазначає К. Майер, на відміну від базових наукових дисциплін, соціальна робота як професія прагне до використання знань, а не до знань заради знань. Основні знання у сфері соціальної роботи запозичені з різних галузей фундаментальної і прикладної науки. Проте особливістю соціальної роботи є особливий характер дій або практичної діяльності, пов'язаний з тим, що соціальний працівник не прагне розвивати знання без конкретних цілей. Знання і цілі в ній взаємозалежні: змінюється ціль — виникає потреба у нових знаннях, які б відповідали новій меті. Але розширення знань у межах певної мети може призвести до зміни цієї мети та до появи нової [9, с. 19].

Такий підхід дозволяє розглядати професійні знання не як певну статичну конструкцію, а як динамічний процес постійного та активного пізнання. Сфера професійних знань соціальної роботи у цьому разі становить своєрідну піраміду, в основі якої лежать фундаментальні і професійно-теоретичні знання. Над цією основою надбудовуються спеціалізовані, конкретизовані та індивідуалізовані знання, що набуваються соціальним працівником у процесі професійної практики.

Проте запас теоретичних знань ще не забезпечує успіху у соціальній роботі. Для ефективного здійснення соціальної роботи потрібні відповідні навички. Соціальний працівник, зокрема, повинен вміти: цілеспрямовано і з розумінням слухати інших; збирати інформацію, щоб підготувати соціальну історію, оцінку, звіт; формувати і підтримувати професійні відносини, спрямовані на надання соціальної допомоги; спостерігати та інтерпретувати вербальну і невербальну поведінку, використовуючи знання з теорії особистості та діагностичні методи; спрямовувати зусилля клієнтів на вирішення їх проблем та завоювати їх довіру; обговорювати делікатні проблеми з необхідною увагою та підтримкою, викликаючи у клієнта довіру; творчо вирішувати проблеми клієнта; визначати момент призупинення терапевтичної допомоги клієнту; проводити дослідження та інтерпретувати їх результати; бути посередником і вести переговори міжконфліктуючими сторонами; забезпечувати зв'язок між різними організаціями; повідомляти про соціальні потреби державним організаціям, приватним, громадським або законодавчим органам, що забезпечують фінансування відповідної діяльності [3, с. 78–88].

Соціальна робота, як і будь-яка інша професійна діяльність, вимагає оволодіння певною спеціальною базою знань і вмінь, володіння якою і визначає рівень професійної компетентності. Компетентний соціальний працівник повинен володіти методами, прийомами, технологіями соціальної роботи, а також вміннями, необхідними для їх застосування. Компетентна професійна діяльність передбачає: усвідомлений вибір знань, необхідних для вирішення професійних завдань; єдність професійних знань і цінностей; відображення цього синтезу у відповідній професійній діяльності [9, с. 139].

Здійснений аналіз основних теоретичних підходів до підготовки фахівців соціальної роботи за рубежом свідчить, що в умовах ускладнення цілей, змісту та функцій соціальної роботи проблема вдосконалення підготовки соціальних працівників є актуальною не лише у країнах, де соціальна освіта є інноваційним напрямком професійної підготовки, а й у промислово розвинутих країнах світу, де вже сформувалися національні моделі підготовки фахівців для соціальної сфери. Вивчення та адаптація прогресивних зарубіжних моделей навчання фахівців соціальної сфери, враховуючи при цьому історичні, соціально-економічні та культурні чинники їх формування та функціонування, розглядається як ефективний засіб вирішення цієї проблеми.

Вивчення міжнародного досвіду дає змогу встановити загальні вимоги до навчання соціальних працівників та визначити найбільш ефективні моделі їх підготовки, що містять перспективи та можливості для їх подальшої адаптації у власній країні.

Базові засади навчання соціальної роботі є спільними для багатьох країн. Вони визначаються специфікою соціальної освіти (гуманістична спрямованість, універсальність і консервативність) та загальними вимогами до професійної компетентності соціальних працівників (розуміння теоретичних основ професії, володіння базовими професійними вміннями і навичками, здатність інтегрувати теорію і практику, дотримання етичних норм та цінностей соціальної роботи).

Список використаних джерел:

1. Обучение социальной работе: состояние и перспективы // Материалы между народных конгрессов школ социальной работы / под ред. В. Г. Бочаровой. – М.: АСОПиР, 1997. – 284 с.
2. Солнцев Н. К. К вопросу о специфике социального образования / Н.К. Солнцев // Диалог. – 1996. – №9. – С. 43–46.

3. Социальная защита детей и семьи (зарубежный опыт) / ред. колл. Л. Е. Кунельский, М. С. Мацковский, А. М. Панов. – М.: Центр общечеловеческих ценностей, 1992. – 94 с.
4. Brouns H.J., Kramer D. Social Work Education in Europe. A Comprehensive Description of Social Work Education in 21 European Countries/ H. J. Brouns, D. Kramer. – Frankfurt/Main, 1986. – 585p.
5. Coordinated research in the social field. Study Group 1 on the initial and further training of social workers taking into account their changing role. Final report (DRAFT) –Strasbourg, 1995. – 71 p.
6. International Association of Schools of Social Work. IASSW Census of Social Work Education 1998–1999 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: 19.02.2010: <http://www.iassw.soton.ac.uk/en/publications/worldcensuscommissionreport1.pdf> Загол. з екрану. – Мова англ.
7. International Federation of Social Workers. The Ethics of Social Work: Principles and Standard [Электронный ресурс]. Режим доступа: 23.01.2010: **<Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.>** Загол. з екрану. — Мова англ.
8. Kadushin A. The Knowledge Base of Social Work /A. Kadushin// Issues in American Social Work. – N.Y.: Columbia University Press, 1959. – С. 39–79.
9. Morales A., Sheafor B. Social Work: A Profession of Many Faces / A. Morales, B. Sheafor. – Boston, 1990. – 325 p.
10. NASW Standards for the Classification of Social Work Practice: policy statement 4. – N.Y.: Washington, NASW, 1991. – 31 p.
11. Seibel F. W., Lorenz W. Soziale Professionen für ein Soziales Europa / F. W. Seibel, W. Lorenz. – Frankfurt/Main, 1998. – 560 p.
12. Sideon R. Comments on the Structure and Forms of Social Work Knowledge / R. Sideon // Social Work and Social Sciences Review. – 1990. – № 1. – P. 29–44.

*Стаття надійшла до редакції 11.01.2014
Стаття прийнята до друку 16.04.2014*

Гудяк Н. (2014). Організація соціальної роботи в Швеції. *Social Work and Education*, № 1, С. 20-29.

Надія Гудяк,

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
студент 5 курсу, спеціальності «Соціальна робота»*

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ШВЕЦІЇ

У статті досліджено сучасний стан соціальної політики та соціальної роботи в Швеції: розкрито систему соціального захисту держави; охарактеризовано основні завдання та принципи здійснення соціального страхування та виплати соціальних допомог. Встановлено, що соціальна робота в країні існує як соціальний інститут і реалізується соціальними працівниками; висвітлено основні сфери діяльності соціальних працівників.

Ключові слова: *соціальна політика, соціальна робота, соціальний захист, національне страхування, сфери діяльності соціальних працівників.*

В статье исследовано современное состояние социальной политики и социальной работы в Швеции: раскрыта система социальной защиты государства; охарактеризованы основные задачи и принципы осуществления социального страхования и выплаты социальных пособий. Установлено, что социальная работа в стране существует как социальный институт и реализуется социальными работниками; освещены основные сферы деятельности социальных работников.

Ключевые слова: *социальная политика, социальная работа, социальная защита, национальное страхование, сферы деятельности социальных работников.*

This paper investigates the current state of social policy and social work in Sweden: solved the social security system of the state; describes the basic objectives and principles of social insurance and social assistance payments. Established that social work in the country exists as a social institution and implemented by social workers; highlights key areas of social workers.

Keywords: *social policy, social work, social welfare, national insurance, scope of social workers.*

Формулювання проблеми дослідження. Швеція є однією з найбільш розвинених країн світу де соціальна робота здійснюється на високому рівні, а фах «соціальний працівник» є дуже поширеним і користується великою повагою та підтримкою з боку держави й суспільства. У країні функціонує система різнорівневої підготовки соціальних працівників, яка є досить динамічною та ефективною. Швеція займає провідне місце в світі за рівнем соціального забезпечення населення, рівнем розвитку мережі соціальних служб і підготовки спеціалістів соціальної сфери. В Україні соціальна робота потребує серйозних змін та вдосконалення, тому доцільним є вивчення та запозичення досвіду Швеції, яка успішно прогресує у зазначеному напрямі. Теоретичні засади соціальної роботи та особливості підготовки соціальних працівників висвітлюються в працях вітчизняних (І. Звереві, Ю. Мацкевіч, В. Поліщук та інших) та зарубіжних (В. Гурова, В. Ковальова, Б. Шапиро та ін..) науковців. Проте дані дослідження не розкривають усіх питань, пов'язаних із особливостями організації соціальної роботи та підготовки соціальних працівників.

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити особливості здійснення соціальної роботи та підготовки соціальних працівників в Швеції.

Виклад основного матеріалу. Швеція – європейська країна з розвинутою економікою та міцними соціальними стандартами. Швеція належить до країн з так званою *скандинавською моделлю соціального захисту населення* (Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія).

У скандинавських країнах переважає *державна модель організації соціального захисту населення*.

Як правило, поняття «соціальний захист» в скандинавських країнах трансформовано у поняття «соціального добробуту» (social welfare). Ця модель включає в себе:

- Обов'язкову соціальну політику.
- Регульований державою рівень доходів.
- Зрівняльний, загальний характер соціальних пільг та допомог.

Соціальне страхування становить основний елемент шведської системи соціального захисту. Державне страхове управління перебуває під юрисдикцією *Міністерства охорони здоров'я і соціальних справ* і відповідає за систему загального страхування. В даний час вся система соціального захисту населення в Швеції регулюється Законом про загальне страхування (1962 р.), який передбачає *три типи страхування*:

1. Систему страхування по хворобі та страхування батьків.
2. Систему народних пенсій.
3. Систему додаткових пенсій.

Обов'язкове медичне страхування охоплює різні виплати у зв'язку з відвідинами лікаря, стоматолога, лікуванням в лікарні і т. д. Як правило, ці витрати безпосередньо оплачуються конторою соціального страхування медичному закладу або особі, відповідальній за лікування. Витрати на лікування в лікарні через хворобу або у зв'язку з народженням дитини оплачуються безпосередньо місцевою конторою соціального страхування. Пацієнт не платить нічого за лікування в лікарні міста, де він проживає. Максимальний оплачуваний термін лікування в лікарні - 2 роки. Застрахована особа, що відвідала медичний заклад має право на компенсацію дорожніх витрат, компенсується також купівля ліків для хронічних хворих повністю, для інших - частково.

Стоматологічне страхування - є частиною обов'язкової системи страхування здоров'я. Воно охоплює всіх застрахованих понад 20 років. За законом стоматологічна допомога дітям та молоді до 20 років надається безкоштовно, причому як державними, так і приватними дантистами. Стоматологічна допомога дорослому пацієнту обходиться дорого. Зазвичай він платить 60 % за послуги, якщо вони не перевищують 3 тисяч крон за курс. Зубний лікар безпосередньо отримує відшкодування за решту з місцевої контори соціального страхування.

Допомога по хворобі - це компенсація, що виплачується за втрату доходу через хвороби або травми. Вона складає до 90% отриманого доходу та оподатковується. Для отримання допомоги необхідно повідомити про хворобу місцевій конторі соціального страхування.

Допомога при народженні дитини. Жінка під час вагітності може отримувати 50 днів до народження дитини допомогу по материнству. Батьки мають право бути відсутніми 10 днів на роботі після народження дитини. Батьки мають право на одержання допомоги, якщо дитина хворіє. Кожен батько має право на на допомогу з хвороби дитини терміном до 60 днів на рік на кожну дитину. Батьк, які мають дітей до 8 років, можуть скоротити тривалість робочого дня з 8 до 6 годин зі зниженням зарплати.

Система національних пенсій:

1. Народну (основну).
2. Додаткову (трудова).
3. Часткову (неповну).

Народна і додаткова пенсії включають 4 форми:

1. По старості.

2. По інвалідності.
3. Сімейні.
4. У зв'язку зі смертю годувальника.

У Швеції пенсійний вік - однаковий для чоловіків і жінок - 65 років. Можна піти на пенсію раніше з відповідною зміною розміру пенсії. Кожен громадянин, який постійно проживає у Швеції, має право на отримання народної пенсії по завершенню терміну роботи.

Пенсія по інвалідності в системі народних пенсій дорівнює пенсії по старості. Її отримують особи від 16 років і старше, що втратили працездатність через хвороби, інвалідності до пенсійного віку. Якщо людина піклується про неповноцінну дитину до 16 років, то в системі народних пенсій виплачуються допомога на дітей.

Сімейна пенсія в системі народних пенсій включає *вдовину пенсію* (не виплачується вдовцям) та *сиротам*. Пенсія виплачується у випадках, коли вдова, що досягла віку 36 років, була заміжня не менше 5 років. Повна пенсія виплачується вдові по досягненні 50 років або, коли вона має дитину до 16 років. Повна пенсія ідентична пенсії по старості. Виплата припиняється при виході вдови заміж. Пенсія дітям віком до 18 років виплачується з нагоди смерті одного або обох батьків.

Система страхування від нещасних випадків на виробництві виплачується у разі професійного захворювання, а також нещасного випадку на роботі або по дорозі до неї і компенсує втрачений дохід і всі необхідні медичні витрати. Ця система фінансується через внески підприємців.

Система страхування від безробіття. Для отримання допомоги з безробіття необхідно бути членом каси з безробіття, яку організують профспілки. Тобто місцеві контори страхування не мають справи з цим типом страхування. Виплата допомоги по безробіттю обговорена низкою умов: реєстрація на місцевій біржі праці, готовність прийняти пропозицію про направлення на роботу, втрата місця не з власної вини, членство до каси по безробіттю не менше 12 місяців. Допомоги виплачують максимум за 300 робочих днів, а для літніх людей за 450 і складаються з щоденних виплат [1].

В Швеції існує кілька базових принципів системи соціального забезпечення:

- універсальна політика соціального забезпечення – кожному гарантоване соціальне забезпечення відповідно до їх доходу. Мінімальне соціальне забезпечення охоплює кожного. Основним принципом шведської соціальної моделі є її універсальність, тобто охоплення всіх верств населення. Так само всі громадяни поза залежністю від їхнього соціального статусу беруть участь у її фінансуванні, вносячи відповідний своїм доходам внесок (принцип солідарності);
- система оподаткування, у якій беруть участь всі члени суспільства. Навіть той, хто одержує мінімальну заробітну плату, платить символічні податки;
- розподіл фінансування, медичної і соціальної підтримки з метою вирівнювання умови життя різних верств населення;
- значний державний сектор економіки.

Таблиця 1

Основні урядові структури Швеції, причетні до соціальної політики

Урядова структура	Сфера повноважень	Національні організації, які перебувають у складі відомства
Міністерство промисловості, зайнятості та комунікації	Створення умов для матеріального добробуту громадян і підвищення рівня зайнятості	<ul style="list-style-type: none"> • Адміністрація з питань трудового середовища; • Агенція з питань зайнятості; • Адміністрація з питань сільських територій; • Інститут трудового життя; • Рада з дослідження трудового життя; • Національна комісія з розслідування нещасних випадків; • Омбудсмен з питань рівних можливостей.
Міністерство фінансів	Економічна політика, зокрема податкова політика, політика цін, житлова політика, політика страхування, регулювання економічної політики муніципалітетів	<ul style="list-style-type: none"> • Національна податкова адміністрація; • Адміністрація з питань споживачів; • Адміністрація фінансового менеджменту.
Міністерство освіти і науки	Догляд за дітьми шкільного віку, дошкільна, шкільна та університетська освіта, навчання дорослих, дослідження, соціальні проблеми студентів	<ul style="list-style-type: none"> • Адміністрація з питань освіти; • Адміністрація з питань вищої освіти; • Адміністрація служб вищої освіти; • Національний інститут з проблем інвалідів у школах; • Центральна рада допомога студентам; • Наукова рада.
Міністерство справедливості	Контроль за дотриманням Конституції та законів, регулювання питань з демократії, державного управління, молодіжної політики та діяльності громадських організацій	<ul style="list-style-type: none"> • Національна адміністрація з питань пенсій; • Центральне бюро статистики; • Служба державного управління; • Рада з запобігання правопорушень; • Національна агенція поліції; • Судова адміністрація.
Міністерство охорони здоров'я та соціальних справ (або	Медичне обслуговування та охорона громадського здоров'я, соціальні служби, соціальне страхування,	<ul style="list-style-type: none"> • Агенція з питань соціального добробуту; • Національна страхова адміністрація;

Соціальний департамент у буквальному перекладі (шведської)	соціальна допомога, контроль за дотриманням прав дитини	<ul style="list-style-type: none"> • Адміністрація з питань медичної продукції; • Національний інститут охорони громадського здоров'я; • Національний інститут спеціальної навчальної підтримки; • Інститут з питань інвалідності; • Омбудсмен з питань інвалідності; • Омбудсмен з прав дитини; • Рада соціальних досліджень.
Міністерство зовнішніх справ	Політика з питань мігрантів та шукачів притулку	

Основи роботи з соціального добробуту як професії були закладені в Швеції приблизно в 1851 р.

У 1883 р. Армія порятунку розпочала підготовку «християнських сестер». Потім конфесійне навчання було доповнено іншими видами навчання і підготовки, які ґрунтувалися на вимогах і потребах соціальної діяльності в шведських комунах і губерніях.

У 1908 р. з ініціативи Шведського товариства бідноти була розпочата підготовка соціальних менеджерів для будинків престарілих та дитячих будинків. У 30-ті роки це суспільство було перейменовано в Шведське суспільство соціального догляду. З таких курсів у Швеції почалася підготовка фахівців з соціального догляду та соціальної педагогіки при вищих соціальних курсах, які фінансувалися на рівні губерній.

Інший тип навчання в соціальній роботі виник в 1921 р. в рамках Соціального інституту в Стокгольмі. Була заснована посада професора по національній економіці та соціальній політиці. Рівень навчання став більш високим, значно зросло суспільне визнання соціальних працівників, розширилася географія діючих навчальних центрів.

У 1944 р. в Гетеборзі був створений Соціальний інститут, в 1947 р. аналогічний навчальний центр виник в Лунді. Потім утворився інститут в Умео (1962), Еребру (1966) і Естерсунді (1971). Відповідно, з'явилися нові суспільні потреби і нові вимоги до навчання.

У 1964 р. соціальні інститути були передані в державне ведення та отримали статус вищих шкіл. У 1977 р. вони стали частиною університетів. З'явилася нова наукова дисципліна - соціальна робота. Шведський професор соціальної роботи повинен був вирішувати такі завдання:

- вивчення соціальних проблем і розробка заходів щодо їх розв'язання;
- аналіз соціальних причин цих проблем;
- аналіз різних типів рішень, розвиток знань, результатом яких можуть бути профілактичні заходи та їх практичне застосування.

Сюди ж були включені такі види діяльності, як соціальне планування, соціальні послуги для спеціальних груп, робота в громадах, діяльність у сусідніх округах і соціальна психологічна терапія [5].

Служба соціальної роботи у Швеції сформувалась на початку ХХ ст. У наш час вона дуже багатогранна.

Умовно можна виділити 3 групи соціальних працівників:

1. Становлять ті, хто займається доглядом за хворими людьми та інвалідами й працює в основному в медичних закладах.

2. Соціальні педагоги.

3. Власне соціальні працівники (патронаж).

Соціальні працівники з вищою освітою широко представлені у шведському парламенті: з 120 членів парламенту 15 чоловік є за освітою соціальними працівниками.

Соціальна робота у Швеції проводиться на різних рівнях:

1. Індивідуально.

2. У родині.

3. У громаді.

4. На муніципальному рівні.

5. На загальнонаціональному рівні.

6. На міжнародному рівні.

Система соціального обслуговування почала складатися у Швеції з кінця XIX ст. Число професійних працівників цієї сфери особливо швидко зросло в першій половині XX ст. Цьому сприяла організація вищих шкіл по підготовці фахівців (соціономів), відкритих у Стокгольмі в 1921 р., Гетеборзі в 1944 р. і Лунде в 1947 р. [2, с. 55].

Діяльність соціальних служб будується відповідно до діючого законодавства. Найбільш важливими документами в галузі є:

- законодавчий акт про соціальне обслуговування;
- акт про медичне обслуговування й охорону здоров'я;
- акт про надання соціальних послуг розумово відсталим громадянам.

Перший акт має два спеціальних доповнення «Про обов'язкове обслуговування молоді» і «Про обов'язкову допомогу алкоголікам і наркоманам».

Питання соціального й медичного обслуговування стосуються компетенції муніципальної й обласної влади. Основний обов'язок з питань соціального обслуговування громадян покладений на муніципалітет, на території якого постійно проживає громадянин. У кожному муніципалітеті за соціальне обслуговування відповідає комітет соціальної допомоги. Він, зокрема, може організувати районні комітети.

Робота зазначених муніципальних і районних комітетів здійснюється в наступних трьох основних напрямках:

- поліпшення соціальної сфери шляхом планування комунального обслуговування, роботи з сусідами, дослідницьких проектів;
- поліпшення соціальних умов конкретних груп населення (діти, старі, самотні, інваліди й т.д.);
- індивідуальна робота з окремими особами й родинами з конкретних проблем (економічна допомога, турбота про дітей і підлітків, робота з алкоголіками й наркоманами, допомога в налагодженні нормальних сімейних відносин і т.д.) [2, с. 57].

У країні діє ціла мережа спеціалізованих установ соціального обслуговування: відносно самостійні (кризові центри для чоловіків, жіночі кризові центри, молодіжні центри подолання кризи, притулки для підлітків); об'єднані в єдину службу.

Кризові центри для чоловіків

Мета роботи кризових центрів для чоловіків - допомогти чоловікові знайти вихід із сімейних проблем.

Подібні підрозділи є не тільки в містах і населених пунктах, але й при в'язницях, де вони, природно, мають свою специфіку.

Для чоловіка надто важливо створити умови для спокійного, тверезого осмислення відносин, що склалися в родині, їхніх причин і наслідків. Принципове значення має та обставина, що в кожному конкретному випадку відносини в родині всебічно аналізуються, робота ведеться не тільки із чоловіком, але й дружиною. Перед співробітниками центру у всій своїй гостроті постає проблема не тільки фізичного, але й морально - психологічного насильства, що вони шукають у контексті відносин всіх членів родини, насамперед чоловіка й дружини.

Чоловіків, що звертаються в кризові центри, хвилюють також проблеми: сексуальні, соціально-побутові, економічні, психологічні. Значна частина звернень пов'язана з усуненням конфліктів, що виникли при спілкуванні з дітьми, рідними, колегами по роботі, сусідами [4, с. 126].

Жіночі кризові центри

Тут, як і в чоловічому центрі, цілодобово діє телефон довіри. Звертає на себе увагу ізоляваність, відсутність вільного доступу в його приміщення. Це неодмінна умова, тому що жінка (одна або з дітьми) повинна почувати себе в безпеці. Відвідувачі центру можуть користуватися послугами центру до 4-ох місяців. За цей період персонал (психологи, соціологи, юрист, соціальні працівники) звичайно знімають у них стресовий стан, змушують об'єктивно оцінити причини й характер кризи у відносинах із чоловіком, рідними і близькими, знайти оптимальний шлях виходу із ситуації, що склалася, задуматися про своє життя і її перспективи.

Існує й консультативний вид діяльності жіночого кризового центру, а також денна форма організації його роботи. Жінки, які звернулися за допомогою, не тільки одержують кваліфіковані поради, але й можуть якийсь час (день або кілька днів) побути, відпочити, вийти зі стресу, що дозволить їм зменшити напруженість у відносинах, підвищити життєвий потенціал, нормалізувати соціальні зв'язки.

Молодіжні центри подолання кризи («молодіжні будинки»)

Поміщають за рекомендаціями судів правопорушників у віці від 16 до 21 року. *Головна мета* - направити зусилля підлітка на осмислення ситуації й дій щодо виходу з неї, створити йому повноцінні умови життя, що послужить об'єктивною передумовою подолання кризи.

Кожний вихованець має окрему кімнату, що зовсім не схожа на камеру виправно-трудової установи. Вихованці працюють по 7-8 годин у майстернях і на сільськогосподарських фермах, що належать кризовому центру. Для порушників є карантинне відділення з обмеженою можливістю виходу із приміщень, де з ними ведеться дослідницько-діагностична й психолого-корекційна робота [6, с. 67].

Підліткові клуби

Стали найважливішою ланкою у вихованні та соціалізації молоді. Вони користуються популярністю переважно у підлітків віком від 13 до 17 р., хоча в деяких випадках туди допускаються й молодші школярі з 10 р. Ці центри працюють 4-5 днів на тиждень. Штат соціальних працівників у клубі нараховує 6-10 людей [2]. Прикладом комплексу установ, об'єднаних у єдину службу, є шведські наркотичні служби. Вони займаються особами, які зловживають алкоголем, а також їхніми родинами. Крім того, міри соціальної підтримки й медичної допомоги передбачаються для лікування й реабілітації наркоманів і тих, хто зловживає лікарськими засобами. Наркотичні служби надають наступні види допомоги: амбулаторну (А-клініки, станції допомоги неповнолітнім); витверезники; житло-побутовий пристінок (інтернати-лікарні, гуртожитки, притулки, тимчасове проживання в опорному пункті), диспансери.

На цей момент у Швеції нараховується близько 8 навчальних закладів в яких ведеться підготовка соціальних працівників. Найбільш авторитетними центрами з підготовки фахівців соціальної роботи є Стокгольмський університет (Stockholmsuniversitet) та Люндська школа соціальної роботи, що входить до складу Люндського університету (Lundsuniversitet).

Структура підготовки майбутніх соціальних працівників у Швеції визначається Національною колегією з питань соціальної роботи та громадського управління (The National Board of Education for Social Work and Public Administration).

Кожна школа чи факультет соціальної роботи у Швеції розробляє свій навчальний план згідно з освітніми стандартами та навчальними програмами, що затверджені Національною колегією.

Навчальний процес складається з курсів:

1–2 семестри - студенти вивчають предмети, що знайомлять їх із цілями, змістом, методами навчання, професією.

Мета цих курсів – надати студентам можливості обміркувати свій вибір предметів і професійної спеціалізації.

У 3–4 семестрі студенти вивчають основи психології, юриспруденції, політології, економіки, статистики, знайомляться з соціальною політикою та методами соціальної роботи.

5 семестр - практична робота протягом 20 тижнів.

Після практики – трисеместровий поглиблений теоретичний курс із різних напрямків соціальної роботи.

Цілі різних курсів навчання викладені в Положенні про вчені ступені. Усі курси й навчальні програми повинні також дотримуватися навчального плану, затвердженого певним університетом або університетським коледжем.

Існують два види нижчих учених ступенів – *загальні й професійні*.

Професійні вчені ступені присуджуються після завершення навчального процесу різної тривалості, що дає можливість одержати специфічні професії, наприклад, Університетський диплом з викладання в середній школі.

До числа загальних учених ступенів належать:

- *Диплом вищої школи (hogskoleexamen)* за результатами навчального процесу, що дає не менше 80 шведських балів або 120 ECTS (2 роки денного навчання).

- *Учений ступінь бакалавра (kandidatexamen)* після одержання не менше 120 балів або 180 ECTS (не менше трьох років денного навчання), включаючи 60 балів з предмета спеціалізації, у тому числі 10 балів за дисертацію. Вимоги до бакалаврів соціальної роботи найвищі. Соціальні працівники мають отримати не менш 140 шведських балів (210 ECTS), щоб одержати диплом бакалавра.

- *Учений ступінь магістра (magister-examen)* після навчання, що дає не менше 160 балів або 240 ECTS (4 роки денного навчання), включаючи 80 балів з предмета спеціалізації, у тому числі 20 балів за одну дисертацію або по 10 балів за дві дисертації

У підготовці соціальних працівників переважає *індивідуальна та групова форми роботи в невеликих класах*.

Головними формами організації навчання є: лекції, семінари, дискусії, ділові та рольові ігри, тренінги, самостійні роботи (доповіді, наукові дослідження).

Значна частина академічного часу 20 тижнів проходить у безперервній «польовій підготовці».

Процес іспитів і звітності в цілому також визначається самостійно навчальними закладами. Іспити майбутні соціальні працівники складають письмово та усно по закінченню кожного з курсів. Звичайно використовується шкала «не складено» – «складено» (G) – «складено з відзнакою» (VG). Якщо студент не склав іспиту, то він має право перескласти його протягом семестру. Дату повторного іспиту встановлює викладач.

По закінченні навчання студент отримує диплом. У дипломі вказується отриманий ступінь і специфіка вивчених курсів і програм. З 1 липня 1993 року все навчання студентів відбувається у

вигляді курсів. Під час навчання з метою отримання вченого ступеня студенти можуть сполучати курси для формування програми навчання або спеціалізації.

Курси соціальної роботи у Швеції орієнтовані на служіння потребам шведського суспільства. Проте не менше підтримують тісний контакт зі школами соціальної роботи в інших країнах. Цьому сприяє входження шведської системи вищої освіти до Болонського процесу. Швеція входить поступово до Болонського процесу та має за мету повністю перейти на оцінювання в загальноєвропейській системі ECTS восени 2007 року. Зараз оцінювання проходить за двома вимірами: шведськими балами та їх еквівалентом у ECTS. 1 шведський бал дорівнює 1,5 європейських кредитів (ECTS) або 0,75 американських кредитів. Отже, бакалавр соціальної роботи отримує протягом 3,5 років 140 шведських балів, що дорівнює 210 ECTS.

Таким чином, підготовці соціальних працівників у вищій системі Швеції відводиться значне місце. Підготовка спеціалістів соціальної роботи та соціального захисту проходить у більшості університетів на високому рівні. Вимоги до абітурієнтів та студентів факультетів соціальної роботи та соціального захисту одні з найвищих серед усіх спеціальностей [3].

Висновки. Ефективний досвід здійснення соціальної роботи та підготовки соціальних працівників у системі вищої освіти в Швеції може бути використаний в Україні з врахуванням особливостей вітчизняної вищої школи. Це сприятиме підвищенню рівня соціальної роботи в Україні та дозволить оптимізувати систему підготовки фахівців соціальної сфери.

Список використаних джерел

1. Корнюшина Р. В. Зарубежный опыт социальной работы: Учебное пособие / Р. В. Корнюшина. – Владивосток: ТИДОТ ДВГУ, 2004. – 84 с.
2. Кубіцький С. О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах: електронний посібник / С. О. Кубіцький. - Київ : Наукова думка. - 2010. -305 с.
3. Кулікова А.Є. Місце підготовки соціальних працівників у системі вищої освіти Швеції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / А.Є. Кулікова. – Луганськ, 2009.
4. Міщик Л. І. Професійна підготовка соціального педагога : навч. посіб. / Л. І. Міщик. - Запоріжжя: Просвіта, 2006.- 482 с., с. 126.
5. Павленок П. Д. Основы социальной работы: Учебник / Отв. ред. П.Д. Павленок. - М.: ИНФРА-М, 1999. - 368 с.
6. Папська А. Й. Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах / А. Й. Папська.-К. : Наукова думка, 2011.-240 с.
7. Семигіна Т. В. Порівняльна соціальна політика: Навч. посіб. / Т. В. Семигіна. – К.: МАУП, 2005. – 276 с.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 16.04.2014

Кушніренко М.Р. (2014). Організація соціальної роботи в Бельгії. *Social Work and Education*, № 1, С. 29-37.

*Кушніренко М.Р.,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
студент 5 курсу, спеціальність «Соціальна робота»*

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В БЕЛЬГІЇ

У статті досліджено сучасний стан соціальної політики та соціальної роботи в Бельгії: розкрито систему соціального захисту держави; охарактеризовано основні завдання та принципи здійснення соціального страхування та виплати соціальних допомог. Встановлено, що соціальна робота в країні існує як соціальний інститут і реалізується соціальними працівниками; висвітлено основні сфери діяльності соціальних працівників.

Ключові слова: соціальна політика, соціальна робота, соціальний захист, національне страхування, сфери діяльності соціальних працівників.

В статье исследовано современное состояние социальной политики и социальной работы в Бельгии: раскрыта система социальной защиты государства; охарактеризованы основные задачи и принципы осуществления социального страхования и выплаты социальных пособий. Установлено, что социальная работа в стране существует как социальный институт и реализуется социальными работниками; освещены основные сферы деятельности социальных работников.

Ключевые слова: социальная политика, социальная работа, социальная защита, национальное страхование, сферы деятельности социальных работников.

This paper investigates the current state of social policy and social work in Belgium: solved the social security system of the state; describes the basic objectives and principles of social insurance and social assistance payments. Established that social work in the country exists as a social institution and implemented by social workers; highlights key areas of social workers.

Keywords: social policy, social work, social welfare, national insurance, scope of social workers.

Формулювання проблеми дослідження. Бельгія — країна, яка є однією з найкращих у Європі з системою соціального захисту. В цій країні багато громадян користуються широким спектром державних гарантій надання медичної допомоги. Завдяки системі обов'язкового медичного страхування здійснюється право на повне або часткове відшкодування витрат на оплату послуг лікарів, стоматологів, фізіотерапевтів, відшкодування під час пологів. Також в Бельгії в сфері навчання соціального працівника більша увага надається практиці, ніж теорії. В Україні соціальна робота потребує серйозних змін і вдосконалення. Тому варто запозичити напрямки соціальної роботи, яка використовується в Бельгії.

Мета статті. Дослідити особливості соціальної роботи та підготовки соціальних працівників в Бельгії.

Виклад основного матеріалу. Бельгія — країна, що відома своїми високими податками й водночас, однією з найкращих у Європі системою соціального захисту. Хоча це лунає дивно, але

саме система оподаткування забезпечує пересічному бельгійцеві порівняно високі стандарти життя, благоустрій та соціальний комфорт.

У Бельгії всі працездатні особи сплачують внески до страхового фонду.

Податки замість людини сплачує держава при:

- ✓ безробітті та втраті працездатності
- ✓ у зв'язку з тривалою хворобою та інвалідністю

У Бельгії є такі види обов'язкового соціального страхування, децю відмінні від українських:

- у зв'язку із захворюваннями та інвалідністю;
- виплати за медичне обслуговування;
- виплати грошової допомоги у зв'язку з інвалідністю;
- допомога на дітей;
- на випадок безробіття;
- пенсійне (за віком, вдовцям та вдовам);
- грошові виплати за щорічними відпустками.

У Бельгії є Закон "Про нещасні випадки на виробництві". Коли роботодавець наймає працівника, він має обов'язково застрахувати його в приватній страховій фірмі. Також є державний орган, який контролює це страхування.

Є Фонд нещасних випадків, управління в якому здійснюється на тристоронній паритетній основі: *роботодавець — найманий працівник — держава*.

За перший місяць втрати працездатності повну заробітну плату працівникові виплачує страхова фірма.

Види виплат:

- відшкодування непрацездатності;
- грошова допомога — за часткової втрати працездатності;
- рента — виплачується раз на рік, залежно від відсотка втрати працездатності, який визначається спеціальними лікарями-експертами в розмірах середньої зарплати до дня нещасного випадку.

Рента може бути збільшена після висновків медиків.

Бельгійська система охорони здоров'я базується на *принципах соціального страхування*, яке передбачає:

- ✓ горизонтальну солідарність (здоровий платить за хворого),
- ✓ вертикальну солідарність (яка значною мірою залежить від трудових доходів застрахованого) без відбору ризиків.

Від взаємодопомоги — до королівського указу

Державне страхування на випадок хвороби і непрацездатності у Бельгії «виросло» з діяльності приватних базових асоціацій взаємодопомоги, які поступово перетворилися на спільні компанії (до речі, статус цих компаній донині визначається законом 1894 року!).

Наприкінці 1944 р. у Бельгії було оприлюднено Декрет, який встановив обов'язкове страхування для трудящих і за вимогою влади такі спільні компанії було включено до системи соціального страхування.

Однак форма обов'язкової програми страхування затверджена законом лише у 1963 році — відповідно до цього закону програма поділялася на *два сектори*:

- *сектор грошової компенсації*, який забезпечував фінансове відшкодування витрат на соціальне страхування у разі укладання угоди із застрахованим до досягнення ним певного віку,
- *сектор медичних послуг*, який забезпечував пожиттєве відшкодування.

Нині понад 99% громадян Бельгії користуються широким спектром державних гарантій надання медичної допомоги.

Згідно зі згаданим уже законом 1963 року в Бельгії було засновано Національний інститут страхування здоров'я та працездатності (INAMI), який функціонує під опікою міністерства соціального страхування. Інститут відповідає за роботу обох секторів програми страхування та пов'язаний з Національними асоціаціями лікарняних кас (їх шість, у т.ч. Фонд медичного страхування Бельгійської залізниці) та Допоміжним фондом страхування здоров'я та працездатності, який є державною організацією.

Національний інститут страхування здоров'я та працездатності управляє системою обов'язкового медичного страхування — він розподіляє плановані бюджети лікарняним касам на відшкодування витрат на надання медичної допомоги застрахованим, розробляє інструкції для страхових товариств і контролює їх виконання.

Фінансування здійснюється переважно за рахунок пропорційних внесків на соціальне страхування і, меншою мірою, за рахунок прогресивного прямого оподаткування, а також альтернативних джерел, пов'язаних зі споживанням товарів і послуг (переважно ПДВ).

Державна система медичного страхування фінансується в основному із внесків соціального страхування; лише невелику частину коштів виділяє федеральний уряд, тож роль відрахувань регіональних і місцевих бюджетів у цьому незначна.

Федеральна влада є відповідальною за

- регулювання та фінансування системи обов'язкового медичного страхування,
- визначення критеріїв акредитації (тобто мінімальних стандартів роботи стаціонарів),
- фінансування лікарень та відділень реанімації та інтенсивної терапії,
- розробку законодавства щодо кваліфікації медичних працівників,
- реєстрацію медикаментозних засобів і контроль цін на них.

Регіональна влада своєю чергою несе відповідальність за:

- здійснення заходів щодо профілактики захворювань та формування здорового способу життя,
- надання послуг у сфері материнства і дитинства, соціальних послуг,
- за взаємодію систем ПМСД та паліативної допомоги,
- впровадження стандартів акредитації та визначення її додаткових критеріїв, інвестиції в стаціонарний сектор.

Розмір страхових внесків у Бельгії встановлюється *централізовано* — у вигляді частки доходів, яку сплачують працівники і роботодавці. Ці кошти надходять у спільний фонд.

Державні кошти на охорону здоров'я збирає *централізовано Державне управління соціального страхування* — сюди перераховують внески наймані працівники. *Самозайняті* сплачують внески безпосередньо у *лікарняну касу (casse-mutuel)* чи в одну з асоціацій лікарняних кас, які вони обирають на власний розсуд, а вже звідти ці кошти перетікають до Державного управління соціального страхування. Потім 30% зібраних державою коштів проспективно переводяться до фондів медичного страхування (відповідно до кількості застрахованих, з урахуванням ступеня страхового ризику тощо). Залишки коштів розподіляються ретроспективно — залежно від витрат лікарняних кас чи їх асоціацій.

Система медичного страхування регулюється національними конвенціями й угодами між представниками постачальників медичних послуг та лікарняними касами (наприклад, саме в такий спосіб визначаються тарифи оплати медичних послуг). Усі громадяни, які мають право на медичне страхування, повинні вступити у лікарняну касу або зареєструватися в одній із шести національних асоціацій лікарняних кас (фондів) чи в регіональній службі державного Фонду додаткового страхування по хворобі і працездатності.

У системі медичного страхування, як уже зазначалося, працює шість загальнонаціональних асоціацій лікарняних кас (фондів):

- ✓ католицькі (45% населення),
- ✓ соціалістичні (26%),
- ✓ ліберальні (7%),
- ✓ професійні (15%),
- ✓ незалежні (4%)
- ✓ допоміжні (1%).

Кожна асоціація працює *на основі принципів самоврядування* і є членом Регіональної асоціації.

Завдяки системі обов'язкового медичного страхування здійснюється право на повне або часткове відшкодування витрат на оплату послуг лікарів, стоматологів, фізіотерапевтів, відшкодування під час пологів, лікування, госпіталізації і т.д.

Медичні страхові установи:

- відшкодовують застрахованим у них особам частину медичних витрат. Крім того, вони
- виплачують компенсацію в разі втрати працездатності
- настання інвалідності внаслідок хвороби чи нещасного випадку у приватній сфері;
- надають допомогу під час вагітності та пологів, у разі смерті тощо.

Перелік усіх медичних послуг, які покриває обов'язкове медичне страхування, внесено у національний прейскурант («номенклатура»), який нараховує понад 8000 позицій.

Для кожної послуги визначено ідентифікаційний код, якому відповідає договірна вартість медичної послуги і розміри її компенсації з боку лікарняної каси. Вартість послуг, що не входять у прейскурант, відшкодовується пацієнтом із власних коштів.

Значною мірою витрати на профілактичні заходи приймає на себе держава (наприклад, щеплення для дітей і скринінг раку молочної залози).

У разі нещасного випадку чи хвороби витрати компенсує страхова компанія роботодавця, а також Фонд нещасних випадків, а в деяких випадках — Фонд професійних захворювань.

більш високу компенсацію по обов'язковому медичному страхуванню отримують особи які :

- ✓ отримують допомогу по соціальній інтеграції CPAS,
- ✓ гарантований дохід для літніх людей,
- ✓ допомогу для людей з обмеженими можливостями (цій категорії статус отримувача

підвищеної компенсації надається автоматично

Інваліди, пенсіонери теж можуть скористатися такою перевагою, але лише тоді, коли вони належатимуть до відповідної категорії за рівнем доходів, встановлених законом.

Фінансування системи охорони здоров'я здійснюється через сплату офіційних спів платежів та додаткових виплат.

Основним її механізмом є оплата за послуги.

Вона існує у вигляді:

- *системи прямих платежів*, коли пацієнти оплачують повну вартість послуги, а потім лікарняна каса частково відшкодовує ці витрати;
- *системи оплати з боку третьої сторони*, коли лікарняна каса безпосередньо оплачує послуги постачальників медичних послуг, а пацієнт — співплатежі, додаткові послуги або ті, які не входять до переліку послуг, що відшкодовується.

Розмір компенсації залежить від:

- ✓ виду наданих послуг,

- ✓ рівня доходу і
- ✓ соціального статусу пацієнта (пільгове відшкодування чи ні),
- ✓ загальної суми співплатежів, сплаченої пацієнтом за рік.

Заходи з метою забезпечення доступності медичної допомоги для вразливих груп населення:

- ✓ розширення застосування пільгових тарифів відшкодування на групи населення з доходами, нижчими встановленого рівня,
- ✓ обмеження максимальної суми оплачуваних спів платежів.

Бельгійці пишаються тим, що їхня система охорони здоров'я заснована на принципах рівного доступу до неї, а система обов'язкового державного страхування Бельгії охоплює практично всіх громадян і вирізняється широким соціальним пакетом.

Професійна підготовка соціальних працівників здійснюється в *Школах соціальної роботи*. В Бельгії їх можна поділити на три категорії:

- ✓ державні,
- ✓ приватні,
- ✓ общинні або провінційні.

Соціальні працівники у Бельгії захищені законом, тому лише офіційно визнані школи мають право видавати дипломи про присвоєння кваліфікації з соціальної роботи (*ступінь бакалавра соціальної роботи*). У більшості випадків практична діяльність у галузі соціальної роботи можлива лише за наявності такого диплому .

Курси соціальної роботи є частиною загальноуніверситетської системи вищої освіти, яка надає професійну підготовку після завершення трьохрічного курсу навчання. Випускники цих шкіл соціальної роботи мають можливість підвищувати кваліфікацію. Школи соціальної роботи і деякі приватні організації пропонують різноманітні курси удосконалення і семінари з методики, соціальної політики, керівництва практикою. Недавно фламандський уряд модернізував систему підвищення кваліфікації соціальних працівників.

Окрім того, університети в даний час пропонують курси для випускників шкіл соціальної роботи. Соціальні працівники можуть одержати ступінь магістра наук з психології, соціології, соціальної комунікативної, кримінології, соціальної політики після двох або трьох років навчання. Два франкомовних університети здійснюють підготовку студентів на рівні магістра і доктора наук соціальної роботи.

У Бельгії виділяється два основних типи викладачів: викладачі теоретичних курсів і методів навчання і викладачі, що керують стажуванням і практикою студентів. Останні, як правило, повинні бути кваліфікованими соціальними працівниками.

Теоретична і практична підготовка бакалавра наук з соціальної роботи продовжується три роки.

1-2 курс - пропонується загальна програма для всіх студентів.

3 курс - студенти повинні обрати один з чотирьох можливих напрямків:

- соціальна робота,
- соціально-культурна робота,
- робота з персоналом,
- профспілкова робота.

На *перших курсах* перевага надається загальним та теоретичним предметам. На *старших курсах* зростає питома вага практики і стажування.

Заняття по оволодінню :

- ✓ методами соціальної роботи (соціальна робота з клієнтом, дослідження у сфері соціальної роботи, робота з громадою, групова робота, управління)

✓ спеціальними методами (комп'ютерні програми, підготовка звітів, складання бюджету, прикладне соціальне право).

Практика триває два місяці на 2 курсі та п'ять місяців на 3 курсі навчання.

Повний курс підготовки бакалавра наук складає :

- 2880 годин теоретичних та практичних занять,
- 32 години на тиждень протягом 30 тижнів кожного року – практичної роботи та польової роботи практики;
- 6 тижнів навчального року для підготовки та здачі іспитів.

Навчальний рік поділяється на два семестри. Відповідно до положення, студент, що займається по програмі бакалавра наук, пише дипломну роботу і захищає її перед екзаменаційною комісією наприкінці курсу. Ця робота повинна базуватися на матеріалах стажування.

Ціль програми бакалавра наук з соціальної роботи полягає в тому, щоб:

- дати студентам можливість придбати необхідні знання і виявити свою кваліфікацію в професійній діяльності;
- дати студентам можливість ознайомити і засвоїти професійні цінності;
- дати студентам міцні знання з прикладних соціальних, соціально-правових дисциплін, щоб належним чином підготувати їх до аналізу складних питань професійної діяльності;
- надати студентам можливість пройти польову практику під керівництвом професійних фахівців із метою розвитку умінь і навичок професійної компетентності;
- гарантувати студентам, які успішно пройшли курс навчання, досягнення мінімального рівня компетентності, необхідного для професійно кваліфікованої професійної діяльності;
- гарантувати студентам отримання ступеня бакалавра наук з соціальної роботи після трирічного повного курсу навчання;
- надати можливість одержання ступеня відповідно до європейських стандартів (у зв'язку з законом про європейську спільноту).

Навчальна програма підготовки бакалавра наук з соціальної роботи має наступний вигляд:

1 курс: Вступний курс: вступ до соціальної роботи, культурна робота, профспілкова робота і робота з персоналом.

Методи: вступний курс з методів соціальної роботи, статистика.

2 курс:

Методи: соціальна робота з клієнтом, групова робота, організація громади, соціальні дослідження, вивчення методів роботи з окремим клієнтом і комунікативні вміння, соціальна робота в організації, бухгалтерська справа.

Польова практика: два місяці практики в агентствах під керівництвом і контролем з боку школи соціальної роботи.

3 курс: курси за вибором (соціальна робота, соціально-культурна робота, робота з персоналом, профспілкова робота) забезпечуються вступним курсом (базовими знаннями). Кожен курс включає вивчення методів, етики, польову практику протягом 5 місяців в агентствах під керівництвом і контролем представника школи (у групах або індивідуально), написання дипломної роботи і її захист перед комісією кваліфікованих соціальних працівників.

Оцінка студентів у зв'язку з присудженням їм ступеня бакалавра наук здійснюється наступним чином:

- ✓ протягом всього періоду навчання студенти проходять чотири атестації у кінці кожного року навчання та випуску, коли студенти захищають дипломну роботу;
- ✓ у кінці кожного курсу проводиться усний або письмовий іспит;
- ✓ студенти повинні здати всі іспити та пройти польову практику;

- ✓ після закінчення третього курсу аналізується рівень компетентності студентів .
- ✓ студент, пише дипломну роботу і захищає її перед екзаменаційною комісією у кінці року(робота базується на результатах практики).

Ще до початку практики студенти зустрічаються із своїми викладачами для того, щоб обговорити план роботи на період проходження практики:

➤ Самі вибирають сектор, у якому хочуть стажуватися (студенти самі вибирають сфери соціальної роботи в якій найбільш компетентні).

➤ Соціальна служба обирається завчасно. (студент дзвонить або пише листа у соціальний заклад з проханням прийняти його на практику). Він повинен вміти представити себе і свій проект (робочий план), над яким він буде працювати. Керівники практики відбирають тих студентів, які мають найбільше шансів реалізувати свій проект на базі їх соціального закладу. Основна причина відмови студентам — вузькоспеціалізовані проекти, для яких важко знайти потрібний соціальний заклад.

➤ Якщо студент все ж таки не зміг знайти собі місце практики, то йому допомагають це зробити викладачі та організатори практики.

➤ Якщо соціальний заклад погоджується взяти студента для проходження практики, то між ними укладається угода, яку підписують студент, викладач та керівник практики.

У Бельгії керівниками практики можуть бути дипломовані спеціалісти із відповідним професійним досвідом роботи і яким притаманне постійне професійне самовдосконалення.

Керівник практики повинен допомогти студенту зрозуміти структуру свого закладу, мету і зміст його функціонування. Необхідною передумовою розуміння цих речей є знання історії закладу, тому що у Бельгії діяльність багатьох соціальних закладів обумовлюється їх історичним походженням.

Структурна мережа соціальних служб у Бельгії.

У Бельгії функціонують вісім типів спеціальних закладів:

- для дітей з легким ступенем розумової відсталості,
- з середнім і важким,
- з емоційно-вольовими порушеннями та розладами поведінки,
- з фізичними розладами,
- з порушеннями зору та слуху,
- із соматичними захворюваннями,
- з труднощами в навчанні.

У Бельгії прийнято закон *"Про спеціальну освіту"* (1970 р.), що зумовлює можливість взаємодії між загальноосвітньою і спеціальною школою і забезпечує можливість для окремих учнів з проблемами розвитку відвідувати уроки у звичайній школі, отримуючи при цьому додаткову допомогу. Через 10 років проектом інтегрованої освіти (GON-проект) було започатковано вирішення різнобічних проблем інтегрованого навчання.

У Бельгії створено систему PMS-центрів (центрів психолого-медико-соціального супроводу), які виникли на базі наявних раніше профорієнтаційних центрів і психологічних служб.

Спочатку основна увага в роботі цих центрів приділялась вибору маршруту навчання дітей з вадами розвитку. Потім почали розв'язуватись питання організації неперервного супроводу учнів. Так само змінилися і спрямованість діяльності: від індивідуального супроводу учнів — до супроводу шкільних систем і корекції соціального фону.

Фундаментальні принципи діяльності PMS-центрів: автономність; пріоритет інтересів дитини; дорадчий характер; неперервність супроводу; мультидисциплінарність.

Сфери діяльності PMS-центрів: вибір освітнього маршруту; подолання труднощів у навчанні; вирішення проблем особистісного розвитку.

Основні функції, які виконують соціальні працівники: діагностична, консультативна, інформаційна, організація супроводу.

Особлива роль PMS-центрів виявляється при переході дітей з одного етапу навчання на інший; при переході із системи спеціальної освіти у звичайну; за необхідності системних змін в освітньому закладі.

Висновки. В Бельгії система професійної підготовки фахівців для соціальної роботи є більш вдосконалішою порівняно з Україною. Тому в Україні потрібно поставити питання про реформування існуючих систем навчання і приведення їх у відповідність системи освіти, що постійно ускладнюється.

Список використаних джерел

1. Кубіцький С. О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах: електронний посібник / С. О. Кубіцький. - Київ : Наукова думка. - 2010. - 305 с.

2. Павленок П. Д. Основы социальной работы: Учебник / Отв. ред. П.Д. Павленок. - М.: ИНФРА-М, 1999. - 368 с.

3. Семигіна Т. В. Порівняльна соціальна політика: Навч. посіб. / Т. В. Семигіна. – К.: МАУП, 2005. – 276 с.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 16.04.2014

Лучків . І. (2014).Зарубіжний досвід соціальної інтеграції випускників інтернатних закладів. *Social Work and Education*, № 1, С. 37-42.

Ірина Лучків,

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
студентка 3 курсу, спеціальність «Соціальна робота»*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВИПУСКНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті проаналізована законодавча база щодо опіки і піклування над дітьми сиротами України та інших країн світу, розкрито особливості та шляхи соціальної інтеграції дітей, позбавлених батьківського піклування в суспільство.

Ключові слова: *соціальна інтеграція, випускники інтернатних закладів*

В статті проаналізована законодавча база по опеке и попечительству над дітьми сиротами України и других стран мира, раскрыты особенности и пути социальной интеграции детей, лишенных родительской опеки в общество.

Ключевые слова: *социальная интеграция, выпускники интернатных учреждений*

The paper analyzed the legal framework concerning guardianship and custody of children orphaned Ukraine and other countries, the features and the ways social integration of children deprived of parental care in the community.

Keywords: *social integration, graduates boarding establishments*

Формулювання проблеми дослідження. Соціально-економічна ситуація, що склалась протягом останніх десятиліть призвела до зростання кількості дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків. Пріоритетними формами влаштування цієї категорії дітей є сімейні: усиновлення, опіка і піклування, прийомні сім'ї і дитячі будинки сімейного типу. Проте вони не здатні забезпечити виховання усіх дітей, позбавлених батьківського піклування.

В Україні станом на 2013р. функціонував 957 дитячих закладів з інтернатної формою утримання, які розраховані на 153 849 місць. В закладах перебувало 117600 дітей (1,5% дитячого населення України). Із них 13,5 тисяч (11%), тобто кожен десятий мав статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування[4].

Більшість випускників інтернатів мають труднощі у плануванні свого майбутнього, виборі професії, яка б відповідала їх потребам та інтересам, вищого навчального закладу для її отримання, а по завершенні навчання, пошуку роботи та збереженні стабільності й росту в професійній діяльності. Для багатьох випускників інтернатних закладів характерними є споживацькі настрої, невміння планувати та розпоряджатись ресурсами, встановлювати позитивні соціальні та родинні зв'язки, адаптуватись до нових умов проживання, протистояти негативному впливу соціального оточення. Низький рівень адаптації колишніх вихованців закладів опіки до життя в суспільстві зумовлює необхідність підтримки випускників інтернатних закладів у перехідний період навчання між перебуванням в установі та самостійним життям [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростання інтересу вчених до проблеми соціалізації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Розроблено вітчизняні та зарубіжні концепції соціалізації особистості (В. Абраменкова, В. Алфімов, І. Зверєва, А. Капська, С. Козлова, О. Кононко, С. Куліковська, Ю.Лебедев, С. Литвиненко, А. Мудрик, І. Печенко, Л.

Хухлаєва, В. Ямницький). Визначено особливості особистісного розвитку дітей-сиріт в умовах інституційного виховання (І. Дубровіна, В. Мухіна, А.Прихожан, Н. Толстих); з'ясовано недоліки цієї форми життєвого устрою дітей-сиріт (А. Прихожан, Н. Толстих, Г. Сем'я)[2].

Мета статті: визначити шляхи оптимальної соціальної інтеграції випускників інтернатних закладів у зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. Законодавча база зарубіжних країн є досить розгалуженою. Вона включає в себе пільги та допомоги для дітей, позбавлених батьківського піклування, передбачає підготовку до самостійного життя.

Зокрема, в Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про права дітей, які перебувають в установах опіки прописані основні принципи, права дітей, які знаходяться в установах опіки, та основні напрями та якості в роботі з такими дітьми. Там сказано, що дитина, яка покидає місце, де вона перебувала під опікою, повинна мати право на оцінку своїх потреб і відповідну підтримку після перебування під опікою в цілях її реінтеграції в сім'ю і в суспільство. За дітьми, які перебувають у закладах опіки закріплені конкретні права, наприклад, право на доступ до всіх типів освіти, професійної орієнтації та підготовки на тих же умовах, що і всі інші діти, право на підготовку через ігри, спорт, культурні заходи, неформальне навчання, для того, щоб стати активним і відповідальним громадянином, право на участь у процесі прийняття рішень, що стосуються їх особисто або умов їх проживання в рамках даної установи, право на отримання інформації про свої права і правила того закладу, в якому вони проживають, в доступній для дітей формі [**Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.**].

Протягом останніх 40 років Австрія розробила ефективну законодавчу систему, яка регулює соціальну політику держави. Особливістю цієї системи є наявність двох рівнів законодавчих актів - федеральних і земельних.

Кожна з дев'яти австрійських земель зобов'язана самостійно регулювати значну частину питань соціальної політики [1, 8].

Державна Стратегія для Молоді є головним інструментом координації діяльності державних органів Австрії, спрямованої на вирішення проблем дітей та молоді. Дана Стратегія покликана оптимізувати державну молодіжну політику, а також підвищити ефективність співпраці державних органів з молодіжними недержавними організаціями.

Основним джерелом фінансування реалізації Стратегії для Молоді є бюджетні кошти федерального Міністерства економіки, сім'ї та молоді.

У 2013 році уряд Австрії розпочав реалізацію інформаційної кампанії «Діти роблять Австрію молодішою». Головною метою цієї кампанії є інформування австрійського суспільства про всі державні програми підтримки сімей і дітей [1, 9].

Конвенція ООН з Прав дитини, ратифікована в Болгарії в 1991 році, стала важливою опорою «сімейного підходу» до вирішення проблеми сирітства в Болгарії.

Головним документом, що відображає державну політику у сфері захисту дітей, є прийнята парламентом Національна стратегія «Діти». Вона визначає пріоритетні напрями державної політики у сфері захисту дітей. Основна її мета – дотримання прав дитини, поліпшення якості життя дітей як умова вільного і повноцінного розвитку особистості [1, 23-24].

Однією з найважливіших загальнонаціональних програм, спрямованих на захист прав дітей в Польщі є національний план діяльності, спрямованої на користь дітей «Польща для дітей». Дана стратегія в першу чергу спрямована на досягнення значного прогресу в наступних сферах: пропагування здорового способу життя серед дітей та молоді, забезпечення доступу до якісної освіти, допомога і підтримка нужденним і проблемним сім'ям, а також захист дітей від фізичного насильства в сім'ях.

Основним джерелом фінансування системи опіки над дітьми-сиротами у Польщі є державний бюджет [1; 42-51].

В Білорусії основним документом захисту дітей, які залишилися без піклування батьків є Закон Республіки Білорусь «Про гарантії щодо соціального захисту дітей-сиріт, дітей, які залишилися без піклування батьків, а також осіб з числа дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків». В статі 8 вказано, що діти-сироти та діти, які залишилися без піклування батьків, після закінчення перебування у дитячих інтернатних установах та в разі зарахування їх до державних установ освіти Республіки Білорусь для здобуття професійно-технічної, середньої спеціальної, вищої освіти, в денній формі отримання освіти забезпечуються дитячими інтернатними установами комплектом одягу та взуття, а також грошовою допомогою за встановленими нормами.

Дітям, які залишилися без піклування батьків, які поступили, або яких відрахували з установ освіти у зв'язку з отриманням освіти або з інших причин, при наданні довідки про працевлаштування або про встановлення групи інвалідності та протипоказання до праці протягом дванадцяти місяців після відрахування видається комплект одягу, взуття, м'якого інвентарю та обладнання, а також виплачується грошова допомога за встановленими нормами.

Дітям, які залишилися без піклування батьків, гарантується право на отримання житлових приміщень соціального користування державного житлового фонду, пільгових кредитів, одноразових субсидій та інших форм державної підтримки для будівництва (реконструкції) або придбання житлового приміщення відповідно до законодавства, якщо вони є такими, що потребують поліпшення житлових умов на підставах, передбачених законодавчими актами.

Діти, які залишилися без піклування батьків, забезпечуються гарантіями права на працю та зайнятість шляхом розробки та реалізації цільових державних програм сприяння зайнятості, створення додаткових робочих місць, встановлення броні для прийому на роботу, надання послуг з професійної орієнтації та іншими заходами відповідно до законодавства [**6Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.**].

На основі аналізу міжнародних документів та практик можна виділити кілька загальноприйнятих принципів міжнародної політики у сфері забезпечення прав дітей, а саме:

1. Основний обов'язок держави – запобігти вилученню дитини з сім'ї через створення адекватної системи підтримки для сімей з дітьми та соціальних послуг;

2. Якщо дитина втрачає батьківське піклування, держава повинна забезпечити альтернативну опіку (піклування) в громаді;

3. Влаштування дитини в будь-який заклад стаціонарної (інтернатної) опіки на тривалий період часу є крайнім заходом, коли уже всі інші альтернативи вичерпано;

4. Держава повинна забезпечити підтримку й допомогу молодим людям, які виходять з-під опіки, та підготувати їх до самостійного життя;

5. Участь дитини є обов'язковою у плануванні та здійсненні всіх дій щодо її влаштування та виходу з опіки [2].

Для багатьох країн не лише Східної, а й Західної Європи забезпечення прав молоді, особливо випускників інтернатних закладів, не втрачає актуальності. Адже кожна така дитина є особистістю, у неї є свої особливі потреби, бажання та надії на майбутнє.

Зокрема, в 2005 році Рада Європи розробила Рекомендації щодо забезпечення прав дітей, які виховуються в інтернатних закладах, у яких закликала країни-члени звертати особливу увагу на забезпечення та підтримку молоді, позбавленої батьківського піклування.

Польща. Відповідно до польського законодавства, інтернатні заклади зобов'язані підтримувати контакти дитини з біологічними батьками, під час перебування у закладі. За кожною

дитиною закріплених соціальний працівник, який веде її/його випадок. Він відповідає за підготовку так званого «проекту незалежності» - плану переходу до самостійного життя.

Словаччина. У Словаччині підтримувати контакт з біологічною родиною та готувати дитину до самостійного життя зобов'язані працівники закладу стаціонарної (інтернатної) опіки. Цікавою є схема фінансованої підтримки молоді – молода людина може отримувати фінансові допомогу (за зверненням) на забезпечення житлом чи інші потреби до досягнення 25 років.

Скандинавські країни. Особливостями системи захисту прав дітей на Скандинавському півострові є те, що не установи, а місцеві органи влади (муніципалітети) є юридично відповідальними за підтримку дітей, які вийшли з-під опіки.

У *Великій Британії* відповідно до Акту із захисту прав дитини, прийнятого у 2000 році, британські органи місцевої влади зобов'язані визначити персонального помічника для кожної дитини, яка виходить з-під опіки. Основна роль такого помічника – координація виконання індивідуального плану переходу до самостійного життя [1].

Німеччина практикує поєднання у виховній системі функціонування оновлених інтернатних закладів та стимулювання розвитку прийомних сімей.

Інтернати та дитячі будинки в Німеччині переважно фінансуються органами місцевої територіальної комуни, існує й фінансування на рівні федерації, а також стимулюється допомога благодійних організацій.

Важливим є подолання в німецьких інтернатах фактора колективного утримання. Переважна більшість інтернатних закладів надає кожному вихованцю можливість проживати в одній кімнаті, або ж по двоє. Усі без винятку діти, включаючи дітей з фізичними вадами, отримують освіту в загальних учбових закладах..

У цілому в західних країнах при збереженні інтернатних установ на державному рівні розроблені, обов'язкові для всіх вихованців, курси “незалежного проживання”, по закінченню яких видається державний сертифікат. Це є одним із дієвих механізмів соціальної адаптації дітей, що знаходилися під державною опікою [5].

В німецькому дитячому будинку діти кожного дня разом із вихователями розписують свій графік на день погодинно. Так як діти отримують кошти від держави, частиною з них вони можуть розпоряджатись самостійно. Прибирання в кімнатах діти здійснюють самостійно, старші можуть навіть самостійно ходити в магазин та готувати їжу[5].

В Австрії на місцевому рівні існують окремі законодавчі акти та програми, спрямовані на захист прав дітей. Як і в багатьох державах Західної Європи, існуючі в Австрії державні заклади опіки за дітьми та молоддю, діляться на наступні типи:

- «класичні» будинки сімейного типу;
- будинки допомоги для підлітків;
- спеціальний будинок для матері і дитини;
- центр опіки над молоддю закритого типу;
- центри короткострокового розміщення дітей та молоді.

«Класичні» будинки сімейного типу. Як правило, в такому будинку живе до 8 вихованців, з якими цілодобово перебувають соціальні працівники та педагоги, віковий і гендерний склад дітей зазвичай різний - в змішаній групі легше відтворити сімейну атмосферу.

Будинки допомоги для підлітків. Будинок допомоги для підлітків призначений для дітей від 15 років і старше, які живуть у невеликих групах з цілодобовою опікою соціальних працівників. Головною метою цих будинків є підготовка підлітків до самостійного життя та навчання їх необхідним життєвим навичкам.

Спеціальний будинок для матері і дитини. Це установа призначена для опіки над неповнолітніми матерями, де їм надається всебічна соціальна та консультативна допомога.

Центр опіки над молоддю закритого типу. Це спеціалізована закрита установа опіки над проблемною молоддю - сюди підліток може бути направлений тільки за рішенням суду. Такі центри призначені для роботи з важкою молоддю, схильною до вчинення злочинів.

Центри короткострокового розміщення дітей та молоді. Цей вид закладів опіки призначений для надання молоді швидкої допомоги в екстремальних випадках [1, 16-17].

Досвід європейських країн передбачає різні механізми подолання сирітства. Більшість держав мають схожу практику впровадження політики деінституціалізації, проте майже кожна країна, залучаючи зарубіжний досвід, адаптує його до своїх реалій.

Приймна сім'я розглядається як найкраща форма переходу від державних до сімейних форм влаштування дитини. Ефективне вирішення проблеми сирітства – це превентивна політика, направлена на збереження біологічної родини та усиновлення.

Узагальнюючи досвід зарубіжних країн необхідно виділити головні принципи побудови роботи з подолання сирітства:

- професіоналізація виховної діяльності, введення спеціальних посад соціальних педагогів, соціальних працівників, практичних психологів з сімейного виховання;
- створення мережі спеціальних структур, покликаних допомагати родині, дітям, підліткам;
- надання соціально-правової, психолого-педагогічної допомоги та підтримки родині як головному інституту виховання дитини.

Для України є важливим зосередитися на вирішенні цих питань із урахуванням зарубіжного досвіду, його адаптації.

Висновки. У кожній країні сформована власна законодавча база, яка допомагає дітям, позбавленим батьківського піклування адаптуватись до життя в суспільстві. У розвинених країнах здійснюється де інституалізація інтернатних закладів. В них пріоритетною формою для опіки над дітьми є приймна, або фостерна сім'я. Та все ж існує ряд документів, які захищають права цієї категорії населення.

В країнах колишнього радянського союзу ще є інтернатні заклади, хоча соціальна політика спрямована на перехід на сімейну форму опіки над дітьми. Адже інтернат не може забезпечити тими навичками самостійного життя, якими дитина зазвичай вчиться в сім'ї, шляхом прикладу батьків.

Враховуючи дезадаптованість вихованців інтернатних закладів для них в законодавстві передбачені пільги, які забезпечують дітям право на житло, освіту, матеріальну допомогу, працевлаштування і т.д. Але ці права не завжди дотримуються. В усуненні цього недоліку, на мою думку, нам би допомогла система супроводу випускників інтернатних закладів, яка діє закордоном. Вона передбачає нагляд за дитиною соціальним працівником, який може стати і консультантом і вихователем, і наставником, і посередником, або просто спостерігачем. Адже найбільша проблема полягає в непоінформованості випускників, більшість з них не знає куди і як потрібно звертатись в разі виникнення проблем. В цьому їм би допоміг соціальний працівник, який постарався б дати відповідь на запитання дітей, посприяти у влаштуванні їх самостійного дорослого життя і т.д.

Список використаної літератури

1. Алешко А. Проблема сиротства и опыт ее решения в Австрии, Болгарии и Польше. Возможные уроки для Беларуси/ А. Алешко, А.Рудович. – Варшава. – 2013. – 60 с.
2. Бережна Л. До проблеми соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у закладах інтернатного типу/ Л. Бережна//Гуманітарний вісник. – 2012. - №28. – С. 15.

3. Дибайло В. Світова практика: підтримка молоді, яка виходить з-під державної опіки/ В. Дибайло// Права дітей. – 2010. - №2(10). С.7-8.
4. Доля І. Упровадження ефективних форм виховання в системі державної та сімейної опіки: міжнародний досвід та уроки для України: [Електронний ресурс]. – Донецьк. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/March08/04.htm>
5. Звіт про здійснення Уповноваженим Президента України з прав дитини моніторингового дослідження стану функціонування закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які не мають необхідних умов для виховання та навчання в сім'ї, дітей з особливими потребами, ефективність використання такими закладами бюджетних коштів, спрямованих на забезпечення їх діяльності: [Електронний ресурс] від 22 липня 2013 року № 1-1/1852 – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/zvit_int_2013.pdf
6. Знайти себе: Життєві історії випускників інтернатів/ [О.М. Балакірева, О.Р. Артюх, О.В. Бабак, Н.П. Дудар]. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2001. – 201 с.
7. Калинкина М. Как живут подопечные в детские домах Германии? [Електронний ресурс]/ М. Калинкина// Школа Жизни. ру. – 2007.-№1(22). – С.22. - Режим доступу: <http://shkolazhizni.ru/archive/0/n-5083/>
8. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 року N 2342-IV.
9. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про права дітей, які перебувають в установах опіки: [Електронний ресурс]. – 2005. – Режим доступу: <http://www.hrights.ru/text/b28/Chapter7%204.htm>

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 16.04.2014

Медулич С. (2014). Особливості соціальної роботи в Норвегії. *Social Work and Education*, № 1, С. 43-50.

Світлана Медулич,

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
магістр кафедри соціальної роботи*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В НОРВЕГІЇ

У статті досліджено сучасний стан соціальної політики та реалізації соціальної роботи і підготовки соціальних працівників в Норвегії: розкрито систему соціального захисту держави; охарактеризовано основні завдання та принципи здійснення соціального страхування та виплати соціальних допомог. Встановлено, що соціальна робота в країні існує як соціальний інститут і реалізується соціальними працівниками; висвітлено основні сфери діяльності соціальних працівників.

Ключові слова: *соціальна політика, соціальна робота, соціальний захист, національне страхування, сфери діяльності соціальних працівників.*

В статье исследовано современное состояние социальной политики и реализации социальной работы и подготовки социальных работников в Норвегии: раскрыта система социальной защиты государства; охарактеризованы основные задачи и принципы осуществления социального страхования и выплаты социальных пособий. Установлено, что социальная работа в стране существует как социальный институт и реализуется социальными работниками; освещены основные сферы деятельности социальных работников.

Ключевые слова: *социальная политика, социальная работа, социальная защита, национальное страхование, сферы деятельности социальных работников.*

This paper investigates the current state of social policy and social work implementation and training of social workers in Norway: Unleash the social security system of the state; describes the basic objectives and principles of social insurance and social assistance payments. Established that social work in the country exists as a social institution and implemented by social workers; highlights key areas of social workers.

Keywords: *social policy, social work, social welfare, national insurance, scope of social workers.*

Формулювання проблеми дослідження. Норвегію (з населенням близько 4 млн чоловік) часто визначають як державу загального благополуччя зі змішаною економікою. За обсягом наданих соціальних послуг і досягненням рівня якості життя Норвегію цілком можна віднести до «держави загального добробуту» або «соціальної держави», бо їй притаманні: збалансована система доходів населення, що дозволяє попереджати їхню високу диференціацію; високі витрати суспільства на заробітну плату – приблизно 57% ВВП; розвинена система соціального захисту, витрати на яку становлять близько 40 % ВВП[7].

Більшість соціальних служб в Норвегії утворені в результаті різних частинах починань, як, наприклад, пожертви церков чи багатих городян або ж різних альтернативних рухів, профспілок, груп сприяння, асоціацій та молодіжних рухів. Це може бути виражене у формі або сирітських будинків, або підтримки людей з фізичними вадами, або літніх людей, молодіжних клубів, притулків для жінок, які піддаються побиттю, і т. д. Якщо такі служби працюють успішно, то своїми результатами вони можуть привернути увагу суспільства або адміністрації і отримати деяку

підтримку від великих організацій або уряду. І нарешті, соціальна служба може бути регламентована законом або деякими актами як загальний обов'язок в даному суспільстві і, як наслідок цього, – об'єднана в бюджетну систему.

Фінансування соціальної сфери та сфери охорони здоров'я складає 1/3 загального державного доходу (1985 р.), і кожен десятий трудящий зайнятий у соціальній сфері або сфері охорони здоров'я.

Реальна ситуація повинна розглядатися з урахуванням даних про зростаючу безробіттю, скорочення видатків на соціальний захист, кризи фінансових інститутів. Крім того, слід відзначити тенденцію до збільшення числа добровільних працівників і ролі неурядових організацій.

Мета статті: визначити та проаналізувати особливості реалізації соціальної політики, здійснення соціальної роботи та підготовки соціальних працівників в Норвегії.

Виклад основного матеріалу. *Соціальна політика Норвегії.* Норвезька модель соціальної політики – найбільш соціалізована модель, тобто економіка найбільшою мірою працює на задоволення потреб членів суспільства. Вона відзначається надзвичайно високою часткою ВВП, яка розподіляється через бюджет (понад 50%), акумулюванням у руках держави значних фінансових ресурсів, домінуванням ідеї рівності та солідарності в здійсненні соціальної політики, активною упереджувальною політикою, профілактичними заходами у сфері зайнятості, жорсткою політикою доходів, високим рівнем соціального захисту населення, що забезпечується в основному за державні кошти. Соціальна політика тісно пов'язана з державним регулюванням економіки, яке має чітко виражену соціальну спрямованість, тобто соціальна політика виступає як мета економічної діяльності держави [6].

Величезну роль у формуванні державної соціальної політики відіграють органи місцевого самоврядування. Питання охорони здоров'я, освіти і соціального забезпечення входять у їхню компетенцію. Кожна комуна (кількість яких в Норвегії – 435) має свою муніципальну раду, котра опікується питаннями місцевого самоврядування. Комуни та інші регіональні органи влади мають власний бюджет, до якого входять і урядові субсидії. Ці кошти витрачаються за рядом напрямів соціальної політики.

У Норвегії всі громадяни є членами державних фондів страхового і пенсійного забезпечення, що охоплюють надання медичної допомоги, отримання пенсій через старість або через інвалідність, поліпшення умов життя сімей, що мають дітей.

Варто додати наступне: щоб отримувати допомогу з безробіття людина має заробити не менше 105 тис. крон (20,6 тис. дол.) за останній рік, і тоді вона одержуватиме допомогу в розмірі 62 % від заробітку протягом від 52 до 104 тижнів (від року до двох років). У країні розвинена і нематеріальна державна допомога з безробіття: існує єдина система реєстрації вільних вакансій, підготовки і перепідготовки кадрів на численних безкоштовних курсах.

Охорона здоров'я громадян є пріоритетом соціальної політики держави. Тому установи із охорони здоров'я в основному належать державі, яка і організовує та контролює їхню роботу. Фінансування медичних програм відбувається в основному за рахунок місцевих (комунальних) бюджетів [7].

Організація соціального забезпечення заснована на трьох рівнях: державному, регіональному, муніципальному.

На державному рівні найбільш важливим досягненням у соціальному обслуговуванні є Акт національного страхування, що керується міністерством здоров'я і соціальних справ. Система медичного страхування фінансується податками з працюючих, роботодавців, областей і муніципалітетів. Ця програма включає виплати: пенсіонерам (після 67 років), вдовам, дітям (до 18 років), непрацездатним, через хворобу, медичні і повсякденні виплати під час хвороби і після

пологів, щотижневі виплати по безробіттю (до 80 тижнів), за виробничі травми, матерям і батькам-одиначкам.

На муніципальному рівні діяльність в області охорони здоров'я і соціальної роботи регулюють деякі акти. Кожен муніципалітет повинен мати соціальні офіси, якими люди можуть користатися. Соціальні офіси надають широкий спектр послуг, ґрунтуючись на відповідних законодавчих актах.

На професійному рівні служби здоров'я і соціального захисту розділяються. Тому тут повинні бути згадані деякі основні профілактичні заходи служби здоров'я. Муніципалітет відповідальний у першу чергу за охорону здоров'я населення, що знаходить своє вираження в організації медичних центрів, центрів здоров'я (профілактична робота серед дітей і вакцинація), суспільного харчування в школах, фізіотерапії, надомної служби (для людей похилого віку і людей з фізичними недоліками) і ясел.

На муніципальному рівні є також служби, що ще не закріплені спеціальним законодавством. Багато з них досить нові. Вони відносяться до методів соціальної роботи, що розвиваються, хоча можуть виглядати і як експериментальні [3].

Схема державного страхування, система обов'язкових пенсій, що охоплює всіх норвезьких громадян, була введена в 1967. Медичне страхування й допомога безробітним були включені в цю систему в 1971. Всі норвежці, включаючи хатніх господарок, по досягненні 65 років одержують основну пенсію. Додаткова пенсія залежить від доходів і виробничого стажу. Середній розмір пенсії приблизно відповідає 2/3 заробітку в найбільше що високо оплачувалися роки. Пенсії виплачуються з фондів страхування (20%), за рахунок відрахувань роботодавців (60%) і з державного бюджету (20%). Втрата доходів під час хвороби компенсується допомогою із хвороби, а при тривалому захворюванні – пенсіями у зв'язку із втратою працездатності. Медичне обслуговування платне, але з фондів соціального страхування оплачуються всі витрати на лікування, що перевищують 187 дол. у рік (послуги лікарів, перебування й лікування в державних лікарнях, родильних будинках і санаторіях, придбання ліків при деяких хронічних захворюваннях, а також, при повній зайнятості – двотижневий щорічний посібник у випадку тимчасової втрати працездатності). Жінки одержують безкоштовну дородову й післяпологову медичну допомогу, а працюючі жінки при повній зайнятості мають право на оплачений 42-тижневу відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами. Держава гарантує всім громадянам, включаючи домогосподарок, право на чотириохтижневу оплачувану відпустку. Крім того, особи старше 60 років мають додаткову тижневу відпустку. Родини одержують допомоги в розмірі 1620 дол. у рік на кожну дитину молодше 17 років. Кожні 10 років всі трудящі мають право на річну відпустку зі збереженням повної заробітної плати для навчання з метою підвищення кваліфікації [4].

Соціальна допомога, в основному, дається в такій формі, щоб вона сприяла даній особі стати незалежним на протязі прийнятеного часу. Соціальні служби допомоги несуть розширену інформаційну відповідальність, подають інформацію, раду й провідні вказівки, які можуть сприяти рішенню або запобіганню соціальних проблем. Соціальна допомога також має інші важливі завдання, зокрема в області охорони добробуту дітей і допомоги людям, що випробовують проблеми з наркотичними або оп'яняючими засобами [1, с. 182 – 183]. У Норвегії соціальна допомога та інші виплати надаються самотнім матерям і неповній сім'ї доти, поки діти не досягнуть 19 років. За цією політикою вони живуть краще порівняно з бідними, але гірше, ніж повні сім'ї. Комуні в Норвегії зобов'язані надавати економічну допомогу людям, які не стані самі забезпечувати себе матеріально або піклуватися про себе. У кожній комуні є служба, що надає соціальну допомогу [6].

Особливості соціальної роботи в Норвегії. У Норвегії широко розповсюджені такі напрямки соціальної роботи:

- добровільні центри (налагодження зв'язків між людьми, які хочуть допомогти, із тими, хто потребує допомоги);
- молодіжні клуби (організація діяльності молоді від 10 до 16 років із метою запобігання злочинності і вживання наркотиків, реабілітація осіб із девіантною поведінкою);
- притулки для жінок (організація притулку і лікування жінок, які піддаються насильству в сім'ях);
- центри для біженців (організація діяльності тимчасових притулків, що включають надання соціальної допомоги і адаптації до соціальної системи, що функціонує);
- служби, що працюють з конфліктуючими сторонами, як альтернатива поліції: це обговорення умов цивільного контракту між злочинцем і потерпілим;
- інститути, притулки, приватні будинки, у яких здійснюється турбота і догляд за старими й інвалідами. В даний час перевага віддається маломісним приватним і суспільним інститутам [3];
- крім того, у молодіжному середовищі ведеться безпосередня робота за місцем проживання, на вулиці (так зв. "Польова робота") з метою реабілітації осіб з девіантною поведінкою [5].

В Норвегії активно здійснюється робота з мігрантами. У основі діяльності лежить принцип мультикультурного розвитку, що означає участь іммігрантів у житті норвезького суспільства на тих же умовах і з тими ж обов'язками, які має корінне населення. Фінансування цієї діяльності здійснює уряд, але організація практичної роботи (проведення курсів норвезької мови, перепрофілювання або навчання іммігрантів) входить в компетенцію місцевої влади. Згідно зі статистичними даними, у Норвегії в 2007 році було зареєстровано 125 тис. іммігрантів (приблизно 2,7 % населення країни). За останні 10 років кількість іммігрантів подвоїлася. Найбільше число іммігрантів-біженців прибуло із Ірану, Іраку і Боснії (приблизно по 10 тисяч осіб із кожної країни); іммігранти із Туреччини і Польщі в основному прибувають до країни по трудовій візі [7].

У муніципалітетах ведеться контроль за вживанням алкоголю через його розподіл у магазинах, кафе і ресторанах, здійснюються основні профілактичні заходи, спрямовані на зниження вживання алкоголю і наркотиків. Серед молоді, що зловживає алкоголем і наркотиками, проводиться також так звана «робота на вулиці». Вона має на меті допомогти молодим людям «зав'язати» з наркотиками й алкоголем.

Ще одним важливим напрямком у соціальній роботі є соціальний захисту дітей, який передбачає надання дітям, що живуть в умовах, що руйнують їх здоров'я і розвиток, необхідну допомогу і захист. Кожен муніципалітет має відділ по захисту дітей, що несе відповідальність за виконання відповідних мір. Робота ведеться на трьох рівнях: основні профілактичні заходи, профілактичні заходи в родині і захисні заходи.

Ціль основних профілактичних заходів – поліпшувати життєві умови дітей. Стосовно практичної соціальної роботи це виконується через суспільну роботу, відкриття дитячих площадок, дитячих садів, молодіжних клубів чи рішення транспортних проблем, відновлення будинків і т.д. Важливо помітити, що ці основні профілактичні заходи виходять за межі роботи соціальних офісів і включаються в загальні плановані процеси адміністративних систем у муніципалітетах.

У родині, де діти живуть «у несприятливих умовах», що негативно впливають на їх здоров'я, профілактичні заходи такі: сімейний нагляд, підтримка і рада родині, економічна підтримка, допомога в рішенні будь-яких шкільних проблем чи забезпечення місцями в яслах чи дитячому саду для поліпшення ситуації в родині, щоб батьки одержали можливість дати дітям необхідне виховання.

Але «якщо батьки не можуть піклуватися про своїх дітей», відділ по захисту дітей бере на себе відповідальність щодо їх захисту, виховання і поміщенню в прийомні родини чи дитячі будинки [3].

В Норвегії в зв'язку із такою проблемою як труднощі у поєднанні професійної і батьківської ролей територіальні соціальні організації широко розвивають, зокрема, допомогу нянечками «на декілька годин в день», «супровід дітей до школи», «для догляду під час канікул», «на період домашнього лікування» та ін. Це робиться безкоштовно або на пільгових умовах, з гуманною метою, на благодійних засадах [8, с. 105 – 108].

Соціальні проекти Норвегії. Норвегія у своїй діяльності реалізує велику кількість соціальних проектів. Серед міжнародних проектів можна виділити такі відомі соціальні проекти: «Норвезька народна допомога», «Чудо материнства», «Норвезький Червоний Хрест», «Врятуємо дітей», «Активна допомога дітям», «SOS – дитячі села – Норвегія», «Соціальний захист дітей».

«Норвезька народна допомога» є благодійною організацією. В її наміри входить реалізація на території Мурманської області довготривалих програм допомоги дітям та інвалідам. Вони передбачають створення нових робочих місць для інвалідів, реабілітацію дітей з обмеженими можливостями, в тому числі порушеннями функцій мови, організацію безкоштовних шкільних сніданків у школах, проведення програми грудного вигодовування.

Діяльність громадської організації «Чудо материнства», яка створена в 2004. Їх заслуга в тому, що вони сприяють поширенню знань про значний вплив грудного вигодовування на здоров'я дітей, домагаються відповідного перебудови пологових будинків.

Ще одним відомим міжнародним проектом є Норвезький Червоний Хрест. Мета НКК – забезпечення захисту людського життя і прав індивіда. Щорічні звіти НКК представляють повну інформацію про діяльність цієї організації.

«Врятуємо дітей» – організація, яка працює з вуличними дітьми з 2002. У щорічному звіті цієї організації наголошується, що проект по роботі з бездомними дітьми спирається на тісну співпрацю з місцевими органами влади, особливо в галузі прав дітей, а також з питань рабства і сексуального насильства.

«Активна допомога дітям» – ще одна норвезька організація, яка прагне допомагати бездомним дітям. У рамках її діяльності реалізуються різні проекти. Наприклад, «Програма їжі для бездомних дітей 2005». У документі докладно обумовлюються цілі програми, а саме допомога бездомним дітям, забезпечення їх їжею незалежно від місця перебування, навчання дітей.

Гуманітарний благодійний фонд «SOS – дитячі села – Норвегія» втілює в життя проекти міжнародної організації «SOS – дитячі села». Дитячі села – SOS – це сімейна форма довгострокового виховання дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків.

«Соціальний захист дітей». Цей проект завдяки постійній безкорисливій підтримці Норвезького Червоного Хреста і громадян Норвегії вже більше 10 років успішно реалізується на територіях Мурманської, Архангельської, Новгородської, Псковської областей, Республіки Карелія та місті Санкт-Петербурзі.

Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників. У підготовці фахівців у соціальній сфері в Норвегії виділяють три професійних рівні освіти:

- соціальний працівник (соціоном) - робота в міських соціальних конторах, спрямована на забезпечення соціальної безпеки;
- соціальний педагог – професійно працює з дітьми в дитячих закладах;
- соціальний працівник, що спеціалізується на роботі з інвалідами всередині і поза соціальними інститутами [3].

До норвезької системи вищої освіти входить 6 університетів, 7 спеціалізованих університетських інститутів, 28 університетських коледжів, 2 Національні академії мистецтв і 29 приватних вузів, діяльність яких курується Міністерством освіти і наукових досліджень [9, с. 99].

Норвегія однією з перших серед європейських країн розпочала реформу своєї системи вищої освіти у відповідності з положеннями Болонської Декларації. З 2000 р. реалізується дворівнева

модель підготовки «бакалавр – магістр», яка вводилася для спрощення визнання кваліфікації, яку отримують студенти в різних країнах. У вищій освіті діє європейська кредитно-трансферна система (ECTS), що дозволяє студентам без перешкод міняти місце навчання (в разі потреби або інтересу) [2, с. 53].

Найбільшим вузом Норвегії є університет в Осло, який був відкритий у 1813 році. Першими студентами стали 18 осіб, а заняття вели 6 викладачів. Сьогодні в університеті 32 тис. студентів, яких навчає 8 тис. викладачів. В структурі університету функціонує Акерсхуський коледж, який є національною вищою школою, де здійснюється навчання та проводяться дослідження в сфері здоров'я, соціальних служб, професійної підготовки тощо.

Освітня програма для соціальних працівників в освітній галузі, передбачає підготовку ліцензованого соціального педагога зі спеціалізацією у роботі з особами, які мають особливі потреби (розумові/навчальні і функціональні порушення). Основною роботою таких фахівців є забезпечення послуг для покращення якості життя людей зі згаданими обмеженнями. Навчання за напрямом “здоров'я та соціальна опіка/догляд” готує фахівців для роботи у національній шкільній системі (початкового, середнього та старшого рівнів), і у сфері професійної освіти, де вони також стають педагогами програм спеціального здоров'я та соціального захисту. За цим напрямом готуються і менеджери середньої ланки для установ і служб здоров'я та соціального захисту [2, с. 54].

Вимоги для вступу на навчальну програму включають завершення 3-річної професійної школи або документально підтверджену професійну кваліфікацію, мінімальний (2-річний) досвід роботи у відповідній галузі.

У процесі навчання студентів відповідно до Болонської декларації пропонується програма, розрахована на 180 кредитів ECTS. Запровадження кредитів визначається міністерськими освітніми стандартами для основних (базових) предметів, навчальних модулів (набір предметів) та специфічних навчальних видів діяльності. Наводимо приклади окремих навчальних модулів [11, с.24–25]:

1. Соціальні науки і закон (30 ECTS);
2. Збереження здоров'я;
3. Підтримка (супровід) і реабілітація – прикладний поведінковий аналіз;
4. Дипломна робота

Щорічно студенти, які вчаться за напрямом “здоров'я та соціальна опіка/догляд” проводять 4 тижня практичного навчання (проходження практики) – впродовж перших двох років навчання – у середній школі, а в останній навчальний рік – на робочому місці за власним вибором, наприклад у певній службі або початковій школі. На додаток до цього, студенти беруть участь у безпосередній практичній роботі: впродовж першого року – 4 тижні практичної роботи; впродовж 2-го року – 6 тижнів і на 3 році навчання – 2 тижні. Практична робота здійснюється в установах соціального захисту та охорони здоров'я [11, с. 26].

У Норвегії підготовку соціальних працівників, серед багатьох інших, здійснює Департамент соціальної роботи та наук про здоров'я Норвезького технологічного університету, що ставить собі за мету «сприяння взаємодії між людьми» як на індивідуальному рівні для тих, хто відчуває/має в цьому потребу, так і на рівні громади чи соціальної політики країни в цілому, чим, відповідно, і повинні займатися соціальні працівники – випускники цього закладу [10].

Висновки. Таким чином можна зробити деякі висновки. За останні роки змінилася природа державної соціальної політики Норвегії: якщо раніше вона переслідувала мету захисту лише «слабких» і «тих, хто потребує», то тепер вона орієнтується на націю в цілому.

Модель діючої в країні соціальної політики є:

- всеосяжною (розповсюджується на всіх її громадян);

– універсальною (всі нужденні отримують однакову допомогу);
 – комплексною (охоплює всі сфери життєдіяльності людини та напрями соціальної політики: демографічну, імміграційну, родинну, пенсійну, зайнятості і скорочення безробіття, у сфері освіти і медичного обслуговування, вирівнювання доходів населення та інше);
 – безперервною (діє впродовж всього життя людини);
 – гарантованою з боку держави;
 – заснованою на принципі соціальної солідарності (всі громадяни рівним чином і незалежно від їхнього соціального статусу беруть участь у фінансуванні загальної системи соціального захисту, вносячи відповідний своїм доходам внесок).

Соціальна політика і соціальна робота норвезької держави визнається високоефективною як для своїх громадян, так і на рівні світового співтовариства і заслуговує подальшої пильної уваги і вивчення для того, щоб досвід її організації і функціонування використовувався іншими країнами, у тому числі й Україною.

Список використаної літератури

1. Козлов А.А. Социальная работа за рубежом. М., 1996
2. Логвиненко Т. О Професійна підготовка соціальних працівників як предмет дослідження / Т. О. Логвиненко // Перспективы развития наук. – 2011. – 56с.
3. Основы социальной работы: учебник / Отв. ред. П. Д. Павленок. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 368 с.
4. Соціальна робота та молодіжна політика в Норвегії [Електронний ресурс]. Режим доступу : 17.03.2014 : <http://e-works.com.ua/work/1799_Socialna_robota_ta_molodijna_politika_v_Norvegii.html> – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Социальная работа в Норвегии [Електронний ресурс]. Режим доступу : 17.03.2014 : <<http://soc-work.ru/article/153>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
6. Соціальна робота в Норвегії [Електронний ресурс]. Режим доступу : 18.03.2014 : <<http://www.info-works.com.ua/referats/sociologia/2726.html>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
7. Сумцов В.Г., Колесник О.А. Соціальна політика Норвегії: аспекти реалізації. – Луганськ. – 2011. – 35с.
8. Теория и методика социальной работы / Под ред. С. И. Григорьева. М., 1994
9. Филипповец Л.Ф. Обучение за рубежом. Страны Северной Европы / Л.Ф.Филипповец. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2006. – 206 с.
10. Яковлев М. В., Кабаченко Н. В Освіта та професійна підготовка соціальних працівників: стислий огляд світової практики / М. В. Яковлев // Наукові записки НаУКМА. – 2011. – 45с.
11. Social Work with Marginalized Persons in the Social Community – the Experiences of Poland and Norway. – Warsaw: Academy of Special Education Publishing House, 2011. – 171 p

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 16.04.2014

Турчин О.І. (2014). Особливості соціальної політики Нідерландів. *Social Work and Education*, № 1, С. 50-56.

Турчин О.І.,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
магістр кафедри соціальної роботи

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НІДЕРЛАНДІВ

У статті досліджено сучасний стан соціальної політики в Нідерландах, проаналізовано основні характеристики моделі «соціальної держави» в Нідерландах, визначено основні рекомендації, які можуть бути прийнятними для соціальної інтеграції громадян в Україні та створення умов, за яких соціально орієнтована ринкова економіка підтримує високі темпи економічного зростання і розумний рівень соціального захисту та соціального консенсусу.

Ключові слова: соціальна політика, модель «соціальної держави», соціальний забезпечення, національне страхування, сфери діяльності соціальних працівників.

В статье исследовано современное состояние социальной политики в Нидерландах, проанализированы основные характеристики модели «социального государства» в Нидерландах, определены основные рекомендации, которые могут быть приемлемыми для социальной интеграции граждан в Украине и создание условий, при которых социально ориентированная рыночная экономика поддерживает высокие темпы экономического роста и разумный уровень социальной защиты и социального консенсуса.

Ключевые слова: социальная политика, модель «социального государства», социальное обеспечение, национальное страхование, сферы деятельности социальных работников.

This paper investigates the current state of social policy in the Netherlands, analyzed the main features of the model of "social state" in the Netherlands, the main recommendations that may be appropriate for the social integration of citizens of Ukraine and the creation of conditions in which socially oriented market economy supported by strong economic growth and a reasonable level of social protection and social consensus.

Keywords: social policy, the model of "social state", social security, national insurance, scope of social workers.

Формулювання проблеми дослідження. Стрімкість індустріального розвитку, урбанізація, що збільшила в суспільстві частку маргінальних верств населення, слабо адаптованих до життя в місті, розривши традиційних соціальних зв'язків у відносинах між людьми, між людиною й суспільством привели до появи таких соціальних проблем, які неможливо було вирішувати методами, випробуваними в традиційному суспільстві. В умовах різкого загострення суспільних відносин серед найбільш освічених людей формувалося переконання, що суспільству боляче і його треба лікувати, опираючись на методіку добродійності й милосердя.

Соціальна інтеграція громадян є одним з пріоритетів країн ЄС, які накопичили значний досвід відповідної соціальної політики, відображеної у загальноєвропейських документах, діяльності загальноєвропейських структур і фондів. Основною функцією соціальної політики в країнах ЄС є перерозподіл суспільного продукту з метою забезпечення колективних соціальних потреб (охорона

здоров'я й охорона праці, захист навколишнього середовища, освіта і професійне навчання) і соціального забезпечення тих груп населення, які потребують підтримки держави (пенсіонери, особи з обмеженою працездатністю, безробітні, багатодітні родини тощо).

Одним з прикладів ефективної соціальної інтеграції громадян є модель «соціальної держави» в Нідерландах, де відповідно до ст. 20 Конституції держава зобов'язана забезпечувати населення шляхом перерозподілу національного багатства, в тому числі мінімальні розміри пенсій та соціальних виплат встановлюються законами таким чином, щоб гарантувати реалізацію прав людини в галузі соціального забезпечення, для чого створюються відповідні фінансові механізми та адміністративні структури.

У Нідерландах існує одна з найбільш високорозвинених систем соціального захисту в світі. Вартість медичного обслуговування складає в середньому 11% бюджету середньої сім'ї, квартплата і комунальні послуги - до 25%, витрати на продовольство - 21%, транспорт і зв'язок - 11%, одяг і взуття - 7%. Близько 30% бруто зарплати припадає на податки і різні соціальні виплати. Інфляція залишається на низькому рівні - близько 3,3% на рік. У Нідерландах діє розвинена система соціального страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених проблемам соціальної інтеграції громадян в ЄС (Н.Болотіна, Л. Вітте, В.Воронкова, Р.Грінберг, С.Сільверстов, М.Шмельов та ін..) дає можливість виділити приклади ефективної соціальної політики, яка здійснюється на наднаціональному та національному рівнях і порівняти такі практики з ситуацією в Україні. З іншого боку інтерес представляють роботи, присвячені безпосередньо соціальній інтеграції громадян в Нідерландах як одній з країн ЄС, яка має високий рівень соціальної захищеності громадян і програм зайнятості населення (В.Албеда, Х.В. де Йонг, Р.Кнаак та ін.).

Метою статті є аналіз основних характеристик моделі «соціальної держави» в Нідерландах і визначення тих основних рекомендацій, які можуть бути прийнятними для соціальної інтеграції громадян в Україні та створення умов, за яких соціально орієнтована ринкова економіка підтримує високі темпи економічного зростання і розумний рівень соціального захисту та соціального консенсусу.

Виклад основного матеріалу. Нідерландська соціальна система полягає в тому, що всі громадяни повинні мати рівні права на участь в житті суспільства. Окремим групам суспільства, до яких, зокрема, належать люди похилого віку та інваліди, сім'ї з низькими доходами, молодь з недостатньою освітою, (етнічні) меншини, бездомні і наркомани, необхідна допомога. Ця допомога має і іншу мету: держава прагне, забезпечити активну присутність на ринку праці літніх людей і людей, які тривалий час не мають роботи, виходячи як із соціальних, так і економічних мотивів.

Нідерланди мають моральний обов'язок підтримувати свою високу репутацію в цій сфері, оскільки в усьому світі ця система вважається прикладом, хоча часто розглядається як система, що виходить за рамки реальних фінансових можливостей.

Державна система обов'язкового соціального страхування ділиться на дві програми в залежності від сфери охоплення: загальну і спеціальну. Загальна програма охоплює все населення країни, що постійно проживає у країні незалежно від національності та сімейного стану, а також іноземців, які сплачують прибутковий податок на території Нідерландів. Цією програмою охоплені також співробітники посольств і консульств, транспортних організацій, чия праця має роз'їзний характер, особи молодше 27 років, які виїжджають з країни для здобуття освіти. Ті, хто виїхали з країни на термін більше року, зберігають право на соціальне страхування з загальної програми.

Загальна програма не поширюється на тих, хто постійно працює за кордоном, отримує пенсії або допомоги за законодавством іноземної держави. За загальною програмою надаються пенсії по старості, інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника, допомоги на дітей, кошти на оплату медичних послуг.

Спеціальна програма призначена тільки для найманих працівників, тобто для тих, хто працює за договором трудового найму. Таким договором в Нідерландах називають угоду, за якою працівник зобов'язується працювати особисто за винагороду і підкорятися при цьому розпорядженням роботодавця. Усі особи молодше 65 років, які працюють за договором трудового найму, підлягають обов'язковому соціальному страхуванню за даною програмою. Вона поширюється і на тих, хто проходить виробниче навчання без відриву від виробничих обов'язків, і на осіб вільних професій (музикантів, артистів та ін.), на моряків, льотчиків. За рахунок цієї програми фінансуються допомоги по безробіттю і через хворобу, пенсії по інвалідності, надається медична допомога.

Державну систему доповнюють програми професійного та приватного страхування, участь в яких не є обов'язковою, професійні пенсійні програми створюються на підставі колективних угод або укладання договорів з компаніями, що страхують життя. На вимогу працівників галузі міністерство соціальних справ та найму Нідерландів може визнати участь у професійній програмі обов'язковим для всіх працівників галузі. Більшість найманих працівників та індивідуальних підприємців, крім державних страхових пенсій, отримують також і професійні.

Вперше державні пенсії по старості були встановлені в Нідерландах Законом від 3 грудня 1913 р. Цей закон мав два суттєвих недоліки. Перший полягав у вкрай низьких розмірах пенсій, другий - в обмеженій сфері охоплення, так як стосувався тільки найманих працівників. Цей закон діяв до прийняття закону про пенсії по старості в жовтні 1947 р., відповідно до якого це право набували також індивідуальні підприємці - дрібні бізнесмени, торговці, особи вільних професій. Нині право на пенсію по старості регулюється законом 1987 р., це право мають всі жителі Нідерландів, які досягли 65-річного віку, де встановлено єдиний пенсійний вік для чоловіків і жінок.

За загальною програмою обов'язкового соціального страхування пенсія по старості розраховується у відсотках від мінімальної заробітної плати з урахуванням періоду проживання в країні і страхового стажу - по одному відсотку за кожний рік. Максимальна пенсія призначається особам, які прожили в Голландії 50 років і вносили внески. Вона становить половину мінімальної оплати праці на місяць, при наявності утриманців і з урахуванням сімейного стану розмір пенсії по старості обчислюється пропорційно величині денного заробітку безпосередньо перед виходом на пенсію і згідно тривалості страхового стажу. Законодавством встановлена максимальна сума заробітку для обчислення пенсії, ця ж сума є базою для сплати страхових внесків.

Розміри мінімальної зарплати і пенсій підвищуються кожні півроку відповідно до індексу зростання зарплати у виробничому секторі економіки. На додаток до пенсії по старості за загальною або спеціальною програмою багато найманих працівників, індивідуальні підприємці, особи вільних професій отримують професійні пенсії за рахунок галузевих внесків. Додаткова пенсія обчислюється пропорційно тривалості професійного страхового стажу і величини середнього заробітку або доходу. Максимальний розмір такої пенсії разом з державною за програмами обов'язкового соціального страхування (загальну або для нових найманих працівників) не може перевищувати 70% останнього заробітку чи доходу.

Нідерланди - єдина країна ЄЕС, де можна не платити внески на соціальне страхування з релігійних міркувань. Однак ті громадяни, які «ухиляються» від такого внеску, зобов'язані платити податок на прибуток у розмірі, що дорівнює внеску на обов'язкове соціальне страхування, тому при виникненні соціального ризику вони отримують пенсії та допомоги.

У сфері соціального забезпечення інвалідів держава прийняла в квітні 2003 року Закон про однаковий підхід, який надає інвалідам захист від дискримінації і можливість стати повноцінними громадянами суспільства. Відповідальність за забезпечення соціального добробуту лежить, головним чином, на муніципальних органах, які останнім часом все більше схиляються до підходу, що ґрунтується на територіальному поділі муніципалітетів на мікрорайони. Це дозволяє розглядати

соціальні аспекти в інтегральному зв'язку з економічними факторами. Мета такого підходу - формування життєздатного суспільства, члени якого можуть грати в ньому активну роль.

Державні програми обов'язкового соціального страхування передбачають також надання пенсії по інвалідності. Інвалідами визнаються особи, які за станом здоров'я не можуть продовжувати працювати на своїй посаді чи за своєю професією і отримувати колишній дохід: мінімальний страховий стаж для набуття права на пенсію по інвалідності становить 1 рік. Розмір пенсії по інвалідності залежить від ступеня втрати працездатності, що визначається у відсотках. Якщо ступінь втрати не перевищує 15%, то пенсія по загальній програмі не призначається, при зниженні працездатності на 80% обчислюється у розмірі 70% мінімальної оплати праці, а якщо втрата ще вище або людина потребує постійного стороннього догляду, то пенсія по інвалідності збільшується до 100%.

Державні програми обов'язкового соціального страхування на випадок інвалідності доповнюються професійними. Право на професійну пенсію по інвалідності мають особи, ступінь втрати працездатності яких становить від 15 до 25%, ця пенсія обчислюється у розмірі 14% колишнього заробітку, обмеженого певної максимальною сумою, при зниженні працездатності на 80% і більш професійна пенсія по інвалідності призначається в розмірах від 70 до 100% колишнього заробітку. Крім пенсій, інвалідам надаються соціальні послуги з професійної підготовки, протезування, медичного патронажу, поліпшуються їхні житлові умови, виділяється транспорт.

Джерелом фінансування державних програм обов'язкового соціального страхування служать внески жителів Голландії, найманих працівників і роботодавців, державні дотації та інші надходження. Для осіб, охоплених загальною програмою, розмір внеску встановлюється з урахуванням доходу, а для найманих - з урахуванням заробітку. При цьому і дохід, і заробіток обмежується максимальною сумою, яка в подальшому слугує базою для обчислення пенсій та виплат. Внески найманих працівників утримуються автоматично при виплаті зарплати.

Індивідуальні підприємці та інші особи, які підлягають обов'язковому страхуванню по загальній програмі, платять внески самостійно, якщо їхній річний дохід перевищує встановлену суму; при низькому рівні доходів вони звільняються від внесків і не набувають права на страхову пенсію. Ставки страхових внесків щорічно переглядаються та затверджуються наказами міністра соціальних справ та найму, зазвичай на всій території країни діють єдині ставки, однак при страхуванні на випадок хвороби або безробіття вони можуть диференціюватися в залежності від ступеня ризику, що існує в різних галузях. Ставки страхових внесків визначаються на підставі проектів бюджетів відповідних фондів з урахуванням очікуваних витрат, оскільки механізм фінансування заснований на принципі солідарності. Це означає, що виплати покриваються за рахунок поточних надходжень, хоч і створюються певні резерви.

Модель «соціальної держави» в Нідерландах можна розглядати також як модель соціального партнерства, у якій зафіксовані чіткі функції кожного з партнерів, що дає можливість органам державного управління прогнозувати дії партнерів і своєчасно вносити корективи в систему державного регулювання економіки та соціальних процесів.

Основи соціального партнерства були закладені у країні впродовж 20-40-х рр., коли почало активно розвиватися співробітництво між профспілками і об'єднаннями роботодавців. Провідними структурами, які є основними консультативними органами уряду, стали: з трудових відносин - Фонд праці, що об'єднав працівників і роботодавців; з соціально-економічних питань – тристороння Рада з соціально-економічних проблем. Урядом здійснювалися спроби створити за участю профспілок нові галузеві органи, що об'єднували підприємства в корпоративні галузеві організації з правом регулювання цін і заробітної плати в конкретній галузі, але така практика була реалізована лише в деяких галузях. Більш дієвими є ради підприємств (закон 1950 р.), які мають визначені

законодавством права з питань консультування і взаємних узгоджень і можуть активно захищати інтереси найманих працівників.

Система медичного страхування Нідерландів постійно реформується — у зв'язку з коливаннями між об'єднанням різних систем в одну та збереженням поділу між ними.

У 2006 році в Нідерландах було проведено структурну реформу системи охорони здоров'я, тож логічним було і прийняття нового закону про медичне страхування (також датованого 2006 роком). По суті, цей закон суттєво змінив взаємовідносини між надавачами медичних послуг і застрахованим населенням, перевівши їх на більш ринковий рівень. Згідно з ухваленим законом, страхова компанія зобов'язана забезпечити страховий поліс кожному охочому, незалежно від обумовлених ризиків.

Чітко визначено і роль держави в новій системі — контролера за якістю, обсягом і повнотою наданих послуг. Соціальний аспект нововведення — було передбачено пільгове страхування малозабезпечених категорій населення, неповнолітніх осіб (до 18 років). Матеріальне забезпечення полісів для них передбачено бюджетом уряду, а обсяг медичної допомоги визначається індивідуальними потребами.

У рамках нового законодавства у сфері медичного страхування кожен громадянин повинен бути застрахований за мінімальним базовим пакетом — інакше з нього стягується штраф. Отже, одночасно із розширенням можливості вибору страхової компанії встановлюється і фінансова відповідальність населення.

Реформа знайшла відгук у жителів Нідерландів: у перший же рік її впровадження 18% населення змінили свою страхову компанію, найбільшу популярність набув так званий сімейний поліс, який «охоплював» пенсіонерів та непрацюючих членів родини.

Система соціального захисту в Нідерландах передбачає: страхування службовців, державне страхування, соціальну допомогу. У разі страхування найманих працівників внески сплачують роботодавці і наймані працівники з фонду заробітної плати. Збір внесків здійснюють промислові страхові асоціації, яких в Нідерландах 17. Керують ними представники роботодавців та найманих працівників. До соціальної допомоги вдаються у двох випадках: у разі крайньої необхідності — як до останнього засобу (її надають муніципалітети); коли допомога по соціальному страхуванню менша гарантованого доходу (надають промислові страхові компанії).

Державне страхування включає пенсії за віком, у разі втрати годувальника. Пенсійний вік становить 65 років.

Пенсія в разі втрати годувальника виплачується залежно від доходу сім'ї. Якщо він перевищує певний рівень, то допомога не виплачується.

Передбачена соціальна допомога дітям до 18 років. Її розмір залежить від: доходу дитини; розміру допомоги батькам; віку дитини; місця проживання дитини (удома чи ні).

Законодавством Нідерландів визначені такі види соціальної допомоги:

- допомога дітям;
- додаткова допомога безробітним і непрацевдатним;
- допомога за віком і частковою непрацевдатністю;
- допомога безробітним;
- допомога тим, хто працює за наймом.

Висновки. Аналіз моделі «соціальної держави» в Нідерландах свідчить про можливість і необхідність політики соціальної інтеграції громадян, побудованій на принципах однакового підходу, трудової активності, соціального консенсусу. Не менш важливим є застосування в системі соціального захисту принципів еквівалентності та солідарності. Принцип еквівалентності гарантує, що одержувані виплати відповідають розміру доходу, втраченого при звільненні з роботи або при

втрата працездатності, а принцип солідарності гарантує, що всі люди, що знаходяться в тяжкому соціальному чи економічному становищі, отримують допомоги однакового розміру.

Актуальною для України можна вважати і нову ідеологію соціальної політики Нідерландів, пріоритетами якої є активізація трудового потенціалу, тобто стимулювання громадян до активного пошуку роботи, і децентралізація, «дерегуляція» соціальних повноважень, тобто передача виконання соціального бюджету «федерального» центру на муніципальний рівень.

Разом з тим, держава не знімає з себе соціальної відповідальності і має здійснювати контроль за станом соціально-трудова та інших відносин, захистом прав і трудових гарантій громадян, визначених конституцією та законодавством, в конфліктних ситуаціях вживати необхідні санкції щодо партнерів для стабілізації ситуації.

Список використаної літератури:

1. Албеда В. Государство и социальное партнерство в Голландии / В.Албеда // Вопросы экономики. – 1994. – № 5. – С.97-102.
2. Грибанова Г.И. Местное самоуправление в Западной Европе: Сравнительный анализ политико-социологических аспектов./ Г.И.Грибанова; Рос. гос. пед. ун-т им. А.И.Герцена. – СПб.:Изд-во РГПУ им.А.И.Герцена, 1998. – 207 с.: табл.; 20 см.-Библиогр.: с.190-206.
3. Западноевропейские модели социально-экономического развития. –М.:ИМЭМО, 2000 – 215 с.
4. Зоммер М. Європейська соціальна модель та вдосконалення прав найманих працівників за умов глобалізації / М.Зоммер // Профспілки України. – 2007. – № 10. – С.35-36.
5. Йонг де Х.В. Европейский капитализм: между свободой и справедливостью / Х.В. де Йонг // Вопросы экономики. – 1994. – № 5. – С.106-109.
6. Кнаак Р. Социальное партнерство: западный опыт. / Р.Кнаак // Вопросы экономики. – 1994. – № 5 – С.90-96.
7. Юрій С. І., Шаварина М. П., Шаманська Н. В. Соціальне страхування: Підручник. – К.: Кондор, 2004. – 464 с.
8. Страхування: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець. – К.: Вид-во КНЕУ, 2002. – 599 с.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 16.04.2014

Тучак Х.В. (2014). Соціальна робота в Данії. *Social Work and Education*, № 1, С. 56-61.

Тучак Х.В.,

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
магістр кафедри соціальної роботи*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ДАНІЇ

У статті досліджено сучасний стан соціальної політики в Данії, напрями її реалізації, проаналізовано особливості професійної підготовки соціальних працівників.

Ключові слова: *соціальна політика, модель соціальної допомоги, соціальна робота, соціальний працівник.*

В статье исследовано современное состояние социальной политики в Дании, направления ее реализации, проанализированы особенности профессиональной подготовки социальных работников.

Ключевые слова: *социальная политика, модель социальной помощи, социальная работа, социальный работник.*

This paper investigates the current state of social policy of Denmark, directions for its implementation, analyzes the features of the training of social workers.

Keywords: *social policy, social welfare model, social work and social workers*

Формулювання проблеми дослідження обумовлена тим, що на сьогодні недостатньо розкрито організаційний потенціал соціальної роботи, ефективність взаємодії її структурних елементів, яка реалізується через сукупність функцій за умов дотримання відповідних принципів соціальної роботи, що не дає змоги здійснювати соціальні засади на відповідному рівні. Королівство Данія (дан. Kongeriget Danmark) - країна розташована у північно-західній частині Європи на півострові Ютландія та 406-ти островах (з них населені 97). Подібно до інших скандинавських країн, Данія є державою з потужною системою соціального захисту і досить однорідним рівнем доходів населення, що досягається за рахунок ефективної промислової та сільськогосподарської політики та податкового регулювання.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні зарубіжного досвіду підготовки соціальних працівників у Королівстві Данії, а також основ сфер соціальної роботи і соціальної політики в цій країні.

Виклад основного матеріалу. *Соціальна політика в Данії має розгалужену систему, яка характеризується розгалуженою системою соціального забезпечення, фінансування якої забезпечується державою і охоплює все населення країни. Зазвичай, соціальні пільги і медичні послуги надаються громадянам Данії безплатно, а витрати на них покриваються за допомогою податків. Рішення завдань соціального забезпечення і медичного обслуговування максимально наближена мешканцям країни, питаннями соціального забезпечення займаються місцеві органи влади, а охороною здоров'я – адміністрації округів.*

У 1998 р. на зміну *Закону про соціальне забезпечення*, приходять чотири закони, які регулюють соціальну політику у країні:

- *Закон про активну соціальну політику*, який встановлює правила надання соціальної допомоги і участі одержувачів грошових податків у працевлаштуванні;
- *Закон про соціальні послуги*, який визначає порядок надання соціальних послуг і підкреслює право споживачів різних видів;
- *Закон про управління соціальною службою*, який регулює порядок розгляду справ в округах та органах місцевого самоврядування;
- *Закон про пенсії*, який встановлює правила пенсійного забезпечення [1].

Соціальна політика в Данії реалізується за чотирма напрямками: виплата грошових допомог і визначення кола осіб, які одержують соціальну допомогу; допомога родинам, у яких є діти і підлітки; допомога по догляду за пенсіонерами за віком, виплата пенсійної грошової допомоги непрацездатним[2].

Одним із напрямів соціальної політики в Данії є грошова допомога. Ця допомога надається лише в тому випадку, коли надання інших напрямів соціальної підтримки з будь-яких причин неможливо. Виплати грошової допомоги відсутні у випадку, якщо є можливість заручитися підтримкою через інші рівні соціальної системи. Особи, які мають накопичення у пенсійному фонді, не мають можливості отримувати грошову допомогу. Діти до 18 років, також не отримують грошової допомоги, оскільки їх мають забезпечувати батьки. Грошові виплати видаються за місцем проживання одержувача, який обов'язково має бути громадянином Данії. Проте з 1 липня 2002 року, одержувач, який немає датського громадянства, але проживає протягом семирічного віку в Данії, також має право на отримання грошових виплат. На отримання грошових виплат можуть претендувати ті громадяни, чиє соціальне становище істотно погіршилося (втрата роботи, хвороба, чи розлучення). Терміни виплат грошової допомоги необмежені, і можуть здійснюватися до того часу, поки одержувач зможе забезпечувати себе сам або отримає права на соціальну пенсію.

Другим напрямом реалізації соціальної політики в Данії є надання допомоги сім'ям з дітьми і підлітками, яка зазвичай, надається у вигляді соціальної послуги. Так, місцева влада гарантує сім'ям з дітьми віком до 3 років можливість відправити дітей у ясла, а дітей від 3 до 6 років – в дитсадок. Завдяки місцевим органам влади, ясла і дитячі садки створено з метою розвитку дітей, і, у тому, щоб дати батькам можливість працювати. Данія займає одне з перших місць у світі за кількістю працюючих жінок. За користування послугами дитячих установ треба платити. Розмір оплати може становити 33 % витрат установи по догляду за дитиною, а у багатьох районах країни, він нижчий.

З 2002 року тривалість передбаченої законом декретної відпустки становить 52 тижні. Перші 14 тижнів надаються матері дитини, а решта поділена між батьками. Під час декретної відпустки батьки мають право на отримання допомоги по безробіттю, проте більшість працюючих датчан у період декретної відпустки в цілому або частково, одержують заробітну плату відповідно до трудового договору[3].

Крім дитячих установ є й інші форми надання допомоги дітям і підліткам з вадами соціального характеру. Так, можливо тимчасове чи постійне проживання дитини в патронатній родині або в інтернаті.

Третім напрямом реалізації соціальної політики в Данії є соціальна допомога літнім та непрацездатним людям на дому.[4]. Таким людям надається допомога вдома, в дотриманні особистої гігієни, видається напрокат необхідна побутова техніка. Програма надання допомоги на дому фінансується місцевою владою. Інколи літні і непрацездатні люди не можуть жити самотійно. З цією метою створюються спеціально призначені невеликі центри, для літніх або непрацездатних людей. Метою їх діяльності є створення невеликих об'єднань, у яких мешканці спільно беруть участь у повсякденних справах.

Четвертим напрямом реалізації соціальної політики в Данії є пенсійна система, яка передбачає два види пенсій: дострокову і пенсію за віком. Дострокова пенсія може бути призначена

особам віком від 18 до 65 років, чия працездатність обмежена з причин фізичного чи соціального характеру. Заяви про надання дострокової пенсії розглядають місцеві органи влади. Останніми роками приділяється значна увага скороченню кількості пенсіонерів, за рахунок проведення трудових договорів. Люди старшого віку мають можливість працювати на «полегшених роботах».

Система пенсійного забезпечення за віком є державною. Пенсійний вік становить 65 років. Пенсії виплачуються громадянам Данії, або особам, які проживають в країні не менше 10 років. Державна пенсія включає базову пенсію, яка виплачується всім, і доплати до базової пенсії, сума яких залежить від розміру інших доходів пенсіонера. В Данії існує резервний пенсійний фонд ринку праці. В країні діє ряд схем пенсійного забезпечення, які підлягають узгодженню під час укладання колективного трудового договору з ЄС і поширюються на більшість працюючих.

Державна пенсія є основним засобом, яка забезпечує захист усіх громадян від бідності в похилому віці. Державна пенсія доповнюється пенсійними відрахуваннями під час праці відповідно до діючих схем пенсійного забезпечення, який гарантує розумне співвідношення доходів у працездатний і пенсійний періоди. Індивідуальні пенсійні накопичення доповнюють державну пенсію [5].

Данія наслідує соціальну модель соціального забезпечення, в якій держава бере на себе основну відповідальність за благополуччя своїх громадян. Ця відповідальність (у теорії) є всеосяжною, як всі аспекти добробуту, які вважаються універсальними і застосовуються до людей, що живуть і працюють у Данії з моменту отримання переваги соціальної держави і є основним правом громадян.

У цій моделі, держава реалізує пенсійні схеми, підтримує материнство та батьківську відпустку, надає пільги для безробітних і підтримує осіб з обмеженими можливостями. Країни із щедрою системою соціального забезпечення, такі як Данія, наклали податок на прибуток до 60 % поряд з іншими соціальними податками. ПДВ становить 25 %. Ці податки перерозподіляються державою між нужденними, наприклад, безробітними. Цей тип системи соціального забезпечення, як правило, називають скандинавською моделлю.

Останніми роками система соціальної допомоги Данії стала предметом пильної уваги з боку сусідніх країн. Нерідко її називають зразковою, оскільки датчанам вдалося досягти балансу між гнучкістю у вирішенні проблем зайнятості та охопленням населення соціальним захистом. «Щедро гнучку» датську модель схематично зображають як «золотий трикутник», в якому забезпечено чіткий взаємозв'язок між активною політикою ринку праці, гнучкими правилами працевлаштування і звільнення з роботи та «щедрою» сіткою соціальної безпеки. Ситуація в Данії характеризується одним з найвищих у Європі рівнів зайнятості серед осіб працездатного віку (77,4%) та низько кваліфікованих осіб (62,8%) (за даними обстеження робочої сили в Європі). Датська система соціальної допомоги з її великими державними соціальними виплатами фінансується з податкових надходжень, і тому її фінансовий стан великою мірою залежить від рівня зайнятості. Тому політика зайнятості та уповноважені органи у сфері зайнятості становлять невід'ємну частину системи соціальної допомоги. Іншими словами, система соціальної допомоги функціонує за принципом як найактивнішого залучення до роботи всіх працездатних громадян.

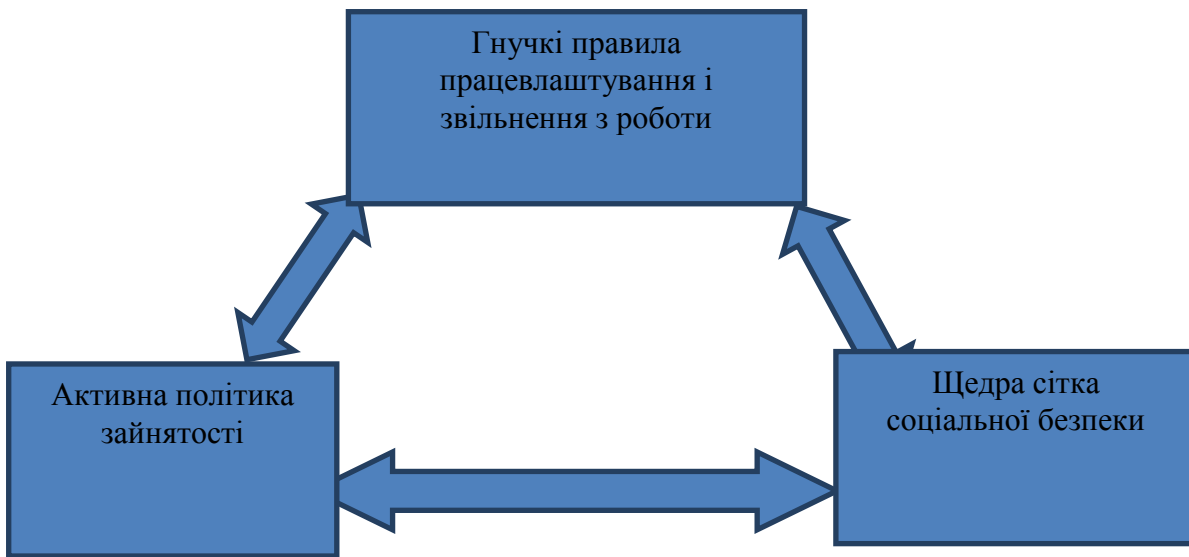

Рис.1. Датська модель соціальної допомоги.

Дотичними до реалізації соціальної політики в Данії є соціальні працівники, які об'єднані в Датську асоціацію соціальних працівників. Асоціація заснована в 1938 році – є професійною асоціацією та профспілкою. Датська асоціація соціальних працівників налічує 14.300 членів - усі вони мають ступінь в якості професійного соціального працівника або студенти. Це 90 % усіх професійних соціальних працівників у Данії.

Датська асоціація соціальних працівників володіє певними позиціями на переговорах які представляють всі професійні соціальні працівники на національному і на місцевому рівнях. Асоціація є членом датської організації "білих комірців".

Датська асоціація соціальних працівників захищає інтереси своїх членів з низки питань, таких як умови праці для навколишнього середовища, впливу на управління соціальних послуг, базової підготовки, підвищення кваліфікації, етики і т.д. Це публікує журнал Socialrådgiveren ("Соціальний працівник") кожні два тижні.

Датська асоціація соціальних працівників займається рядом важливих питань соціальної політики, а також бере участь у громадських дебатах. Це має особливе значення при наданні інформації про загальні переживання і надає інформацію з оцінки соціальних послуг так само, як захищає права, які спрямовані на більш якісних послуг для своїх клієнтів.

Датська асоціація соціальних працівників є членом Міжнародної федерації соціальних працівників (МФСР) і тісно співпрацює з іншими міжнародними організаціями.

У співпраці з міжнародними організаціями Датською асоціацією і соціальними працівниками було проведено ряд міжнародних конференцій з питань соціальної роботи. [7].

Актуальним для Данії є професійна підготовка соціальних працівників в країні. Вищі навчальні заклади Данії діляться на три типи:

- університети,
- вищі професійні училища,
- коледжі.

Нині в країні налічується вісім університетів (Копенгагенський, Ольборгський, Орхуський, Датський технічний університет. Вища школа бізнесу в Копенгагені, ІТ-університет в Копенгагені, університетський центр в Роскілле і Південнодатський університет). Всі університетські програми засновані на активній дослідницькій роботі. Професійна підготовка в університетах Данії, здійснюється за трьома освітньо-кваліфікаційними рівнями.

Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра - передбачає трирічне навчання, зазвичай з акцентом на двох основних предметах. Завершення бакалаврської програми дає студенту право працювати за фахом або вступити на навчання за магістерською (кандидатською) програмою.

Магістерський (кандидатський) освітньо-кваліфікаційний рівень присуджується після того, як студент провчився в цілому 5 років. Він дає право працювати за фахом або займатися науковими дослідженнями. Магістерська програма повинна включати в себе 1 - 2 основні предмети бакалаврської програми й передбачає роботу над дисертацією протягом півроку. Університети також пропонують міжнародні магістерські програми тривалістю 1 - 2 роки.

Докторантура – освітньо-кваліфікаційний рівень – який передбачає присвоєння наукового ступеня доктора (PhD). Загальний академічний і дослідницький стаж доктора наук повинен становити не менше 8 років. Крім того, йому необхідно підготувати та захистити дисертацію. До докторантури зазвичай приймають студентів зі ступенем кандидата; саме навчання триває 3 роки.

Університетська освіта перебуває у підпорядкуванні Міністерства науки, технологій та інновацій (за винятком таких спеціальностей як архітектура, музика, образотворче мистецтво та бібліотечна справа, навчання за якими курує Міністерство культури).

Тривалість навчання в коледжах становить 3 або 4 роки, що за рівнем відповідає університетській бакалаврській програмі.

Існують також програми середнього циклу, метою яких є підготовка професійних кадрів. Серед потрібних спеціальностей - педагогіка, соціальна робота, журналістика, сестринська справа, машинобудування та ін. Програми складаються з вивчення теоретичних курсів і прикладних дисциплін, практики і підготовки проектної роботи. Більшість програм дають право продовжити професійне навчання і бути зарахованим на навчання за магістерською або, за певних умов, спеціальною кандидатською програмою. Невеликі регіональні коледжі часто об'єднуються, утворюючи центри вищої освіти ширшого профілю (CVU), які тісно взаємодіють з університетами. Сектором професійно орієнтованих коледжів і училищ управляє Міністерство освіти[6].

Висновки. Таким чином, можна зробити наступні висновки, про ефективність реалізації соціальної роботи великою мірою залежить від її наукової обґрунтованості і якісного проведення. Це вимагає глибокого знання закономірностей розвитку соціальних процесів, конкретних умов життєдіяльності людей, уміння використовувати наукові висновки і практичний досвід, творчо підходити до нових соціальних проблем.

Список використаної літератури:

1. Ламбаева І.А. Соціальна робота там. / Ламбаева І. А. –Улан-Уде: Вид-во ВСГТУ, 2000. З. 135.
2. Енциклопедія Школи соціальної роботи : У три т./ Пер. з англ./ - М.: Центр її загальнолюдських цінностей, 1993. З. 53.
3. Соціальне забезпечення у країнах Північної Європи. – М.:МГСУ, 1994. З. 265.
4. Енциклопедія Школи соціальної роботи : У три т./ Пер. з англ./ - М.: Центр її загальнолюдських цінностей, 1993. З. 76.
- 5.Баринова М.А. Пенсійне забезпечення: / Баринова М. А. нові підходи// Людина й праця. 1997. № 11.С.53 – 54.
6. «Соціальні орієнтири студентської молоді на сучасному етапі суспільного розвитку»[Електронний ресурс].– Режим доступу: 12. 03.2014 : <http://zavantag.com/tw_files2/urls_3/1097/d-1096652/7z-docs/18.pdf>– Загол. з екрану. – Мова укр.

7. «Danish Association of Social Workers» [Електронний ресурс] . – Режим доступу : 16.03.2014 : <<http://socialrdg.dk/Default.aspx?ID=52>>– Загол. з екрану. – Мова англ.
8. «Welfare system in Denmark» [Електронний ресурс] . – Режим доступу : 20.03.2014 : <<http://medicolink.dk/welfare-system-in-denmark>>–Загол. з екрану. – Мова англ.
- 9.«The Danish Health Care System» [Електронний ресурс] . – Загол. з екрану : 19.03.2014 : <<http://international.ucl.dk/life-in-denmark/the-danish-welfare-system/>>– Загол. з екрану. – Мова англ.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 16.04.2014

Главацька О. (2014) Сутність і особливості статевої соціалізації молоді як теоретична основа професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.. *Social Work and Education*, № 1, С. 64-71.

Ольга Главацька,

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
канд.пед.наук., доцент кафедри соціальної роботи*

СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕВОРОЛЬОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Анотація. У статті розкрито сутність статевої соціалізації, обґрунтовано актуальність статевої соціалізації молоді й необхідність спеціальної підготовки майбутніх соціальних працівників до даного виду діяльності у вищих педагогічних закладах освіти. Вказано фактори, які впливають на процес статевої соціалізації. Охарактеризовано особливості статевої соціалізації.

Ключові слова: статево-рольова соціалізація, соціалізація, соціальний працівник.

Abstract. The article deals with the essence of sex-role socialization, Actuality sex-role socialization of young people and the need for special training of future social workers in this type of activity in the higher pedagogical educational institutions. These factors that affect the process of sex-role socialization. The features of sex-role socialization.

Keywords: statevovolova socialization, socialization, social worker care, social work and social workers.

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства у зв'язку з переходом країни на нову систему ринкових відносин, загостренням своєрідної "моральної кризи", коли старі цінності зруйновані, а нові ще не сформовані, проблема виховання майбутнього громадянина, набуває особливої актуальності. Наслідки неправильного сімейного виховання дітей, низький рівень статевої соціалізації в школі, теоретична нерозробленість змісту і методів підготовки спеціалістів до статевої соціалізації молоді виливаються в глобальні соціальні проблеми.

Необхідність її вивчення зумовлюється як реаліями сучасного життя, так і процесами, що відбуваються в молодіжному середовищі.

Сьогодні в Україні середній вік початку статевого життя 15,9 років [8]. Сексуальний досвід має 50% 16-річних, 66% 17-річних і 90% 19–20-річних молодих людей [11]. У переважній більшості – це дошлюбні зв'язки. Медичні працівники відзначають, що захворюваність молоді на венеричні хвороби реєструється у віці 14-19 років [13]. За останні п'ять років кількість захворювань на сифіліс серед 14-річних хлопців збільшилась в Україні у 4 рази, у віці від 15 до 17 років – у 8 разів. Захворювання на цю хворобу серед дівчат-підлітків зросло відповідно за цей період у 5 разів [6]. Значно збільшилось число розлучень. Причин розлучень є чимало, але 3/4 шлюбів розпадаються через моральну невідповідність молодих людей до життя в сім'ї, через те, що вони не мають необхідних знань, підходять до важливих життєвих питань легкоковажно [15].

За даними дослідження науковця Л. І. Мороз юнаки (79–86,4%) і дівчата (74,4–95,4%) із сексуальним досвідом майже не спілкуються з батьками на сексуальні теми. Згідно з наведеними даними, дівчата із раннім досвідом статевих стосунків вказують на конфлікти у стосунках з матерями (37%). 39% не змогли сформувати свого ставлення до матері, у багатьох відчувається відчуженість у стосунках [16].

За останні десятиліття процес статевої соціалізації підростаючого покоління ускладнився низкою об'єктивних причин. Багато традиційних статевих розбіжностей трансформуються й перестають бути обов'язковою соціальною нормою. Жінки претендують на рівні права з чоловіками, освоюють нові для себе заняття, що супроводжується їх психологічною самозміною. Сьогодні представники „прекрасної” статі відрізняються більшою рішучістю, самостійністю й активністю, ніж раніше, беруть участь у процесі прийняття політичних рішень, досягають високих результатів у „чоловічих” галузях діяльності. Усе це неминуче відображається на соціальному житті суспільства.

Суттєві зрушення відбуваються в сексуальній культурі. У 1997 р. на конгресі у Валенсії Всесвітньою Сексологічною Асоціацією було прийнято „Декларацію сексуальних прав”, де говориться, що „сексуальність – органічна частина особистості будь-якої людської істоти, її повний розвиток залежить від задоволення базових людських потреб, таких, як бажання контакту, інтимності, вираження емоцій, задоволення, ніжності й любові... Сексуальна свобода містить можливість для індивідів вповні виразити свій сексуальний потенціал. Однак це виключає всі форми сексуального примусу, ставить підприємливість та інтелект вище фізичної сили, припускає й навіть вимагає прояви ніжності й душевної тонкості, а також приборкання почуттів і поривів” [11, с.15]. Сьогодні ідеальний чоловік – це енергійна, ділова, ерудована, терпима, товариська й добра людина. У сучасній жінці цінуються приблизно такі само якості. Жінка прагне мати не тільки класичні риси жіночності, але ще й ті якості, які раніше вважались монополією чоловіків. Вона хоче бути не просто ніжною, чуйною, ласкавою, але й розумною, енергійною, сексуальною, підприємницькою.

Сьогодні надаються можливості й хлопчикам, і дівчаткам бути активними, показати свою унікальність, реалізувати свої здібності. Якщо раніше дівчаток виховували як майбутніх жінок і матерів, навчали тільки доведенню й рукоділлю, то тепер перед ними розкриваються більш широкі можливості. Хлопчики, у свою чергу, можуть реалізувати себе в тих галузях людської діяльності, які раніше вважались переважно жіночими.

Метою статті є розкриття сутності й особливостей статевої соціалізації як теоретичної основи підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих педагогічних закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Наукове вивчення цієї проблеми має свою історію й свої напрямки. Особливості статевої соціалізації й психосексуального розвитку дитини досліджено в роботах Г. Васильченко, М. Кле, В. Кагана, І. Кона, Т. Говорун, В. Романової, В. Слєпкової. Питанням статевого виховання дітей різного віку присвячено праці Д. Ісаєва, В. Карпікова, Д. Колесова, В. Кочеткова, Ю. Орлова, Н. Сельверової, А. Хрипкової. Підготовку школярів до сімейного життя вивчали І. Гребенніков, С. Ковальов, В. Кравець, І. Мезеря, Н. Новикова, І. Трухін, Є. Черепова. У їхніх працях накопичено певний фонд наукових знань про статевою соціалізацію школярів, але проблем, які вимагають їх наукового розв'язання, набагато більше.

За останні десятиліття спостерігається активний науково-педагогічний пошук і розробка окремих питань професійної підготовки студентів (дослідження А. Акимової, Л. Ахтарисової, М. Бойчевої, В. Васенко, Н. Слової, Л. Заремби, Т. Зотєєвої, В. Рязанцевої, С. Ткачова, Н. Хмель, Т. Яценко). Наукові основи професійно-педагогічної освіти і формування особистості сучасного

вчителя висвітлено в працях О. Абдуліної, Ю. Азарова, С. Архангельського, І. Зязюна, В. Крутецького, Н.Ничкало, О. Мороза та ін.

У сучасних дисертаційних та монографічних дослідженнях дедалі частіше порушуються такі проблеми, як: взаємостосунки у сім'ї, підготовка учнівської молоді до сімейного життя, морально-статеве виховання школярів та інші. У той же час недостатньо вивчені проблеми педагогічного керівництва процесом статевої соціалізації молоді і, зокрема, підготовки майбутніх спеціалістів до цієї роботи. Автори окремих дисертацій (В. О. Бойко, М. Г. Вієвська, М. І. Гей, Є. М. Черепова та ін.) розглядали лише певні аспекти цієї проблеми. Жодне із досліджень не ставить об'єктом вивчення професійну підготовку студентів у педагогічних закладах освіти до статевої соціалізації молоді.

Розв'язання проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до статевої соціалізації учнів повинно спиратися на міцний науково-теоретичний фундамент, який у даному випадку являє собою обґрунтовану систему наукових знань, що містять основні сутнісні характеристики статевої соціалізації особистості.

До таких характеристик ми відносимо визначення вихідних понять і передусім понять „соціалізація" і „статева соціалізація". По-друге, це змістовна характеристика процесу статевої соціалізації; по-третє, виявлення особливостей статевої соціалізації порівняно з іншими її напрямками.

Поняття „соціалізація" сьогодні широко використовується представниками філософії, психології, соціології, педагогіки й інших наук. Виникнення цього поняття пов'язане з іменами французького соціолога Г. Тарда й американського соціолога Ф. Гіддінгса (кінець XIX ст.). У сучасній літературі існує багато робіт, у яких подано трактування соціалізації, розкрито її етапи, механізми й типи [4; 5; 10; 12; 14].

Відразу відзначимо, що відносно розуміння процесу соціалізації найближчими нам є позиції Н.Лукашевича, погляди якого змістовно дозволяють нам підійти до питань вивчення одного з напрямків соціалізації, а саме статевої соціалізації. Н. Лукашевич під соціалізацією розуміє „процес становлення особистості як суспільної істоти, у ході якого складаються її багатоманітні зв'язки із суспільством, засвоюються орієнтації, цінності, норми, відбувається розвиток особистісних властивостей, формується активність і цілісність особистості, набувається соціальний досвід, накопичений людством за весь період розвитку". Індивід виступає як об'єкт і суб'єкт соціалізації, оскільки бере участь у творчо-перетворювальній суспільній діяльності. Згідно з розробленою Н.Лукашевичем адаптивно-розвиваючою концепцією соціалізації, людина протягом усього свого життя адаптується до різноманітних життєвих умов. Кожна адаптація збагачує соціальний досвід людини, робить його більш соціалізованим [7].

Для того, щоб виявити сутнісні характеристики статевої соціалізації слід звернутися до найбільш вживаних у науковій літературі формулювань понять „статева соціалізація" і „статева соціалізація". Термін „статева соціалізація" з'явився раніше, ніж термін „статева соціалізація". Останній став використовуватися педагогами й психологами тільки з кінця 90-х років, і можна сказати, що він є модернізованим варіантом першого, оскільки означає те саме, що й перший, але в контексті ролі теорії.

Наукової літератури, у якій міститься формулювання необхідних нам термінів, обмежена кількість. Ми спирались на дослідження Т.Говорун, Д.Ісаєва, В.Кагана, І.Кона, Г.Крайг, Дж.Мані, Т.Машихіної, В.Романової, Л. Столярчук.

За визначенням І.Кона, статева соціалізація – процес, у ході якого індивід засвоює певну статеву роль і правила сексуальної поведінки [13]. Т.Говорун статевою соціалізацією тлумачить як функцію суспільства, „яка полягає в спрямуванні розподілу тендерних ролей, розширенні їхнього

діапазону, гармонізації міжстатевої взаємодії в різних сферах людського буття" [7]. В.Романовою статеворольова соціалізація розглядається як „процес засвоєння індивідами соціокультурних цінностей, що зумовлюють більшість наявних особливостей статеворольової поведінки особистості" [10].

Найбільш повно, на нашу думку, розкриває зміст поняття „статеворольова соціалізація" Л.Столярчук. У її розумінні статеворольова соціалізація – „процес і результат загального й психосексуального розвитку дівчинки/хлопчика по мірі входження в соціальні відносини відповідно до особливостей вікових етапів дорослішання" [18, с.40]; „процес розвитку особистості, індивідуальності дівчинки, хлопчика, дівчини, юнака в реальній життєдіяльності, який здійснюється в системі взаємин з дорослими, ровесниками своєї й протилежної статі й самим собою" [18, с.42]. Вона вибудовує такий взаємозв'язок: розвиток – статеворольова соціалізація –статеворольове виховання. „Розвиток — загальний процес становлення дівчинки й хлопчика, дівчини і юнака. Статеворольова соціалізація – процес і результат розвитку, зумовлений конкретними соціальними умовами. Статеворольове виховання – відносно соціально контрольований процес розвитку хлопчика й дівчинки в ході їх статеворольової соціалізації". І далі уточнює, що „статеворольове виховання передбачає врахування статеворольових та індивідуальних особливостей розвитку хлопчиків і дівчаток шкільного віку й на основі розробленої концепції й методики –спеціально організовану, цілеспрямовану педагогічну діяльність з розвитку здібностей до реалізації статеворольового репертуару, оволодіння вміннями й навичками відповідної поведінки, становлення жіночої/чоловічої індивідуальності" [18, с.43].

Поняття статевої ролі й статевої ідентичності (статевої приналежності) тісно взаємопов'язані, але не тотожні. Статева роль – це система, середовищних стандартів, приписів, нормативів, очікувань, яким повинен відповідати індивід, щоб його визнавали чоловіком (хлопчиком) чи жінкою (дівчинкою) [8]. Статева ідентичність являє собою „єдність поведінки й самосвідомості індивіда, який зараховує себе до певної статі й орієнтується на вимоги відповідної статевої ролі" [8]. Згідно з Дж. Мані, статева ідентичність – суб'єктивне переживання статевої ролі; статева роль — публічне вираження статевої ідентичності [2].

Статеворольова поведінка визначається як „система дій, очікувана від людини певної статі, яка залежить від соціально-статевого статусу (чоловік, жінка) і реалізується відповідно до соціально-статевої ролі й уявлень про себе як особистість певної статі" [2, с.43]. Повноцінним представником своєї статі є індивід, який має первинні й вторинні особливості певної статі й вважає себе її представником. Розвиток людини як представника певної статі – процес, що відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх сил. До внутрішніх сил ми відносимо біологічні спадкові чинники, до зовнішніх – впливи навколишнього середовища.

Після народження, коли на дитину починає впливати навколишнє середовище, „вступає в силу" процес статеворольової соціалізації. Передусім це виявляється в ставленні до новонародженого як до хлопчика чи дівчинки, яке визначає генітальна зовнішність малюка. Потім дитину починають виховувати відповідно до її статевої приналежності. При цьому дуже важливо і для самої дитини, і для людей, які її оточують, щоб „загальна схема її тіла" відповідала її паспортній статі [2, с.67].

Першим важливим результатом статеворольової соціалізації є усвідомлення дитиною своєї статевої приналежності (ідентичності). На думку дослідників Д. Колесова й Н. Сельверової, цій події передують інші, не менш важливі, а саме – уміння розрізняти статево приналежність інших людей. Уже до року діти розрізняють людей за статтю. Цю здатність особливо чітко можна спостерігати, коли дитина виявляє негативізм до сторонніх чоловіків чи жінок. Розбіжність статевої приналежності інших людей становить хронологічно перший компонент самого поняття статевої приналежності. До трирічного віку діти добре знають свою статево приналежність і починають аналізувати її ознаки [2, с.97-102].

Дослідники Д. Ісаєв і В. Каган відзначають, що до трьох, максимум до п'яти–шести років складається уявлення дитини про приналежність до певної статі. Автори називають цей процес первинною статевою ідентифікацією, під час якої „закладаються не тільки риси особистості взагалі, але й основи мужності й жіночності, які надзвичайно сильно впливають на весь подальший хід формування особистості чоловіка і жінки” [9, с.44]. До 5-6 років ще можуть виникнути незрозуміння з приводу генітальних розбіжностей хлопчиків і дівчаток, можливі уявлення про зміну статевих органів. У 6–7 років поняття статевої приналежності складається в дітей як необоротна якість. У цей період починається процес диференціації діяльності, установок і цінностей. Г. Крайг характеризує цей ступінь розвитку як „константність статі” [9].

Після того, як дитина усвідомила свою статевою приналежність, вона починає й поводитись відповідно своїй статі. Тобто, можна сказати, що статеворольова поведінка є закономірним наслідком усвідомлення статевої приналежності й другим результатом процесу статеворольової соціалізації. Мається на увазі усвідомлена поведінка, а не несвідоме копіювання дій і вчинків дорослих. Засвоєння дитиною механізмів статеворольової поведінки забезпечує їй успішне включення в соціальні відносини, дає можливість пристосовуватись до нових життєвих ситуацій.

Мотиви, які спонукають дитину поводитись як представник своєї статі, розкриваються в трьох теоріях. Перша – теорія ідентифікації, де підкреслюється роль емоцій і наслідування, вважається, що дитина несвідомо імітує поведінку дорослих, представників своєї статі. Другою є теорія статевої типізації, яка надає вирішального значення механізмам психічного підкріплення (діти отримують заохочення за вчинки, які характеризують їх як представників чоловічої чи жіночої статі, і засуджуються за поведінку, яка не відповідає їх статевої приналежності). Третя – теорія самокатегоризації, яка підкреслює значення самосвідомості (дитина спочатку засвоює уявлення про чоловіків і жінок, потім визначає себе як хлопчика чи дівчинку й після цього будує свою поведінку).

Усі ці теорії можна назвати взаємодоповнюючими, оскільки вони розглядають процес статеворольової соціалізації з різних сторін. Теорія статевої типізації показує виховну функцію дорослих, які беруть участь у процесі соціалізації дитини. Теорії самоідентифікації й самокатегоризації розкривають позицію самої дитини, яка вступає у взаємодію з навколишнім середовищем [2].

Г. Крайг відзначає, що вже з віку немовляти поведінка хлопчиків і дівчаток особливим чином стимулюється дорослими. Хлопчиків дорослі спонукають проявляти велику фізичну активність, повзати, грати, а з дівчатками поводяться м'якше, виявляють по відношенню до них більше ніжності.

Демонструвати статеворольову поведінку діти починають у п'ять років. Але деякі моделі поведінки, характерні для своєї статі, вони засвоюють і програють уже в трирічному віці. Так, трирічні дівчатка грають з ляльками, допомагають сервірувати стіл, а трирічні хлопчики грають з машинками, будують з конструктора. Разом з дорослішанням поведінка дитини повинна все більше відповідати її статевої приналежності [2, с.55-60].

Особливо слід виділити підлітковий вік, у якому тілесна організація й генітальна морфологія зазнають специфічного розвитку. Цей вік вважається кризовим періодом статевої ідентичності й характеризується реорганізацією способу „фізичного Я”. Із завершенням пубертатної перебудови статури „в основних своїх рисах стабілізується на дорослому рівні”. Помітно змінюється й статеворольова поведінка підлітків. У своїй поведінці підлітки – хлопчики й дівчатка – стараються бути схожими на дорослих чоловіків і жінок, прагнуть відповідати стереотипам маскулінності й фемінінності [3].

Перший етап статеворольової соціалізації дитини проходить у сім'ї, і вирішальне значення в ньому відводиться батькам. Роль батьків у засвоєнні дитиною статевої ролі не зменшується й у подальшому, а стає лише одним з багатьох найважливіших чинників процесу статеворольової

соціалізації. Ставлення батьків до своїх дітей визначається особистим досвідом і культурними стереотипами. На спілкування батька з синами й дочкою певною мірою впливає стиль відносин між статями, тому батько дуже часто ставиться до дочок, як до маленьких жінок, а мати ставиться до синів, як до маленьких чоловіків. Поведінка батьків з дітьми різної статі має і інші, менш помітні відмінності, які визначаються за інтенсивністю тілесного контакту, тоном мовлення та ін.

Ролі батька й матері однаково рівноцінні в процесі статевої соціалізації, оскільки діти реагують не просто на поведінку своїх батьків, а на поведінку, пов'язану з їхньою статтю [9].

Винятково важливу роль у процесі статевої соціалізації відіграють ровесники своєї й протилежної статі. Ровесники оцінюють будову тіла й поведінку дитини й підтверджують чи, навпаки, ставлять під сумнів її статево-гендерну ідентичність. Тому в колі друзів поведінка повинна відповідати критеріям фемінінності й маскуліності, які набагато більш жорсткі, ніж у світі дорослих. Маскуліні риси традиційно цінуються вище, ніж фемініні. Уявлення в хлопчиків про те, яким повинен бути чоловік, зазвичай більш завищені, ніж у дівчаток. Якщо поведінка дитини не відповідає її статі, то ставлення ровесників до неї змінюється. Фемініні хлопчики нехтуються ровесниками своєї статі, але зате охоче приймаються дівчатками. Маскуліні дівчатка легко взаємодіють з ровесниками і своєї, і протилежної статі, але переважно дружать з хлопчиками [17].

Разом з тим, як людина включається в соціальні відносини, збільшується кількість людей різного віку, які прямо чи опосередковано впливають на процес її статевої соціалізації. Усі вони є носіями інформації про поле, стереотипи маскуліності/фемінінності, статеві ролі, статево-гендерну поведінку. Засвоюючи ці знання й програючи різні ролі, людина формується як особистість, індивідуальність, вибирає стиль і репертуар власної статевої поведінки.

Формування особистості людини чоловічої/жіночої статі здійснюється одночасно в трьох галузях, що перетинаються: у діяльності, у спілкуванні й самопізнанні. У діяльності відбувається засвоєння нових статевих ролей і осмислення їх значимості. Під спілкуванням розуміють примноження контактів людини з іншими людьми своєї й протилежної статі, причому на кожному віковому етапі спілкування має свою специфіку. Самопізнання особистості містить три компоненти: знання себе як представника чоловічої/жіночої статі (підсвідомий компонент), оцінка свого чоловічого/жіночого „Я” (емоційний компонент), ставлення до себе як до чоловіка (хлопчика), жінки (дівчинки).

Однією з особливостей статевої соціалізації, яку необхідно виділити передусім, є пряма залежність процесу статевої соціалізації від біологічної статі людини. Іншими словами, характер статевої соціалізації людини визначається тим, представником чоловічої чи жіночої статі є ця людина.

До біологічно обумовлених статевих відмінностей, які відіграють суттєву роль у процесі статевої соціалізації дитини, ми відносимо нерівномірність фізичного розвитку й статевого дозрівання хлопчиків і дівчаток. У середньому розвиток і статеве дозрівання дівчаток починається й завершується раніше, ніж у хлопчиків. Дівчатка випереджають хлопчиків приблизно на два роки. Так, 12-річна дівчинка – це вже підліток, організм якого швидко росте й дозріває, тоді як 12-річний хлопчик у фізичному відношенні ще не вийшов з допідліткового віку. Пік фізичного розвитку – збільшення довжини й маси тіла – припадає в дівчаток на 11-12, а в хлопчиків – на 13-14 років. Статеве дозрівання дівчат завершується в 15-17, а в юнаків – у 17-19 років [14].

Другою особливістю статевої соціалізації є зумовленість процесу статевої соціалізації психосексуальною культурою суспільства.

Щодо загальноприйнятої статевої поведінки відзначимо, що вона є механізмом реалізації статевих стереотипів і статевих ролей. Суттєву роль у формуванні моделей статевої поведінки молоді відіграють засоби масової комунікації. Телебачення – найдоступніше й найпопулярніше серед молодих людей джерело інформації про взаємини статей. Трансляція сцен

насильства й еротики по телебаченню стала звичним явищем. Телевізійний ефір досить агресивний. На телеекранах можна побачити жорстку поведінку чоловіка щодо чоловіка, жінки щодо чоловіка, а також еротичну й фізично жорстку поведінку щодо жінки. Подібна інформація негативно впливає на статево-рольову соціалізацію дітей. Неповага достоїнства й прав особистості, агресія до осіб своєї й протилежної статі може сприйматись ними як допустима в суспільстві поведінка.

У процесі статево-рольового виховання не можна ігнорувати статево-рольову приналежність дитини, але також не можна й перебільшувати її роль. Педагогам необхідно навчитися підходити до дітей, виходячи з індивідуальних особливостей останніх. Про ефективність статево-рольового виховання можна говорити в тому випадку, якщо дитина стає суб'єктом статево-рольової соціалізації і її діяльність спрямована на саморозвиток і самовдосконалення себе як представника чоловічої/жіночої статі.

Третю особливість, на нашу думку, визначає специфічна спрямованість процесу статево-рольової соціалізації на людські стосунки; і тільки в тому випадку, якщо в цих стосунках будуть присутні й інтимність, і дружба, і любов, людина зможе відчувати повноту життя й зрозуміти її зміст.

Висновок. Здійснений теоретичний аналіз проблеми статево-рольової соціалізації молоді дозволяє нам сформулювати основні висновки, які в цьому випадку носять концептуальний характер, оскільки дають наукові орієнтири в побудові системи підготовки майбутніх соціальних працівників до статево-рольової соціалізації:

1. У якості вихідного поняття соціалізація розглядається нами як процес соціального становлення особистості, у процесі якого людиною встановлюються багатоманітні суспільні зв'язки, засвоюються орієнтації, норми, набувається накопичений людством соціальний досвід, відбувається розвиток особистісних якостей, формується активність і цілісність особистості людини.

2. Статево-рольова соціалізація тлумачиться нами як процес і результат загального й психосексуального розвитку дівчинки/хлопчика відповідно до вікових особливостей дорослішання, зумовлений конкретними соціальними умовами; як процес розвитку особистості, індивідуальності дівчинки/хлопчика, дівчини/юнака в реальній життєдіяльності, який здійснюється за допомогою взаємин з дорослими, ровесниками своєї й протилежної статі й самим собою, що й становить її сутнісну характеристику.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз усіх аспектів проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до статево-рольової соціалізації молоді. Її складність, багатогранність і надзвичайна актуальність вимагає подальшого поглиблення змісту, форм, вдосконалення засобів формування у студентів необхідних знань, вмінь, розширення можливостей практичної соціально-виховної роботи в умовах навчання у вищих навчальних закладах.

Список використаної літератури:

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М.Андреева. – М. : Аспект. Пресс, 2006. – 376 с.
2. Бондаренко Р.А. Педагогические условия полоролевой социализации подростков: дис. ... канд. пед. наук / Р.А. Бондаренко – Ярославль, 1999. – 157с.
3. Васютинский В.О. Хлопці і дівчата: статево-рольове виховання у родині / В.О. Васютинский // Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини. – К. : Ін-т змісту і методів навчання, 1996. – С. 59-69.
4. Волкова Н.П. Педагогіка / Н.П. Волкова. – К. : Академ. – 2002. – 575 с.
5. Галагузова Ю.Н. Социальная педагогика / Ю.Н.Галагузова, Г.В. Сорвачева, Г.Н.

Штинова. – М. : Гуманит. – Изд. центр Владос, 2001. – 224 с.

6. Рыков С.Л. Гендерные исследования в педагогике / С.Л. Рыков // Педагогика. – 2001. – № 7. – С. 17-22.
7. Говорун Т.В. Соціалізація статі як фактор розвитку Я-концепції / Тамара Василівна Говорун // Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини. – К. : Ін-т змісту і методів навчання, 1996. – С. 86-105.
8. Говорун Т. В. Сексуальність та статеве поведінка в Україні / Говорун Т. В., Ворник Б. М. – К. : ІСДО, 1995. – 51 с.
9. Говорун Т. В. Батькам про статеве виховання дітей / Т.В.Говорун, О.М. Шарган. – К. : Рад. школа, 1990. – 157 с.
10. Голованова Н.Ф. Социализация школьников как явление педагогическое / Н.Ф. Голованова // Педагогика. – 1998. – № 5. – С. 42-45.
11. Завражин С.А. Сексуальная деструктивность несовершеннолетних / С.А.Завражин. – М. : Прометей, 1996. – 86с.
12. Ковалева А.И. Концепция социализации молодежи: нормы, отклонения, социализационная траектория / А.И. Ковалева // Социс. – 2008. – № 1. – С. 109-115.
13. Кон И.С. Сексуальная культура XXI в. / И.С. Кон // Педагогика. – 2003. – № 4. – С. 3-15.
14. Котова И.Б. Социализация и воспитание / И.Б. Котова, Е.Н. Шиянов. – Ростов н/Д, 1997.
15. Кравець В. П. Психолого-педагогічні основи підготовки школярів до сімейного життя / Володимир Петрович Кравець – Тернопіль : Богдан, – 1997. – 180 с.
16. Мороз Л. І. Особливості прояву ціннісних орієнтацій у міжстатевій поведінці молоді раннього юнацького віку: дис. ... канд. пед. Наук / Л.І. Мороз. – К., 1993. – 184 с.
17. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / Василь Олександрович Сухомлинський – К. : Рад. школа, 1978. – 264 с.
18. Столярчук Л.И. Педагогические аспекты полоролевого воспитания / Л.И. Столярчук // Педагогика. – 2003. – № 5. – С. 38-43.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 16.04.2014

Ковалковська І. (2014). Громадські організації як суб'єкти профілактики девіантної материнської поведінки. *Social Work and Education*, № 1, С. 72 -76.

*Ковалковська І.,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
студентка 4 курсу кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи*

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ МАТЕРИНСЬКОЇ ПОВЕДІНКИ

Вступ. Сьогодні, все частіше можна спостерігати психологічну та соціальну неготовність жінки до виконання ролі та функцій матері, дотримання відповідних норм та форм поведінки, забезпечення нормального розвитку фізичного та психічного здоров'я дитини. Саме у таких випадках ми стикаємося з проблемою девіантного материнства, яка сьогодні є однією з найгостріших соціальних проблем суспільства і має тенденцію до поширення.

Наразі в Україні соціальна політика здійснюється за залишковим принципом, тобто держава витрачає на вирішення соціальних проблем населення незначну частку від загального прибутку. Тому одним із основних суб'єктів профілактики девіантної материнської поведінки є громадські організації, напрями, форми та методи діяльності яких спрямовані на попередження та подолання негативних проявів материнської поведінки.

Проте, незважаючи на значну кількість даних закладів та активну їх діяльність, проблемними залишаються питання недостатньої організації профілактичної роботи, доцільність та ефективність профілактичних програм, існуюча практика надання соціальних послуг молодим дівчатам та матерям, що проявляють девіантну поведінку, проблема розвитку громадських організацій, що займаються профілактикою та подоланням даної соціальної проблеми, проблема розробки та застосування інноваційних форм та методів профілактики девіантного материнства.

Усе вищевикладене стало причиною аналізу громадських організацій як суб'єктів профілактики девіантної материнської поведінки.

Метою статті є дослідити особливості діяльності громадських організацій як суб'єкта профілактики девіантної материнської поведінки.

Виклад основного матеріалу. Громадські організації – невід'ємна складова будь-якого демократичного суспільства. Вони є добровільними об'єднаннями громадян, що створюються для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [2].

Головними ознаками таких організацій є недержавність та неприбутковість. Громадські організації діють в усіх сферах суспільного життя, вносять вагомий внесок в захист прав та інтересів окремих соціальних груп людей, є важливим чинником соціального життя.

Розглянемо особливості діяльності громадських організацій в напрямку профілактики девіантної материнської поведінки. У Україні існує цілий ряд громадських організацій діяльність яких спрямована на профілактику різних форм девіацій материнської поведінки. Серед них можна виділити такі як Український фонд „Благополуччя дітей”, представництво благодійної організації «Кожній дитині» в Україні, представництво міжнародної благодійної організації „Надія і житло для дітей”, громадська організація „Друзі дітей”, МБФ „Дар життя”, школи консультантів з питань репродуктивного здоров'я, ГО “Я вибираю життя”, рух "За

життя", Асоціація гайдів України, Християнський дитячий фонд, Тернопільська обласна асоціація жінок (ТОАЖ), Тернопільське відділення Союзу українок, Громадська організація "Підтримка та захист жінки", Жіноча громадська організація "Перлина" та інші.

Проаналізуємо більш детально діяльність цих організацій у сфері профілактики девіантних форм материнської поведінки.

Громадська організація "Я вибираю життя" – некомерційна організація, яка займається профілактикою негативних соціальних явищ, зниження ризикованої поведінки та формування здорового способу життя молоді в навчальних закладах, зокрема у школах, ПТУ, вищих навчальних закладах тощо. Мета діяльності – допомогти молодим людям уникнути негативних наслідків ризикованої поведінки, показати альтернативу в існуючих системах цінностей. Для досягнення мети організація здійснює свою діяльність у таких напрямках:

1. профілактика негативних явищ серед дітей та молоді, шляхом проведення лекцій та тренінгів в навчальних закладах; взаємодія з навчальними закладами;
2. робота з групами молоді, націлена на мотивацію до підняття морально-духовного рівня;
3. культурно-інформаційна масова робота, проведення акцій, поширення інформації через різні джерела.

Формами роботи є: лекції, семінари з профілактики ВІЛ/СНІДу та ранніх статевих відносин; лекції з профілактики абортів, куріння, вживання алкоголю; семінари та лекції з запобігання проституції; організація тематичних клубів, концертів, круглих столів [4].

Захистом прав і свобод жінок, підвищення їх статусу, ролі та місця в громадському й політичному житті України активно займається Тернопільська обласна Асоціація Жінок. Членами асоціації є жіночі громадські організації та пересічні жінки. Основними напрямками діяльності є: координація спільних заходів для вирішення жіночих проблем; профілактика виникнення різноманітних жіночих негараздів; підтримка творчих ініціатив жінок; допомога жінкам у кризових ситуаціях. Організацією реалізується низка благодійних проектів для незахищених і малозабезпечених верств населення, шкіл та дитсадків [6].

Ще одна організація, яка успішно займається роботою з жінками – громадська організація "Підтримка та захист жінки". Її завданнями є захист праві та інтересів жінки у родині та суспільстві; сприяння розвитку здорових відносин до жінки в родині з алко-, та наркозалежними родичами; соціальна реабілітації жінок, які перенесли різні види насилля (фізичне, моральне, фінансове тощо); надання практичної допомоги жінкам через спільну працю та партнерство з іншими громадськими організаціями, благодійними фондами, центрами допомоги жінкам, реабілітаційними центрами, жіночими клубами, освітніми та консультаційними центрами; запобігання пропаганди насилля над жінкою в різних проявах; запобігання моральній і духовній деградації жінки; розвиток ініціативи та активності жінок в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Заходи, щодо профілактики негативних проявів материнської поведінки здійснюється у таких формах як лекції, семінари з профілактики негативних явищ, акції, круглі столи, тренінги, презентації, тематичний діалог, конкурс творчих робіт, захист проектів, дійова гра [3].

Більш детально зупинимось на аналізі змісту, методів та форм діяльності профілактики різних форм девіантної материнської поведінки Міжнародного благодійного фонду "Дар життя".

Основна мета фонду – допомога та підтримка потребуючим верствам населення, пропаганда християнської любові та здорового способу життя.

МБФ "Дар життя" у межах своєї діяльності здійснює співпрацю з закладами освіти, жіночими консультаціями, центрами матері та дитини, центрами соціальних служб для сім'ї,

дітей та молоді та залучення необхідних ресурсів з метою ефективної реалізації програм з профілактики девіантного материнства; реалізує різноманітні програми, що спрямовані на підготовку жінок та їх чоловіків до планування сім'ї, народження дітей та їх виховання, захист материнства і дитинства; проводить просвітницьку та профілактичну роботу серед різних вікових груп; надає гуманітарну допомогу вагітним та новонародженим, а також медичну допомогу багатодітним та малозабезпеченим сім'ям, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування та іншим особам, які потребують допомоги у зв'язку із соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким матеріальним становищем; реалізує програми пропаганди здорового способу життя.

У центрах “За життя” реалізуються такі програми як гімнастика для вагітних, “Школа материнства”, “Школа тата” (підготовка подружніх пар до партнерських пологів, догляду за новонародженими, грудного вигодовування, післяпологового відновлення тощо), фітбол для вагітних, дихальні вправи.

Види і зміст діяльності включають:

- просвітницьку роботу в школах, коледжах та вищих навчальних закладах;
- роботу з кризовими жінками та сім'ями;
- гуманітарну допомогу;
- супровід жінок, які зробили аборт, а також тих, які відмовилися від нього;
- фізичну підготовку вагітних жінок до пологів;
- консультування з питань кризової вагітності, постабортного синдрому, планування сім'ї;
- підготовку до подружнього життя;
- тестування на вагітність на ранніх термінах;
- надання інформації жінкам, які потребують допомоги соціальних служб, направлення у юридичні консультації та інші заклади професійної допомоги;
- надання безоплатної медичної допомоги дітям інвалідам, сиротам, малозабезпеченим, людям літнього віку у сільській місцевості.

Консультант лайф-центру, здійснюючи профілактичну роботу використовує різноманітні методи та форми роботи, зокрема методи проведення діагностичного дослідження (бесіда, спостереження, вивчення життєвого циклу, аналіз документів та інші); проєктивні методики, що дозволяють отримати таку інформацію про клієнта, яку ми не можемо отримати за допомогою інших методів (глибинні переживання, почуття та риси характеру, а також допомагають звільнитися від тих чи інших негативних емоцій); інформування, превентивний метод, метод підтримки і стимулювання нових навичок, моделей поведінки, методи досягнення емоційної рівноваги, методи психологічної та інформативної підтримки тощо. Форми роботи, з допомогою яких здійснює свою діяльність МБФ “Дар життя” включають: тематичні лекції, семінари, індивідуальні та групові заняття, зустрічі, відеолекторії, тренінги, відверта бесіда, гра, складання індивідуальних програм саморозвитку, презентації, тематична акція, інформаційно-просвітницька масова акція, групи само- та взаємодопомоги.

МБФ “Дар життя” досить ефективно працює у вказаних напрямках діяльності, проводиться ефективна реклама фонду, яка дозволяє залучати нових партнерів, спонсорів. Однак через брак фінансування існує проблема залучення людських ресурсів, у лайф-центрах працює лише по одному спеціалісту, який фізично не може впоратися з усім обсягом покладених на нього завдань та надати кваліфіковану допомогу усім категоріям клієнтів. Також не вистачає спеціалістів в інших галузях, зокрема реабілітолога, психолога, медичних

працівників. Проблемою залишається відсутність належної матеріально-технічної бази в лайф-центрах та ефективного методичного забезпечення [5].

Громадські організації у порівнянні з державними мають свої переваги та сильні сторони щодо запобігання девіантної материнської поведінки, а саме: розгалуженіша проблемна зона (охоплюють більше актуальних проблем та більшу кількість потенційних клієнтів); робота організована менш бюрократично; ефективніше здійснення профілактичної роботи; можливість участі громадськості в профілактиці та наданні соціальних послуг, використання інноваційних форм та методів роботи тощо.

Однак, незважаючи на активну діяльність громадських організацій як суб'єкта профілактики девіантної материнської поведінки, більшість з них мають певні труднощі із виконанням своїх функцій, пов'язані із: відсутністю регулярного фінансування та проблемою їх ефективного використання; низьким рівнем довіри до громадських організацій та громадською пасивністю; недостатньою відкритістю влади й бажанням співпрацювати з недержавними організаціями; недосконалістю діючого законодавства; недостатністю відповідних навичок та кваліфікації у лідерів і працівників; проблемами з навчанням та підвищенням кваліфікації працівників [1].

Висновок. Отже, громадські організації є невід'ємним суб'єктом профілактики девіантної материнської поведінки. Від їхньої суспільно-політичної активності залежить рівень запобігання та подолання проблеми девіантного материнства, формування засад здорового способу життя в українському суспільстві.

Працівники недержавних організацій здійснюють первинну та вторинну профілактику різних форм негативної материнської поведінки шляхом проведення бесід, відеолекторіїв, лекцій, семінарів, тренінгів для майбутніх мам чи подружніх пар з питань підготовки до пологів, усвідомленого батьківства; консультування жінок, індивідуальної психотерапевтичної роботи з вагітними з групи ризику; просвітницької роботи в школах, коледжах та вищих навчальних закладах; консультування з питань кризової вагітності, постабортного синдрому, планування сім'ї; запровадження навчальних програм ("Школа материнства", "Школа тата", партнерські пологи).

Позитивна динаміка діяльності громадських організацій, збільшення їх кількості та ефективності надання соціальних послуг є хорошою тенденцією до подолання проблеми девіантного материнства та мінімізацію її негативних наслідків.

Однак активність громадських організацій в нашій країні гальмується низкою чинників. Громадяни поки що низько оцінюють їх ефективність, пасивно відносяться до діяльності громадських організацій, рівень довіри залишається низьким. Головним чином це зумовлено недостатньою інформованістю про існування та діяльність даних організацій, байдужістю самих громадських організацій щодо питання інформування та залучення громадян до своєї діяльності. Відтак, ефективним постає організація просвітницько-рекламної діяльності, залучення до цього волонтерів та членів громади.

Важливою проблемою залишається фінансування громадської організації в цілому та її основних профілактичних програм. Удосконалення механізмів державної підтримки діяльності громадських організацій та сприяння в залученні міжнародних донорів суттєво може знизити рівень прояву даної проблеми.

Для більш ефективної діяльності недержавних інституцій також важливим є налагодження співпраці з державними установами та органами влади. Зрештою, питання діяльності громадських організацій повинні бути чітко врегульовані на законодавчому рівні. Підвищення кваліфікації працівників та удосконалення матеріально-технічної бази громадських організацій є важливим аспектом їх подальшого розвитку та ефективного виконання основних завдань.

Відзначимо, що сучасні громадські формування посідають чільне місце та виконують важливу роль у профілактиці девіантної материнської поведінки.

Список використаної літератури:

1. Горемикіна Ю. Проблеми розвитку недержавних організацій у сфері надання соціальних послуг / Горемикіна Ю. // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – №1(11).
2. Закон України “Про об’єднання громадян” // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – С. 504.
3. Громадська організація "Підтримка та захист жінки" [Електронний ресурс] // Портал "Громадський простір". – Режим доступу : <http://www.civicua.org/orgs/view.html?1786962>. – Заголовок з екрана.
4. Громадська організація “Я вибираю життя” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Я_вибираю_життя. – Заголовок з екрана.
5. Міжнародний благодійний фонд “Дар життя” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.giftoflife.org.ua>. – Заголовок з екрана.
6. Тернопільська обласна асоціація жінок (ТОАЖ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrprison.org.ua/ngo/1213440127>. – Заголовок з екрана.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 19.04.2014

Кукурудза Т. (2014). Причини виникнення підліткової агресії. *Social Work and Education*, № 1, С. 76-81.

Тетяна Кукурудза,

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
студентка 4 курсу кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи*

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ПІДЛІТКОВОЇ АГРЕСІЇ

Вступ. Однією із найгостріших проблем нашого суспільства є агресія. Особливо турбує той факт, що агресивні прояви спостерігаються в підлітків у школі, від чого страждають вони, їхні вчителі, і батьки.

Актуальність проблеми – агресивні прояви у підлітків є однією з найбільш гострих проблем не тільки для працівників сфери освіти, але й для суспільства в цілому. Ріст дитячої злочинності, збільшення числа підлітків, які проявляють агресію в повсякденному житті, висувають на перший план завдання вивчення психологічних умов, які викликають ці небезпечні явища. Особливо важливим вивчення агресії є в молодшому віці, коли ця риса перебуває в стадії свого становлення й коли ще можна прийняти своєчасні коригувальні міри. Агресивні прояви зустрічається в більшості підлітків. Однак у певних підлітків агресія стає стійкою характеристикою особистості. У підсумку виникають складності із самореалізацією, особистісним розвитком, спілкуванням з оточуючими людьми. Підліток з агресивними проявами створює масу проблем не тільки оточуючим, але й самому собі. Незріла психіка не в змозі перебороти фруструючі впливи без грамотної допомоги дорослого.

Метою статті є виявити причини виникнення підліткової агресії.

Виклад основного матеріалу. Причини, які провокують агресивну поведінку, мають під собою цілком реальний ґрунт, і знати про це надзвичайно важливо. Адже ігноруючи їх, навряд чи можна впоратися з проявами агресії. Цього разу ми розглянемо «сімейні» причини дитячої агресивності.

1. Неприйняття дітей батьками - це одна з базових причин агресії, і до речі, не тільки дитячої. Статистика підтверджує такий факт: найчастіше напади агресивності трапляються у небажаних дітей. Деякі батьки бувають не готові до того, щоб у них з'явилася дитина, але аборт за медичними показаннями робити небажано, і дитина все таки з'являється на світ. Хоча батьки можуть не говорити малюкові прямо, що його не чекали і не хотіли, він чудово знатиме про це, оскільки «зчитує» інформацію з їхніх жестів та інтонації. Такі діти намагаються будь-якими засобами довести, що мають право на існування, що вони хороші. Вони намагаються завоювати таку необхідну їм батьківську любов і, як правило, роблять це досить агресивно.

2. Байдужість чи ворожість з боку батьків - дуже важко буває дітям, батьки яких байдуже, а то й вороже ставляться до них.

3. Руїнування емоційних зв'язків у родині - до підвищеної агресії дитини може призвести руїнування позитивних емоційних зв'язків як між батьками і дитиною, так і між самими батьками. Коли подружжя співає в постійних сварках, життя в їхній родині нагадує життя на дримаючому вулкані, виверження якого можна чекати будь-якої хвилини. Життя в такій сім'ї стає для дитини справжнім випробуванням. Особливо, якщо батьки використовують її як аргумент у суперечці між собою. Часто в міру своїх сил, дитина намагається примирити батьків, але в результаті і сама може потрапити під гарячу руку.

Зрештою, дитина або живе в постійній напрузі, страждаючи від нестабільності і конфлікту між двома найближчими людьми, або черствіє душею і набуває досвіду використання ситуації у своїх цілях, щоб витягти з неї якомога більше користі для себе. Нерідко такі діти виростають прекрасними маніпуляторами, котрі думають, що весь світ їм щось винен. Відповідно, будь-яка ситуація, в якій вони самі повинні щось зробити для світу чи чимось пожертвувати, сприймається ними негативно, викликає різкі прояви агресивної поведінки.

4. Неповага до особистості дитини - агресивні реакції можуть бути викликані некоректною і нетактовно критикою, образливими і принизливими зауваженнями, – загалом, всім тим, що здатне пробудити не тільки гнів, але і відверту лють у дорослого, не кажучи вже про дитину. Неповага до особистості дитини і зневага, висловлена публічно, породжує в ній глибокі і серйозні комплекси, викликає невпевненість у собі і в своїх силах.

5. Надмірний контроль або повна відсутність його. Надмірний контроль над поведінкою дитини (гіперопіка) і її власний надмірний контроль над собою не менш шкідливий, ніж повна відсутність такого контролю (гіпоопіка). Пригнічуваний гнів, як джин із пляшки, в якийсь момент обов'язково вирветься назовні. І його наслідки, з точки зору стороннього спостерігача, будуть тим страшнішими і неадекватнішими, чим довше він назбирувався.

Однією з причин агресії може бути жорстокий характер матері або батька. Жорстокосерді, надмірно владні батьки прагнуть у всьому керувати своєю дитиною, пригнічуючи її волю, не допускаючи жодного прояву її особистої ініціативи і не надаючи їй можливості бути собою. Вони викликають у дитини не стільки любов, скільки страх. Особливо небезпечно, якщо для покарання практикується моральна ізоляція, позбавлення дитини батьківської любові [1]. Результатом такого виховання стане спрямована на інших (дітей і дорослих), агресивна поведінка «пригнобленої» дитини. Її агресія – це завуальований протест проти існуючого стану речей, неприйняття дитиною ситуації підпорядкування, вираження незгоди з заборонами. Дитина намагається захистити себе, відстояти своє «Я», і формою захисту вибирає напад. Вона дивиться на світ насторожено, не довіряє йому і захищається навіть тоді, коли ніхто навіть і не думає на неї нападати.

6. Надлишок або брак уваги з боку батьків. Коли в сім'ї дитині приділяється надмірна увага, вона стає розпеченою і звикає до того, що її капризам завжди потурають. Батьки з пелюшок привчають малюка до думки, що він – небесне створіння, якому всі готові служити. Нерідко трапляється, що ми не звертаємо уваги на страждання дітей, на справжній душевний біль, але при цьому надаємо величезне значення тому, що для них здається дрібницями. В результаті у дитини може скластися відчуття, або навіть переконання, що дорослі зовсім не здатні її зрозуміти. Не здатні зрозуміти – значить, не здатні і допомогти. Навколо дитини згущується атмосфера самотності і безвиході, малюк відчуває себе наляканим, незахищеним і безпорадним. І як результат – неадекватні, агресивні реакції.

7. Заборона на фізичну активність. Часто спалахи агресивної поведінки дитини напряму спровоковані установками або заборонами дорослих. Уявіть, що жвава і активна дитина провела день з суворою нянею. Її поведінка жорстко контролювалася, а спроби побавитися в галасливі рухливі ігри припинялися.

У дитячому садку активна дитина часто стає об'єктом скарг з боку інших дітей, їхніх батьків та вихователів. Не приймайте поспішних рішень про покарання, поговоріть з дитиною, намагайтеся дізнатися справжню причину її агресивної поведінки. Цілком можливо, що хтось нишком ображає вашу дитину, а вона не вміє ще правильно реагувати на ситуацію, і внаслідок «бурхливого» темпераменту б'ється або ламає іграшки.

8. Відмова в праві на особисту свободу. Як тільки дитина починає усвідомлювати своє «Я», вона починає ділити світ на «своїх» і «чужих», відповідно, і навколишні предмети дуже чітко розділяються на свої та чужі. Починаючи з цього моменту, їй потрібно своє місце під сонцем і

впевненість в недоторканості всього того, що належить особисто їй. Якщо у батьків є можливість, потрібно виділити дитині окрему кімнату або відгородити персональний куточок у спільній кімнаті шафою або ширмою.

Важливо, щоб батьки ніколи без дозволу не брали речі дитини, оскільки її реакція на порушення зовнішніх та внутрішніх кордонів буде, швидше за все, досить бурхливою. Багато батьків абсолютно помилково вважають, що у дитини не може бути від них секретів, забуваючи про те, що їм самим таке втручання навряд чи сподобалося б. Дитині необхідна свобода, щоб вона навчилася самостійно приймати свої рішення і відповідати за них[2].

Також важливою причиною розвитку дитячої агресії є засоби масової інформації:

- Сучасне мистецтво змінює і деформує психіку дитини, впливаючи на уява, даючи нові установки і моделі поведінки. З віртуального світу в дитячу свідомість вриваються помилкові і небезпечні цінності: "культура" сили, агресії, грубого і вульгарного поведінки, що призводить до гіперзбудливості дітей.

Таблиця 1

Залежність дитячої агресивності від їх потреб

<i>Вік</i>	<i>Прояв агресивності</i>	<i>Причини агресивності</i>
<i>0 – 10 місяців</i>	Різкий плач, відмова у якихось діях, жестах.	Біологічні потреби.
<i>з 2 років</i>	Виплескування негативних емоцій: плач, крик, кусання, тупотіння ногами, забіякуватість.	Намагання дорослих виробляти загальноприйняті навички.
<i>з 3 років</i>	Вередування, впертість, плач, крик, бійки з ровесниками.	Обмеження прагнення дитини до самостійності, відкидання дорослим ініціатив малюка.
<i>6 – 7 років</i>	Бійки з однолітками, напади гніву, вибухи злості, дратівливість, невміння зрозуміти інтереси іншого, впертість тощо.	Приймення дитини, вияв суперництва, результат фрустрації, засвоєння еталонів агресивної поведінки в сім'ї

У західних мультфільмах відбувається фіксація на агресії. Багаторазове повторення сцен садизму, коли герой мультфільму заподіює кого-небудь, викликає у дітей фіксацію на агресії і сприяє виробленню відповідних моделей поведінки.

- Діти повторюють те, що бачать на екранах, це наслідок ідентифікації. Ідентифікуючи себе з істотою, що відхиляються поведінку, якого ніяк на екрані не карається і навіть не засуджується, діти йому наслідують і засвоюють його агресивні моделі поведінки. Альберт Бандура ще в 1970 році говорив про те, що одна телевізійна модель може стати предметом наслідування для мільйонів.

- Агресія в мультфільмах супроводжується красивими, яскравими картинками. Герої красиво одягнені, або перебувають у гарному приміщенні або просто малюється красива сцена, яка супроводжується вбивством, бійкою, та іншими агресивними моделями поведінки, це робиться для того, щоб мультфільм притягував. Оскільки якщо на основі вже

наявних уявлень про красу вливати картинки садизму, то цим самим розвиваються вже сформовані уявлення.[3].

Таким чином, формується естетичне сприйняття, нова культура людини. І ці мультфільми та фільми дітям вже хочеться дивитися, і вони вже ними сприймаються як норма. Діти до них тягнуться, і не розуміють, чому дорослі з традиційними уявленнями про красу, про норму не хочуть їх їм показувати.

Часто персонажі західних мультфільмів потворні і зовні огидні. Для чого це потрібно? Справа в тому, що дитина ідентифікує себе не тільки з поведінкою персонажа. Механізми імітації у дітей рефлекторні і такі тонкі, що дозволяють вловлювати найменші емоційні зміни, дрібні мімічні гримаси. Чудовиська зловісні, тупі, божевільні. Ідентифікуючи себе з таким персонажами, діти співвідносять свої відчуття з виразом їхніх облич. І починають вести відповідним чином: неможливо перейняти злісну міміку і залишатися в душі добрягою, перейняти безглуздий оскал і прагнути "гризти граніт науки", як в передачі "Вулиця Сезам".

Атмосфера відеоринку пронизана вбивцями, насильниками, чаклунами, та іншими персонажами, спілкування з якими ніколи не обрали б у реальному житті. А діти все це бачать на екранах телевізора. У дітей підсвідомість ще не захищене здоровим глуздом і життєвим досвідом, що дозволяє відмежувати реальне і умовне. У дитини все побачене - реальність, що запам'ятовується на все життя. Екран телевізора с насильством світу дорослих замінив бабусь і мам, читання, прилучення до справжньої культури. Звідси зростання емоційних і психічних розладів, депресій, підліткових самогубств, невмотивованої жорстокості у дітей.

Головна небезпека телевізора пов'язана з придушенням волі і свідомості, аналогічно тим, що досягається наркотиками. Американський психолог А. Морі пише, що тривале споглядання матеріалу, стомлюючи зір, виробляє гіпнотичне заціпеніння, що супроводжується ослабленням волі та уваги. При певній тривалості впливу світлові спалахи, мерехтіння і певний ритм починають взаємодіяти з мозковими альфа-ритмами, від яких залежить здатність концентрації уваги, і дезорганізують мозкову ритміку і розвивається синдром порушення уваги з гіперактивністю.

Потік зорової та слухової інформації, що не вимагає зосередженості і розумових зусиль, сприймається пасивно. Це згодом переноситься на реальне життя, і дитина починає її сприймати так само. І вже зосередитися над виконанням завдання, зробити розумовий або вольове зусилля, все важче. Дитина звикає робити тільки те, що не потребує зусиль. Він з працею включається на уроках, насилу сприймає навчальну інформацію. А без активної розумової діяльності не відбувається розвиток нервових зв'язків, пам'яті, асоціацій.

Комп'ютер і телевізор відбирає у дітей їхнє дитинство. Замість активних ігор, переживань справжніх емоцій та почуттів і спілкування з однолітками та батьками, пізнання самого себе через навколишній живий світ, діти годинами, а буває, і днями, і ночами просиджують біля телевізора і комп'ютера, позбавляючи себе тієї можливості розвитку, що дається людині тільки в дитинстві[4].

Можна запропонувати для уваги читачів деякі рекомендації дитячих невропатологів і психологів щодо збереження психосоматичного здоров'я дітей.

Висновок. Отже, кожна діяльність має свої певні причини і таким чином агресія серед дітей молодших класів характеризується внаслідок таких причин, як оточення в якому знаходиться дитина, сім'я як інститут соціалізації та засоби масової інформації, які на даний час є досить розповсюдженими. І. Фурманов виділяє такі чинники агресії серед дітей початкової школи:

- Боротьба за увагу - якщо дитина не відчуває з боку батьків ніжності, любові, ласки, то мріє хоч якимось способом повернути до себе увагу. Крім того, агресивною

поведінкою дитина може перевіряти щирість батьківської любові. Вона хоче, щоб її любили з усіма недоліками.

- Образа на батьків - будучи не в силах висловити свою образу на батьків, діти починають вести себе агресивно. Причини можуть бути різними: поява молодшої дитини в сім'ї, розлучення батьків, поява вітчима, відлучення дитини від сім'ї (поклали в лікарню, відправили до бабусі), невиконана обіцянка, несправедливе покарання.

- Невпевненість у собі - часто буває, що дитина, відчуваючи себе непотрібною, безглуздою, починає поводитися агресивно. У цьому випадку агресія виступає, як захисна реакція [5].

Чиники дитячої агресії є залежними від вікових особливостей дитини, наприклад, для малюка віком десяти місяців є біологічні потреби. З двох до трьох років для дитини важко сприймати загальноприйняті норм, які нав'язують батьки, обмеженість у самостійній діяльності таким чином вони своєю агресією протестують. Вік від шести до семи років є досить складним для дитини, його називають кризовим. Причини прояву агресії в даному віці є бажання до самореалізації, пристосування себе до нового (шкільного) оточення. Таким чином причини дитячої агресії є досить різноманітними і їх обов'язково зрозуміти для профілактики та корекції даного виду поведінки у дитини.

Список використаної літератури:

1. Психологічний словник / під ред. В. П. Зінченко, Б. Г. Мещерякова. - М., 1996. – 312 с.
2. Дитяча агресія [Електронний ресурс] . Режим доступу: 12.03.2013 : <<http://bukvar.su..>> - Загол. з екрану. – Мова укр..
3. Левітов Н.Д. Психічний стан агресії / Вопр. Психології. 1972, № 6. С. 168 – 172.
4. Зимелева З.А. Агресивне поведінка молодших школярів та особистість батьків // Психологічна наука й освіта.- 2001. - № 4;
5. Фурманов І.В. Психологія дітей с порушеннями поведення. К. :Детская психологія, 2008.- 400 с.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 20.04.2014

Мазурок М. (2014). Подолання конфліктних ситуацій у молодій сім'ї. *Social Work and Education*, № 1, С. 81-88.

Марія Мазурок,

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
студентка 3 курсу кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи*

ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У МОЛОДІЙ СІМ'Ї

Вступ. Конфлікт – це соціальне явище, припинення існування якого є неможливим. Він існував завжди, але перші спроби його осмислення відносять до глибокої давнини. Древні філософи вважали, що сам по собі конфлікт не поганий і не хороший, він існує всюди незалежно від думок людей про нього. Щоправда, сам термін «конфлікт» вони ще не вживали, але вже бачили, що конфлікт не вичерпує собою всього життя, а являє лише її частину [9].

У ХХ столітті сформувався окремий напрям в соціології – конфліктологія, який вивчає закономірності зародження, виникнення, розвитку, розширення і завершення конфліктів будь-якого типу [5].

Велику роль у цій сфері відіграють дослідження В. С. Орланського, П. С. Прибутько, Р. В. Михайленка, Л. М. Дубчака, С. М. Калаур, З. З. Фалинська, Т. В. Дуткевич, які розкрили основну суть конфлікту, визначили його функції, структуру, причини, а також охарактеризували різновиди конфліктів.

Важливе місце у дослідженнях, на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства, займає сімейний конфлікт, теоретична база якого є невеликою. Сімейне життя не може існувати без зіткнення різних ідей, життєвих позицій, цілей між її членами, у ній постійно виникають розбіжності думок і різного роду суперечності, що нерідко переростають у конфліктну ситуацію. Такі вчені як: М. В. Алексеєва, Т. В. Говорун, В. Е. Зацепіна, Т. В. Кириленко, В. П. Кравець, С. В. Ковальова, О. С. Кочаряна, М. М. Обозова дають можливість стверджувати про наявність кризи, в якій сьогодні опинилась молода сім'я, як елемент соціальної системи суспільства. Як вважають науковці, ознаками такої кризи є:

- високий рівень незадоволеності подружнім життям;
- дисфункційний розвиток взаємин у шлюбі;
- конфліктність;
- стійка орієнтація подружжя на малодітну сім'ю;
- нездатність досягти злагоди;
- зростання кількості розлучень [8, с. 48].

Таким чином, актуальність даної теми обумовлена виникненням суперечностей між членами молоді сім'ї та обґрунтуванням шляхів їх подолання. Адже сім'я – це основна і найдавніша форма організованого людського і соціального життя. Її соціально-економічна структура в усьому світі визначається як основний творець та споживач матеріальних благ, основа продовження роду, унікальний соціальний інститут формування духовних цінностей, вона є визначальною для культури, цивілізованості людства. На сучасному етапі сім'я – одна з основних і найважливіших ланок у процесі державотворення, розвитку економіки і духовності серед населення.

Метою статті є проаналізувати особливості конфліктних ситуацій у молодій сім'ї та виявити шляхи налагодження взаємостосунків між молодим подружжям.

Виклад основного матеріалу. Конфлікт є об'єктивним і неминучим явищем. Адже життя – це постійний діалектичний процес виникнення проблем та їх наступного вирішення. Якщо у стосунках між людьми проблем не виникає, тоді наявним є факт “застою”, відсутності розвитку. Взаємовідносини людей, у яких відсутні конфлікти, поступово згасають. Конфлікти, в свою чергу, породжують відповідальність і небайдужість, стимулюють оновлення і поліпшення стосунків між людьми. Тому проблема, здебільшого, полягає не в наявності самого факту конфлікту, а в тому, який характер він має і яким чином розв'язується [5].

Поняття конфлікту можна визначити як відсутність згоди між двома або більше сторонами, які можуть бути фізичними особами або групами. Кожна сторона робить все можливе, щоб була прийнята її точка зору і заважає іншій стороні робити те саме. Саме слово “конфлікт” означає зіткнення. І справді, конфлікт – це завжди зупинення та розрив нормальних, усталених відносин. Існують різні визначення конфлікту, але всі вони підкреслюють наявність протиріччя, яке виникає в процесі соціальної взаємодії, що заключається в протидії суб'єктів конфлікту та зазвичай супроводжується негативними емоціями [9].

Для того, щоб краще зрозуміти суть поняття «конфлікт» звернемося до його визначення (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Тлумачення поняття «конфлікт»

№ п/п	Автор	Зміст визначення
1.	Б. А. Лeko, Г. В. Чуйко	Конфлікт – це зіткнення інтересів, реальних, уявних чи приписуваних іншій стороні, загроза якого є реальною чи може виникнути у майбутньому [7, с. 15].
2.	Г. В. Гребеньков	Конфлікт – це активні взаємоспрямовані дії кожного з конфліктерів, здійснювані для реалізації власних цілей та забарвлені сильними емоційними переживаннями [7]
3.	В. С. Орланський	Конфлікт – це найбільш гострий засіб розв'язання значних суперечностей, що виникають у процесі взаємодії, який полягає у протидії між суб'єктами конфлікту, що супроводжується негативними емоціями [9].

Як бачимо, конфлікт – це складне явище, яке характеризується протидією двох сторін, кожна з яких намагається добитися власних цілей; це загострення суперечностей між людьми, яке погіршує їхні стосунки.

Конфлікт як соціальне явище охоплює усі сфери життєдіяльності людини, значну роль він відіграє у формуванні та розвитку сім'ї. Адже, необізнаність молодих людей у способах організації подружнього життя супроводжується значними конфліктами.

За словами І. В. Козубовської: «Сім'я – це заснована на кровній чи шлюбній спорідненості мала група, члени якої об'єднані спільним проживанням і веденням домашнього господарства, емоційним зв'язком, взаємними обов'язками по відношенню один до одного». Таке визначення дає можливість стверджувати, що сімейне життя вимагає від

подружжя багато зусиль, а також вмінь і навичок щодо формування здорового функціонування сім'ї як соціального інституту [4, с. 90].

У своєму розвитку сім'я проходить декілька етапів (утворення сім'ї, початок дітонародження, завершення дітонародження, «порожнє гніздо», припинення існування), кожен із яких характеризується різними формами конфлікту. Особливе місце він займає на початковому етапі життєдіяльності сім'ї, саме тут від подружжя вимагається затрата великих сил для того, щоб зберегти її повноцінне існування. Перший етап розвитку ще називають «молодою сім'єю», яка характеризується від 5 до 9 років подружнього життя [1].

Сімейні конфлікти є одними з найпоширеніших, за оцінками конфліктологів у 80-85% сімей відбуваються сімейні конфлікти, а у решти 15 – 20% виникають невеликі сутички із різних причин [2, с. 129].

Поряд з конфліктом у психологічних та соціологічних науках вживається термін «конфліктна ситуація», який відносять до структурних елементів конфлікту (рис. 1).

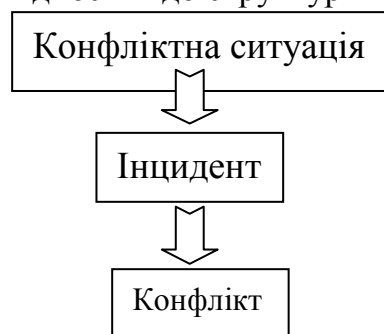

Рис 1. Структурні елементи конфлікту

Розглянемо детальніше кожний із цих елементів:

1. Конфліктна ситуація – це умова виникнення конфлікту, яка виявила і чітко позначила дисбаланс інтересів учасників спірної ситуації.

2. Інцидент – це неприємна подія чи непорозуміння, що різко уражує інтерес однієї зі сторін і призводить до активної протидії.

3. Конфлікт – це загострення суперечностей між людьми, яке супроводжується погіршенням стосунків між ними [9, с. 27].

Як бачимо, першоджерелом конфлікту є конфліктна ситуація тобто, ті умови в якій одна із сторін змінює свої переконання, що призводить до загострення стосунків між конфліктуючими сторонами.

Для розвитку конфліктної ситуації необхідне існування кількох обов'язкових елементів:

- учасники конфлікту (дві або більше сторони, що переслідують не схожі чи прямо протилежні цілі);

- об'єкт конфлікту (конкретне явище, причина, стан справ, навколо якого розгортається суперечка);

- рушійна сила – інцидент (факт зіткнення протилежних сил) [30].

Конфліктна ситуація є динамічним явищем, яке проходить ряд етапів свого розвитку. Український автор В. І. Зацепін виділив і охарактеризував п'ять таких етапів:

1. На першому етапі подружжя (при взаємному коханні) постійно прагнуть бути разом і отримують від спілкування лише радість, під час розлуки з коханим думають один про одного, їхні почуття насичені енергією взаємного кохання.

2. Другий етап характеризується менш пристрасними, але повністю позитивними почуттями один до одного, меншою потребою у спілкуванні, більш спокійним ставленням до розлук, відсутністю будь-яких конфліктів.

3. На третьому етапі з'являються конфлікти і охолодження стосунків, образ партнера вже змальовується як білими, так і чорними кольорами, але під час розлук незадоволення та образи забуваються і у кожного переважає позитивне уявлення про партнера та ставлення до нього.

4. Для четвертого етапу є характерними постійні конфлікти між подружжям, переважно критичне ставлення до партнера і негативна оцінка шлюбу у його реальному стані. Партнер уявляється майже повністю у чорному кольорі, спілкування з ним викликає тільки негативні емоції і бажання бути окремо, але під час тривалих розлук негативні почуття значно пом'якшуються і з'являється враження, що у подружніх стосунках ще не все втрачено.

5. На п'ятому етапі уявлення про партнера є невиправно негативним, а ставлення до нього – відверто ворожим. Подружжя оцінюють свій шлюб як виключно невдалий, вони постійно думають один про одного, але тільки негативно, при цьому є пристрасне бажання висказати один одному "всю правду" [3].

Виникнення конфліктів у молодій сім'ї зазвичай пов'язані з прагненням подружжя задовольнити власні потреби або створити умови для їх задоволення, без врахування інтересів партнера. Конфлікт, як зазначають П. С. Прибуцько, С. М. Калаур, З. З. Фалинська, В. П. Ратніков, породжується не однією, а комплексом причин. Такими причинами є:

1. Міжособистісна сумісність - це взаємсприйняття один одного на основі подібності ціннісних орієнтацій, соціальних установок, інтересів, мотивів, потреб, характерів, темпераментів, рівнів розвитку. Міжособистісна несумісність виникає у разі, коли за цими характеристиками партнери мають протилежні показники.

2. Лідерство в сім'ї. Дружина чи чоловік (або навіть обидва) можуть сформуватися лідерами до шлюбу. Лідер може вести сім'ю за собою вдало, або ж придушувати ініціативу іншого, формуючи в його душі внутрішній протест, який рано чи пізно виллється у конфлікт.

3. Перевага. На першому етапові спільного життя можливе прагнення одного довести свою перевагу над іншим. У нормальній сім'ї чоловік і дружина знаходяться у рівних відносинах, вони поважають один одного, тобто чим швидше вони відмовляються від взаємних звинувачень один одного, тим кращим буде їх спільне життя.

4. Домашні справи. Деякі сімейні пари ділять домашню роботу на жіночу і чоловічу - це вічна проблема і причина багатьох конфліктів.

5. Сімейний бюджет. Проблеми з цього приводу можуть виникати у тому разі, коли дружина заробляє значно більше і при цьому чоловікові постійно нагадує про цей факт, принижуючи, або тоді, коли одному із подружжя здається, що інший член сім'ї необдуманно витрачає сімейні кошти, купляючи речі, без яких можна обійтися.

6. Родичі і друзі. У важких життєвих ситуаціях подружжя користується порадами родичів чи друзів. Якщо друзі чи родичі розумні і розважливі особи, то вони порадять разом з іншою стороною обговорити проблему. Але якщо родичі чи друзі стануть на сторону однієї із сторін, то в результаті можлива конфліктна ситуація.

7. Інтимно-статева адаптація вимагає від подружжя досягнення морально-психологічного і фізіологічного задоволення один одним. Якщо один із членів сім'ї отримує незадоволення від інтимної близькості, таку проблему не треба залишати, щоб вона вирішилася сама по собі [7].

Конфлікт, як і будь-яке інше явище, краще попередити ніж боротися із ним. Багато вчених працювали і працюють над темою подружніх конфліктів у молодій сім'ї. Для того, щоб встановити чи сім'я є конфліктною чи ні, потрібно визначити рівень психологічного клімату. В. П. Кравець

виділяє основні ознаки такого клімату: згуртованість, можливість особистісного розвитку кожного із її членів, почуття захищеності, гордість за належність до своєї сім'ї, можливість вільно висловлювати думку, сприятливі стосунки із родичами. Чим більше зазначених ознак притаманні сім'ї, тим сприятливіший її психологічний клімат [6].

Відомий соціолог В. О. Сисенко вважає, що для вирішення подружніх конфліктів доцільно:

1. Підтримувати почуття власної гідності чоловіка та жінки.
2. Постійно демонструвати взаємну повагу та шану.
3. Намагатися викликати ентузіазм у партнера (тобто висловлювати віру у можливість кращих стосунків).
4. Стримувати себе у проявах злості, гніву, роздратованості і нервозності.
5. Не акцентувати увагу на помилках та прорахунках один одного.
6. Не дорікати минулим і, зокрема, колишніми помилками.
7. Жартами, гумором, будь-яким відволікаючим засобом зняти або призупинити наростаючу напругу.
8. Замінювати конфліктні теми розмов іншими, більш безпечними.
9. Не мучити ні себе, ні партнера підозрами у невірності, стримувати себе у ревнощах, намагатися приглушити почуття підозри.
10. Пам'ятати, що у шлюбі потрібне велике терпіння, поблажливість, добросердність, увага та інші позитивні якості [2].

Також, В. П. Кравець виділяє основні етапи, дотримуючись яких можна досягнути «ідеальної» сім'ї:

1. Усвідомлення того, що твій шлюбний партнер відрізняється від тебе і має повне право бути іншим.
2. Усвідомлення необхідності пройти свою половину шляху до сумісності, необхідності узгодити, збалансувати свою подружню, людську, життєву діяльність.
3. Інтенсивне пізнання особливостей партнера, його звичок, інтересів, пізнання його як людини.
4. Зміцнення позитивних емоційних установок щодо партнера, розвиток потреби в емоційному контакті, синхронізація емоційних реакцій і на цій основі формування стійкого позитивного емоційного фону подружніх стосунків.
5. Досягнення координованості психомоторики, щоб спільний темпоритм рухів влаштовував обох і не вимагав значного нервового напруження.
6. Формування відповідності сімейних, рольових очікувань і відповідно характерологічної взаємодії. Прагнення точно з'ясувати і зрозуміти уявлення і невисловлені вимоги партнера до поведінки і, якщо вони не суперечать іншому партнерові, слід намагатись засвоїти саме таку поведінку.
7. Поступове поглиблення взаєморозуміння, турбота про зближення інтересів і культурних потреб.
8. Намагання кожного партнера стати трішки схожим на іншого (у думках, звичках, потребах, вчинках, оцінках, діях).
9. Формування не лише спільної мети, але й спільних мотивів її досягнення. Адже спільний мотив, спільна мета спонукають до узгодженості дій, що допомагає виробити стиль сімейної взаємодії.
10. Підвищення культури спілкування у процесі подружньої взаємодії [7].

Висновок. Конфлікт як соціальне явище має великий вплив на розвиток молоді сім'ї, він характеризується погіршенням відносин між подружжям. Причин виникнення суперечностей між чоловіком і дружиною є досить багато, але найчастіше виділяють: різні погляди на сімейне життя,

нереалізовані очікування і потреби, грубість, нешанобливе ставлення, подружня нерівність, фінансові труднощі та ін.

Сім'я – це модель групи, що являє собою біологічну цілісність, сумісність поведінкового, емоційного і когнітивного рівнів, яка регулює не лише стійкість шлюбу, але й визначає формування особистості і забезпечує задоволеність партнерів. Сім'я завжди перебуває у взаємодії із навколишнім оточенням, а тому уникнути конфліктів неможливо. На основі аналізу психологічної та соціологічної літератури було виділено основні поради молодому подружжю щодо подолання конфліктної ситуації у сім'ї, а саме:

1. При виникненні суперечностей розказати своєму партнерові про власні переконання.
2. Дати можливість «супротивнику» зрозуміти про прагнення зупинити конфлікт.
3. Розглянути причини виникнення конфліктної ситуації.
4. Давати можливість партнеру висловитися.
5. Намагатись почути і відгукнутись на почуття, що стоять за словами людини, яка їх висловлює.
6. Вміти побачити позитивні сторони партнера.
7. Не встановлювати умову: «Я тебе буду любити, якщо...».
8. Не пробувати здогадатись, що відчуває людина, яка поруч з вами, найкраще спитати її про це.
9. При конфлікті ставити запитання, які допоможуть налаштуватися на розмову (не задавати запитання, які містять коротку відповідь «так» або «ні»).
10. Не відкладати конфлікт у далекий ящик, бо накопичення негативних емоцій може призвести до «трагедії» сімейного життя.
11. Постійно проявляти взаємну повагу.
12. Стримуватись від злості та гніву.
13. Не акцентувати увагу на помилках один одного [2].

Отже, конфлікт у молодій сім'ї є явищем неминучи. Його існування ще не свідчить про те, що подружжям необхідно розлучитись. Він є основою для подальшого її розвитку, адже, за допомогою нього молода пара має змогу переоцінити власні погляди на життя, а також зміцнити власні стосунки. Слід зауважити, що відсутність конфлікту ще не свідчить про те, що сім'я є «ідеальною». Конфлікти в більшому або меншому їх кількості характерні для всіх сімей, головне, навчитись справлятися з ними.

Список використаної літератури:

1. Зелінська О. І. Особливості діагностики подружніх конфліктів молодій сім'ї / О. І. Зелінська // Студенський науковий вісник ТНПУ ім.В.Гнатюка. – Тернопіль, 2011. – С. 184-194.
2. Калаур С. М. Соціальна конфліктологія: [навч. посібник] / С. М. Калаур, З. З. Фалинська. – Тернопіль : Астон, 2010. – 360 с
3. Капська А. Й. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення / [за ред. А. Й. Капської]. – К. : ДЦСССМ, 2003. – 184 с
4. Козубовська І. В. Аналіз деяких соціальних проблем сім'ї / І. В. Козубовська // Науковий вісник Ужгородського національного університету Сер. Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2008. – №.15. – С. 89-91.
5. Конфліктологія : [навч. посіб.] / [Прибутько П. С., Михайленко Р. В., Дубчак Л. М. та ін.]. – К. : КНТ, 2010. – 136 с.

6. Кравець В. П. Психологія сімейного життя : [навч. пос.] / В. П. Кравець. – Тернопіль, 1995. – 696 с.
7. Леко Б. А. Медіація: [підручник] / Б. А. Леко, Г. В. Чуйко. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2011. – 464 с.
8. М'ятковська О. Й. Особливості подружніх конфліктів в молодій сім'ї / О. Й. М'ятковська //Актуальні напрямки психологічних досліджень на сучасному етапі розвитку суспільства: матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих учених та студентів, 22-23 жовтня / [ред. кол. Г.К. Радчук, І.П. Андрійчук, О.М. Корміло.]. – Тернопіль, 2010. – С. 143-146.
9. Орлянський В. С. Конфліктологія : [навч. посібник] / В. С. Орлянський. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 160 с.
10. Холорчук А. Я. Соціальна робота в Україні: теорія та практика: [посібник для підвищення кваліфікації працівників центрів соціальних служб для молоді] / [за ред. А.Я.Холорчук]. – К.: УДЦССМ, 2011. – 296 с.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 21.04.2014

Медюх Л. (2014). Організація волонтерської роботи студентів. *Social Work and Education*, № 1, С. 88-94.

*Людмила Медюх,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
студентка 3 курсу кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи*

ОРГАНІЗАЦІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Анотація У статті проаналізовано ступінь розробленості досліджуваної проблеми у науковій літературі; розкрито сутність поняття „волонтерська робота”; обґрунтовано та висвітлено зміст волонтерської роботи студентів; охарактеризовано мотивацію як найсильніший фактор впливу на волонтерську діяльність студента. Також, у статті теоретично обґрунтовано модель організації волонтерської роботи студентів .

Результати наукового дослідження з питань організації волонтерської діяльності можуть стати підґрунтям для перспектив розвитку теоретичної основи даного питання.

Для студентів та викладачів, для усіх, хто цікавиться питаннями організації волонтерської роботи, зокрема серед студентів.

Ключові слова: волонтер, волонтерська діяльність, волонтерство, студент, модель волонтерської діяльності.

Вступ. Необхідність в роботі волонтерів є актуальною на часі. Посилення впливу на найуразливіші групи населення таких світових проблем, як винищення навколишнього середовища, зловживання наркотиками, загроза поширення СНІД/ВІЛ та інші потребує доцільності залучення фізичних осіб та організацій на міжнародному, національному та місцевому рівнях до процесів їх вирішення. В даний час деякі аспекти роботи волонтерів при її неосяжності залишаються невизнаними, оскільки у багатьох випадках їх діяльність здебільшого має неофіційний та неструктурований характер.

Наукові доробки філософів, істориків (М. Аркас, М. Грушевський, Ю. Хорунжий, Д. Яворницький та ін.) свідчать, що благодійництво та меценатство в Україні мають власну історію, традиції й особливості. У цьому контексті найпоширенішим феноменом благодійності, добротності є волонтерство, початок розвитку якого припадає на ХІХ століття.

Вагомий внесок у становлення теорії волонтерства, розробку його теоретичних та методологічних засад зроблено російськими (І. Айнутдинова, О. Акімова, Л. Вандишева, В. Пестрикова), українськими (О. Безпалько, І. Зверева, Н. Заверико, Г. Лактіонова, Л. Міщик, І. Мигович, С. Пальчевський, В. Петрович, Ю. Поліщук, А. Рижанова, М. Тименко) й зарубіжними (Р. Лінч, С. Маккарлі (США), Л. Питка, Є. Матерна (Польща) дослідниками, які визначили сутність, ознаки, особливості, напрями та принципи волонтерської роботи [7, 10].

Метою статті є теоретичне обґрунтування феномену волонтерства та моделі організації волонтерської роботи студентів.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі, коли Україна переживає економічну, політичну кризу, значно збільшилась кількість населення, яке потребує допомоги. Передусім це

безробітні, молоді люди без будь-якого заняття, діти, які позбавлені належної уваги з боку батьків або ж є сиротами, пенсіонери, інваліди та ін.

Реальна соціальна робота із надання допомоги в основному сконцентрована в системі центрів соціальних служб для молоді, громадських і релігійних організаціях, відчутна частка якої належить волонтерам.

Термін «волонтер» – у перекладі з англійської мови, означає «доброволець». Волонтерами спочатку називали тих людей, що добровільно та виключно із свого бажання поступали на воєнну службу в деяких європейських країнах (наприклад, у Франції, Іспанії). Зараз від цього громіздкого визначення залишилося тільки слово «добровільно».

У науковій літературі волонтер – це людина, яка добровільно, не переслідуючи корисливих цілей, займається діяльністю на користь суспільства, не отримуючи за це грошової винагороди. «Волонтер – це стан душі», вважає С. Толстоухова – директор Українського Державного ЦСССМ [7, 7]. За належністю до певної організаційної структури волонтерів поділяють на дві умовних групи:

- ті, які працюють при різноманітних соціальних службах;
- волонтери громадських організацій.

Слід зауважити, якщо представники першої групи переважно самоідентифікують себе з поняттям „волонтери”, то представники другої, зазвичай, не називають себе волонтерами – вони проводять соціальну роботу відповідно до обов'язків членів громадських організацій.

Сьогодні феномен волонтерства трактують як форму громадянської участі в суспільно-корисних справах, спосіб колективної взаємодії й ефективний механізм вирішення актуальних соціально-педагогічних проблем.

Загалом, волонтерську роботу трактують як різновид добродійної діяльності індивідів або груп, що здійснюється на основі загальних цілей, спрямованих на вирішення соціальних проблем, заради добробуту й благополуччя як окремих громадян, так і суспільства загалом [7]. Волонтерський рух – це рух із надання безкорисливої допомоги тим, хто її потребує.

Отже, волонтерську роботу може виконувати кожна людина, незалежно від культурних й етнічних особливостей, релігії, віку, статі, фізичного та матеріального становища, що має високий рівень відповідальності, прагне вільно використовувати час, особистісні ресурси заради інших людей, не очікуючи винагороди.

Волонтери є найефективнішим людським ресурсом у соціальній роботі в громаді.

В Україні волонтерський рух серед молоді набув масового характеру у різних сферах суспільного життя, зокрема, в області освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення тощо.

Особливість волонтерського руху в Україні полягає в тому, що найчисельнішою групою волонтерів, які працюють у соціальній сфері, є учнівська та студентська молодь, а діяльність, яку вони здійснюють, має, переважно, соціально-педагогічний характер.

Волонтерська робота молодіжних груп спрямована, як правило на найбільшій проблеми, що існують в українському суспільстві. Типові види діяльності волонтерів у соціальній сфері – це догляд за хворими, людьми похилого віку та інвалідами на дому і у спеціалізованих установах, догляд за вмираючими у хоспісах, робота з ув'язненими у в'язницях, колоніях і допомога їм після виходу з ув'язнення, робота з дітьми і молоддю у дитячих садках, школах, групах вільного часу, молодіжних клубах, допомога представникам етнічних меншин через консультування і відповідний супровід, допомога бездомним і безпритульним, збір коштів тощо [6, 32-33].

Волонтерська діяльність є основою побудови та розвитку громадянського суспільства. Вона втілює в себе найшляхетніші прагнення людства – прагнення миру, свободи, безпеки та справедливості для всіх людей.

Чимало чинників впливає на ефективність волонтерської роботи студентів. Важливим фактором для підвищення оптимізації роботи волонтера є мотивація. Одна з найвідоміших моделей

мотивації належить А. Маслоу [3], який розкрив ієрархію індивідуальних мотивів у своїй гуманістичній теорії:

Отже, згідно з ієрархією мотивів, волонтеру можна запропонувати відповідну роботу:

– *задоволення фізичних потреб* (приготування їжі; пошив та роздача одягу; робота на свіжому повітрі, пов'язана з проведенням різноманітних спортивних заходів; робота у притулку, центрі денного перебування, літньому таборі тощо);

Рис. 1. Потреби А. Маслоу

– *задоволення потреби у безпеці* (розповсюдження екологічно чистих продуктів харчування; робота у колективі з метою розширення кола спілкування; робота спільно з правозахисними організаціями; робота для підвищення професіоналізму, що дозволить закріпити позиції на основному місці роботи; отримання знань, умінь, навичок, які допоможуть працевлаштуватися тощо);

– *задоволення соціальних потреб* (організація та участь у різноманітних соціальних заходах; адміністративна робота; менеджерська робота; робота у групі з представниками обох статей тощо);

– *задоволення потреби у почутті гордоців та престижу* (представлення інтересів організації; керівництво групою; отримання престижної посади тощо);

– *самореалізація* (розробка власного соціального проекту; творча робота з ненормованим графіком; викладацька/тренерська робота тощо) [4].

Найбільш адекватною для пояснення мотивів волонтерів є теорія «альтруїзму-егоїзму», запропонована західними дослідниками А. Омото та М. Снайдер, які об'єднали їх у дві групи. До першої належать мотиви, які ґрунтуються на почутті морального та релігійного обов'язку, на бажанні допомагати іншим. Другу групу складають мотиви, засновані на егоцентризмі, коли люди займаються волонтерством з метою отримання вигоди або ж якоїсь користі для себе. Наприклад, у

молодих людей особливо вираженим є мотив набуття нових знань, умінь та навичок, адже часто для них волонтерство — прямий шлях до майбутньої професійної діяльності [1].

Масштабність волонтерської діяльності вимагає ряду дій, які б змогли систематизувати та структурувати волонтерський процес. Сприяє цьому модель оптимізації волонтерської роботи. Розроблена вона з метою налагодження ефективної системи роботи з волонтерами і являє собою ряд чітко окреслених кроків.

Крок 1. Прийняття рішення щодо залучення волонтерів.

Штатні працівники (до штатних працівників відносимо працівників, як працюють організації на платній основі) повинні чітко розуміти, хто такі волонтери, бачити їхню роль і місце у своїй організації, а також бути готовими координувати роботу волонтерів у своїх підрозділах, проектах, програмах тощо. Для цього потрібно презентувати їм ідею волонтерської програми, обговорювати її та провести тренінг (семинар) з управління діяльністю волонтерів.

Крок 2. Призначення керівника (координатора) волонтерської програми / проекту.

Для ефективної роботи варто обрати людину, яка зможе взяти на себе відповідальність за все, що пов'язано з роботою волонтерів в організації. Досвід показує, що такою людиною має бути штатний працівник, до посадових обов'язків якого додається ще й координація волонтерської програми. Власне, на плечі керівника волонтерської програми лягають створення та координування цієї програми. Щодо освіти та персональних якостей такої людини, то варто відзначити вміння працювати з людьми та такі риси, як комунікабельність, толерантність, терпіння та лідерство. Не обійтися керівникові без знань як побудувати роботу команди волонтерів.

Крок 3. Розробка обов'язків волонтерів.

Відразу варто зазначити, що цей крок дуже важливий для волонтерів, яких організація залучає для надання послуг чи роботи з людьми.

З метою уникнення непорозумінь та ефективної організації діяльності волонтерів необхідно продумати напрями роботи та обов'язки. Ця процедура робиться спільно у колективі, оскільки обговорюються ті проблеми, які справді складно вирішити без допомоги волонтерів.

Керівнику групи волонтерів варто мати необхідну інформацію про кожного члена своєї команди. Для цього необхідно розробити картку волонтера та зібрати певну інформацію (зразок анкети волонтера див. у додатку №1). Питання в анкету повинні відповідати напряму волонтерської діяльності та специфіці роботи. Поступово організація створює власну картотеку волонтерів, якою може користуватися згодом.

Крок 4. Складання портрету потенційного волонтера.

Якщо завдання для волонтера готові, то потрібно мати уявлення хто і чому захоче їх виконувати. В такому випадку варто зробити акцент на мотивацію до волонтерської діяльності.

Необхідно чітко знати перелік можливих мотивів волонтерської роботи, щоб пропонувати волонтерам реалізувати їх в установі чи організації. У кожного волонтера є свій індивідуальний набір мотивів, котрий з часом змінюється. Ключові типи особистої мотивації до участі в життєдіяльності спільнот, громади, а також у волонтерському русі можна структурувати, використовуючи відому піраміду А.Маслоу:

1. Безпека. Безпека у волонтерській діяльності проявляється у захисті прав волонтера, безпека від будь-яких посягань на його життя чи майно.

2. Належність і причетність. Ця потреба проявляється у прагненні волонтера відчувати свою потрібність та корисність виконаної ним роботи. Також важливо пам'ятати, що робота волонтера, особливо учня чи студента буде ефективнішою коли поруч є опора – друг чи наставник.

3. Визнання і самоствердження. Виявом цієї потреби у роботі добровольців є прагнення реалізувати свою потребу у владі визнанні. Тому керівнику волонтерської групи варто пам'ятати про

нагороди та заохочення активних діячів та можливість самостійно приймати важливі рішення у своїй роботі.

4. Самовираження. Тут важливим є бажання актуалізувати та використовувати можливості свого організму та особистісні вміння та навички. Робота у волонтерських групах дає людині можливість до пошуку зони свого особистісного розвитку.

5. Професійний розвиток. Це різновид потреби само актуалізації, спрямованої на допомогу людям у тих ситуаціях, які потребують активного втручання з боку соціального оточення.

Крок 5. Залучення волонтерів.

Існує три різновиди способів залучення волонтерів:

1. Набір новачків (для набору на різноманітні акції, одноразові заходи, де не важливі навички і кваліфікація, а важлива кількість волонтерів). Методи залучення: плакати, листівки, виступи перед аудиторіями, ролики на телебаченні та радіо.

2. Цілеспрямований набір (для виконання специфічних завдань). Методи залучення: оголошення, презентації в місцях найбільшого скупчення людей з необхідними навичками (університети, приватні організації).

3. Набір за принципом концентричних кілець (для набору на одноразові заходи та виконання специфічних завдань). Метод залучення: метод «снігової кулі» – «почув – передай далі».

Крок 6. Підготовка волонтерів до роботи

На цьому етапі основним завданням координатора волонтерської роботи є представлення волонтерам специфіки роботи, яку вони повинні виконати.

Орієнтовний план підготовки та проведення першої зустрічі з волонтерами:

1. Підготовка до зустрічі. Необхідно продумати місце зустрічі, підготувати інформацію про організацію та проекти, до яких залучаються волонтери. Також варто скласти зразок переліку запитань для волонтерів та анкету, в якій фіксуватимуть загальні дані про волонтера.

2. Проведення зустрічі. Зустріч має відбуватися у вигляді діалогу і, в жодному разі, не монологу будь-кого з учасників зустрічі. Під час зустрічі потрібно провести презентацію діяльності організації, конкретного проекту, почути інформацію від волонтерів, отримати відповіді щодо мотивації їх роботи, дізнатися про професійні навички та можливий досвід роботи тощо.

3. Завершення зустрічі. Завдання керівника волонтерської програми (проекту) отримати позитивну відповідь від волонтерів на пропозицію щодо їхньої участі. Обов'язково слід «озброїти» майбутніх волонтерів координатами контактної особи від організації, домовитися з ними про наступну зустріч, розказати про алгоритм подальших дій тощо.

Крок 7. Координація та моніторинг роботи волонтерів.

Координатор волонтерської групи від організації повинен регулярно моніторити діяльність волонтерів, отримувати від них зворотній зв'язок щодо виконуваної діяльності, складнощів, перешкод, необхідної допомоги тощо. Для цього варто надати волонтерам інформацію стосовно можливості отримання таких бесід чи консультацій. З волонтерами, які залучені до програми проекту на довгий термін, варто регулярно проводити координаційні зустрічі (раз чи два на місяць, включення до електронних розсилок або зустрічі з керівником щотижня) з метою інформування волонтерів щодо їхніх успіхів або труднощів, для визнання їх праці тощо.

Крок 8. Винагорода праці волонтерів.

Будь-яка робота має свою ціну. Штатні працівники мають за це заробітну плату, а волонтери – задоволення своєї мотивації. Розрізняють такі види винагород:

1.Формальна винагорода-участь у тренінгах та навчанні, нагороди, сертифікати, медалі, подяки та офіційні обіди чи прийоми, згадки у друкованих матеріалах, рекомендації, номінації, конкурси тощо.

2. Неформальна винагорода – вечірки, святкування днів народження, пікніки, спільні походи у театри ,кінотеатри тощо [5, 83-87].

Отже, модель оптимізації волонтерської діяльності є одним з найкращих способів ефективної роботи волонтера. Вона відображає внутрішню організацію та функціонування системи волонтерства. Здатна чітко систематизувати дія як волонтерів так і їх координаторів, що як наслідок веде до ефективною волонтерської роботи серед студентів.

Висновок. Волонтерство притаманне будь-якій розвиненій державі й залежить від національної культури, традицій, менталітету, історичних аспектів розвитку країни та економічних особливостей. Проте є спільні риси, які об'єднують волонтерів всіх країн – це прагнення безкорисливої допомоги, любов до людей та пріоритетність моральних цінностей над матеріальними турботами. Кожна людина має право на вільне витрачання свого часу, таланту та енергії на користь інших людей чи громади, працюючи індивідуально чи в колективі й не сподіваючись на фінансову винагороду.

Отже, волонтерський рух хоч і стихійне явище, проте вимагає чіткого контролю та регламентації. Кваліфіковане навчання та систематичний контроль дозволяє вивести волонтерство на якісно новий рівень розвитку, що свідчитиме про високу моральну культуру нації, сформовану свідомість населення та високу розвиненість країни. Це можливе лише при співпраці освітніх установ з соціальними службами, установами, організаціями.

Список використаної літератури:

1. Кудринская Л. А. Добровольческий труд: сущность, функционирование, специфика /Л. А. Кудринская // Социологические исследования. – 2006. – № 5. – С. 15–22.

2. Лях Т. Л. Методика організації волонтерських груп : навч. посіб. / Т. Л. Лях. – К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 160 с.

3. Маслоу А. Мотивация и личность [Текст] / А. Маслоу. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 351 с. –(Мастера психологии).

4. Слабжанин Н. Ю. Как эффективно работать с добровольцами / Николай Юрьевич Слабжанин. –Новосибирск : Межрегиональный общественный фонд «Сибирский центр поддержкиобщественных инициатив», 2002. – 98 с.

5.Тренінги з підготовки волонтерів до роботи з формування толерантного ставлення щодо дітей, яких торкнулася проблема ВІЛ/СНІД: навч.модуль/ Н.Гусак, О.Панфілова, Н.Романова, В.Сановська, Д.Степанченко; МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», держ. ін.-т. сімейн. та молодіж. Політики.-К.,2011. – 240 с.

6.Формування толерантного ставлення до дітей, яких торкнулася проблема ВІЛ/СНІДу: особливості підготовки волонтерів / Гусак Н., Дмитришина Н., Довбах Г., Жарук І., Зінченко А., Матіяш О., Назарук В., Панфілова О., Романова Н. — К.: МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», 2011. — 128 с.

7. Янц Н.Д. Основи діяльності волонтерів. Курс лекцій/Н.Д.Янц.- К.: Український ін-т соціальних досліджень.- 2009.- 118с.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 22.04.2014

Олійник Г. (2014). Особливості формування дозвілля молодших підлітків в процесі їх соціалізації. *Social Work and Education*, № 1, С. 94-99.

*Галина Олійник,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
аспірант кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи*

СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ІЗРАЇЛІ

Анотація. У статті розглядаються питання, пов'язані з визначенням особливості дозвіллевої діяльності як фактору соціалізації молодших підлітків. Здійснено аналіз поняття «дозвілля», «дозвіллева діяльність», «культура дозвілля»; проаналізовано підходи до соціалізації, а також обґрунтовано сфери здійснення соціалізації.

Ключові слова: молодші підлітки, соціалізація, дозвілля, дозвіллева діяльність, культура дозвілля.

Abstract. The paper addresses issues associated with determining the specifics of leisure activity as a factor in the socialization of young adults. The analysis of the concept of "leisure", "leisure activity", "leisure culture"; The approaches to socialization and reasonably fields of socialization.

Keywords: younger teens, socialization, leisure, leisure activity, leisure culture.

Вступ. Останнім часом, в учнівському середовищі все частіше спостерігаються негативні тенденції, пов'язані з беззмістовним проведенням вільного часу. Враховуючи складну ситуацію, яка склалася в Україні, особливої ваги набуває вдосконалення соціалізації молодших підлітків, зростання їх соціальної ролі, здатності приймати самостійно рішення, розумно розпоряджатися вільним часом.

Зросла кількість наукових праць, присвячених питанням дозвілля (О. Безпалько, А. Годлевська, Т. Гончар, Г. Ірза, А. Капська, В. Бочарова, В. Бочелюк, О. Кін, Т. Сущенко, Г. Фроловата ін.). Особливості процесу соціалізації особистості у вільний час вивчали Б. Брилін, А. Мудрик, В. Москаленко, М. Лукашевич, Н. Маслова, С. Савченко, Г. Андреева, Ю. Василькова та ін.

Проте досі залишається недостатньо вивчена проблема соціалізації молодших підлітків у дозвіллевій діяльності.

Метою статті є розкрити особливості дозвіллевої діяльності як вагомого чинника соціалізації молодших підлітків.

Виклад основного матеріалу. Так, «дозвіллева діяльність» в українському педагогічному словнику (Київ, 1997) трактується як цілеспрямована активність, котра відповідає потребам і мотивам людини, що реалізується у системі культури і дозвілля [4].

Дослідник Воловик А. вважає, що дозвіллева діяльність – це вільна діяльність, що обирається самою особистістю. Це така діяльність, що здійснюється людиною тому, що їй так хочеться, тому, що вона продиктована особистими потребами й інтересами, а не викликана під тиском зовнішніх обставин, що змушують її до неї [3].

В «Енциклопедії освіти» (Київ, 2008) дозвіллева діяльність – це багаторівнева структура, основними рівнями якої є споживання, творчість і екстеріоризація. Особливостями дозвіллевої діяльності є її різноманітність за своїм предметом, обирання цілей і змісту діяльності людиною залежно від її морального розвитку й естетичного рівня, різний характер діяльності – соціально корисний, соціально нейтральний, соціально негативний [5, с. 223].

На думку Киселева Т та Г. Красильника, дозвіллева діяльність – пещастина загальної соціально-культурної діяльності, що здійснюється під час дозвілля, вирізняється свободою вибору, активністю, ініціативою різних груп та індивідів, зумовлена національно-етнічними, регіональними особливостями та традиціями, характеризується різноманітною діяльністю, що базується на загальнокультурних, художніх, пізнавальних, політичних, побутових та інших інтересів дорослих, молоді, дітей [6].

Саме завдяки дозвіллевій діяльності, підліток відновлює фізичні, розумові та психічні сили і має можливість виявити соціальну і творчу активність. Сюди відносять:

- індивідуальне споживання культури (читання книг, журналів, газет,
- прослуховування радіо, перегляд телепередач і т.п.);
- публічно-видовищне споживання культури (відвідування театрів, кіно, концертів, музеїв, спортивних видовищ т. ін.);
- спілкування (із батьками, родичами, сусідами, друзями тощо);
- фізичні заняття (ранкова і вечірня гімнастика);
- розваги й ігри, що знімають розумове і фізичне напруження, створюють добрий настрій;
- пасивний відпочинок (прогулянки без певної мети, спокій) [2, с. 56].

У процесі аналізу наукової літератури поняття соціалізації трактують по-різному. Дослідженню соціалізації присвячені роботи професора А. Й. Капської.

Соціалізацію дослідниця визначає як процес, який, з одного боку, передбачає засвоєння індивідом соціального досвіду, адаптацію до соціального середовища, засвоєння його традицій, норм і цінностей, а з другого – це процес активної діяльності, включення в соціальне середовище [11, с. 6-7].

Соціалізація нерозривно пов'язана з індивідуалізацією особистості, оскільки її зміст полягає у формуванні індивідуальності. Не існує однакових процесів соціалізації, індивідуальний досвід кожної особистості є унікальним і неповторним. Це набуття людьми ціннісних орієнтацій, потрібних для виконання соціальних ролей; засвоєння індивідом певної системи знань і норм, процес становлення його як особистості [12, с. 6-7].

Дослідник Оліференко Л. Я під соціалізацією розуміє оволодіння нормами і правилами життя в суспільстві, знаннями і вміннями будувати стосунки, що дозволять особистості здобути такі характеристики: ставлення до іншої людини як до самоцінності; здатність до самовіддачі як умови чи способу реалізації такого ставлення до інших людей; творчий характер життєдіяльності, здатність до вільного волевиявлення; можливість самому проектувати майбутнє; внутрішня відповідальність перед собою, іншими людьми, минулим і майбутнім; прагнення зрозуміти смисл життя [9].

У науковій літературі відомі два підходи до концепції соціалізації:

- суб'єкт-об'єктний (засновники Е. Дюркгейм і Т. Парсонс), який розглядає соціалізацію як процес адаптації людини до суспільства, яку формує особистість відповідно до своєї культури, людині при цьому відводиться пасивна роль;

- суб'єкт – суб'єктний (засновники Ч. Кулі, Дж. Мід), який відводить людині активну роль у процесі соціалізації і не лише адаптується до суспільства, але й впливає на свої життєві обставини та самого себе [8, с. 8-9].

У процесі нашого дослідження ми розглядаємо соціалізацію як процес і результат входження індивіда в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, активного засвоєння і творчого

відтворення ним соціального досвіду, культури, соціальних ролей, системи знань, норм, цінностей, що дозволить йому функціонувати як повноправний член суспільства.

Результативність соціалізації підлітків значною мірою залежить від діяльності інститутів соціалізації. Загально визнано, що основним інститутом соціалізації молодших підлітків є школа. Дозвіллева діяльність молодших підлітків, в основному, здійснюється у позашкільний час, тому важливу роль у соціалізації молодших підлітків у дозвіллевій діяльності відіграють позашкільні заклади. Це можуть бути гуртки, секції, самодіяльність тощо.

Процес соціалізації відбувається протягом усього життя. Для кожного вікового періоду притаманний різний соціальний досвід та соціальні ролі.

У науковій літературі виділяють два етапи підліткової соціалізації: молодший підлітковий (10-12 років) та старший підлітковий (12-14 років) [8, с. 10]. Ураховуючи те, що підлітковий вік є перехідним від дитинства до дорослості, більшість учених вважають, що в цьому віці процес соціалізації проходить найбільш складно, оскільки саме на цей період припадає перебудова організму, змінюються стосунки з однолітками та дорослими, інтереси у навчальній та пізнавальній діяльності..

Виділяють три сфери здійснення соціалізації: самосвідомість, діяльність, спілкування. Загальною характеристикою всіх цих сфер є процес розширення та примноження соціальних зв'язків індивіда із зовнішнім світом.

Самосвідомість є складним психологічним процесом, який включає самовизначення (пошук позиції в житті), самореалізацію (активність у різних сферах), самоствердження (досягнення, задоволеність), самооцінку, дозволяє підлітку розуміти себе як певну цінність, визначає його особисту ідентичність [1, с. 270-272].

Успішність соціалізації в молодшому підлітковому віці сприяє успішному подоланню або уникненню кризи підліткового періоду

Молодший підлітковий вік характеризується наявністю вікової кризи, яку пов'язують із труднощами особистісного зростання. До основних проявів вікової кризи відносять:

- криза ідентичності як втрата статусу дитини, невідповідність біологічних можливостей соціальними та невпевненість у своїй компетентності щодо багатьох життєвих питань;
- протистояння авторитетам, проявами є бурхливі негативні реакції з приводу будь-яких дій дорослих;
- егоцентризм у формі переоцінки своїх здібностей та можливостей, зверхнє, надмірне ставлення до оточуючих;
- переживання «відчуження», неприйняття самого себе, відчуття нерозуміння іншими людьми, самотність;
- егоцентризм у формі переоцінки своїх здібностей та можливостей, зверхнє, надмірне ставлення до оточуючих.
- негативізм – невмотивоване протистояння будь-яким правилам [10].

Молодший підлітковий вік є складним і, водночас, надзвичайно важливим періодом у житті кожної особистості.

Процес соціалізації молодших підлітків у дозвіллевій діяльності ефективний за умов:

- організації змістовного дозвілля за місцем проживання (створення підліткових клубів, дитячих центрів);
- включення молодших підлітків до різних видів діяльності за інтересами;
- створення доброзичливої атмосфери в гуртках підлітків;
- організація дозвілля молодших підлітків під час канікул (проведення літніх таборів);
- підготовка волонтерів до роботи з молодшими підлітками за місцем проживання.

На думку Д. Ельконіна, молодший підлітковий вік є сенситивним періодом для переходу навчальної діяльності на більш високий рівень. Але для цього необхідно, щоб пізнавальна діяльність, прагнення до знань стали його захопленням.

У своїй класифікації А. Личко виділяє такі підліткові захоплення, як інтелектуально-естетичні, егоцентричні, тілесно-мануальні, накопичувальні, інформаційно-комунікативні.

Інтелектуально-естетичні захоплення викликані великим інтересом до улюбленої справи (поглиблення знань і вмінь з якоїсь галузі).

Егоцентричні захоплення пов'язані із бажанням виділитися і показати свою перевагу над оточуючими (вивчення іноземних мов, участь у художній самодіяльності).

Тілесно-мануальні захоплення пов'язані з фізичним розвитком підлітків, бажання розвинути власну силу, спритність, витривалість (захоплення спортом).

Накопичувальні захоплення виявляються в колекціонуванні, мотивація якого може бути зовсім різною: пізнавальні потреби, естетичні потреби, гонитва за підлітковою модою.

Інформаційно-комунікативні захоплення викликані потребою в спілкуванні з однолітками, що характеризується безліччю контактів з ровесниками, які дозволяють обмінюватися інформацією[7].

А також до найпоширеніших захоплень молодших підлітків можна віднести: азартні ігри, ігрові автомати, комп'ютерні ігри та ін.

Отже, ці захоплення для молодшого підлітка є дуже важливими. Слід наголосити на велику стосунків не лише з однолітками, але й з дорослими. Молодші підлітки часто прагнуть до незалежності. Безперечно, вони потребують любові від батьків, розуміння від вчителів, визнання від друзів. Ми переконані, що стосунки у сім'ї, школі, в позашкільному закладі повинні будуватися на повазі і розумінні.

Потрібно все це врахувати при організації дозвілєвої діяльності молодших підлітків, оскільки саме в позанавчальних закладах підліток намагається знайти підтримку оточення, друзів. Якщо такими особистостями стануть організатори дозвілля (керівники гуртків, волонтери, соціальні педагоги), то ці фахівці, враховуючи молодший підлітковий вік, зможуть допомогти на шляху до самостійності, самоствердження і входження у суспільне життя.

Висновок. Дійсно, аналіз соціалізації молодших підлітків у процесі дозвілєвої діяльності дає змогу зробити висновок, що дозвілля є соціальними явищем, котре представлено комплексно: як час, що молодші підлітки використовують за своєї інтересами, можливостями і потребами; як сфера життя зі своїми нормами, правилами, умовами; як діяльність, зміст котрої полягає у різниці між навчальною та позашкільною діяльністю і сприяє становленню та розвитку особистості. Дозвілєва діяльність також є джерелом оволодіння новими заняттями, котрі можуть істотним чином збагачувати освітній процес, сприяти розширенню загального кругозору особи та діапазону її соціокультурних знань, бути суттєвим доповненням процесу соціалізації молодших підлітків.

Список використаної літератури:

Андреева. Г. М. Социальная психология: учебник для высших учебных заведений / Г. М. Андреева. – 5-е изд., испр. И доп. – М.: Аспект пресс, 2004. – 365с.

2. Бойчелюк В. Й., Бойчелюк В. В. Дозвілєзнавство. Навчальний посібник. – Центр навчальної літератури, 2006.-208 с.

3. Воловик А. Воловик В. Педагогіка дозвілля: Підручник. – Харків: ХДАК, 1999. – 332 с.

4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.

5. Енциклопедія освіти / акад. пед наук України; головний ред. В. Г. Кремінь. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

6. Киселева Т. Г., Красильников Ю. Д. Социально-культурная деятельность: Учебник. – М.: МГУКИ, 2004. – 539 с.
7. Личко. А. Е. психопатии и акцентуации характера у подростков / А. Е. Личко – Л., 1983.
8. Мудрик А. В. Социальная педагогика: учеб. для студ. Пед. вузов / А. В. Мудрик; под. ред. В. А. Слостенина.- 3-е изд., испр. и доп. – издательский центр «Академия», 2002. – 200 с.
9. Оліференко Л. Я. Социально-педагогическая піддержка дітей групі ризику. – М.: Академія, 2002.
10. Прихожан А. М. Подросток в учебнике и в жизни / А. М. Прихожан, Н. Н. Толстых.- М.: Знание, 1990.-260 с.
11. Соціальна педагогіка. Підручник. / За редакцією професора Капської А. Й.: Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 17.04.2014

Петрів О. (2014). Нематеріальні форми соціальної підтримки сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах. *Social Work and Education*, № 1, С. 100-107.

Ольга Петрів,

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
студентка 3 курсу кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи*

НЕМАТЕРІАЛЬНІ ФОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМЕЙ, ЯКІ ОПИНІЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Анотація. У статті висвітлено особливості соціальної підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, яка є одним із пріоритетних напрямів державної соціальної політики України. Ефективність такої роботи залежить від рівня соціальної "деформації" сімейних стосунків і готовності членів сім'ї до зміни життєвих обставин. У статті представлено Державну цільову програму соціальної підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, та обґрунтовано які соціальні інститути можуть надавати соціальну підтримку сімей.

Ключові слова: соціальна підтримка, сім'я, нематеріальні форми соціальної підтримки сімей, сім'я, яка опинилася в складних життєвих обставинах, Державна цільова програма соціальної підтримки сімей, Служба соціальної підтримки сімей.

Abstract. The article highlights features of social support for families who find themselves in difficult situations, which is one of the priorities of the government social policy of Ukraine. The effectiveness of this work depends on the social "deformation" of family relationships and family readiness to change of circumstances. This paper presents the state target program of social support for families who find themselves in difficult circumstances, and proved that social institutions can provide social support to families.

Keywords: social support, family, intangible forms of social support for families, a family that was in crisis, State Program of social support for families, social support service families.

Вступ. В існуючих нині в Україні соціально-економічних умовах значна кількість українських сімей потребує соціального захисту і допомоги, які тією чи іншою мірою надаються державними та громадськими організаціями й базуються на відповідній нормативно-правовій базі. Робота соціального працівника вимагає міжвідомчої співпраці, формування в кожному окремому випадку команди з представників різних підрозділів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадськості для вирішення ключових проблем клієнта.

Соціальна робота з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, є одним з пріоритетних напрямів діяльності Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ). Цей напрям передбачає раннє виявлення сімей, які потребують сторонньої допомоги, з метою профілактики сімейного неблагополуччя, своєчасного виявлення проблем та надання відповідної якісної допомоги.

Зазначимо, що на сьогоднішній період часу метою діяльності ЦСССДМ є надання лише соціальних послуг та грошової допомоги сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах, та сім'ям, які перебувають у зоні ризику щодо потрапляння в такі обставини. Проте, зовсім не

ведеться профілактична робота, направлена на запобігання їх виникненню та популяризацію нематеріальних форм соціальної підтримки таких сімей.

Визначення сім'ї як соціального інституту та явищ, пов'язаних із її життєдіяльністю, займалося багато вітчизняних та зарубіжних вчених – Ю.Азаров, О.Безпалько, А.Волкова, В.Гурова, В.Гуров, І.Зверева, А.Капська, І.Козубовська, В.Постовий, А.Харчев та ін. Особливості функціонування різних типів сімей розглянуті у працях Т.Афанасьєвої, О.Бондарчука, С.Геник, А.Капської, Т.Кравченко, Н.Лавриченко, М.Лукашевича, Є.Потапчука. Організацію життєдіяльності молоді сім'ї досліджували Т.Журбицька, Р.Федоренко. Налагодження сімейної взаємодії і сімейного піклування як вагомого чинника життєдіяльності сім'ї досліджували М.Алексєєва, В.Заслуженюк, В.Семиненко. Технології соціальної роботи з різними типами сімей розглянуті у працях З.Білоусової, Т.Голованової, І.Зверєвої, А.Капської, С.Коляденко, Л.Міщик, Н.Сейко [10, 9-10].

Поряд з тим формування ефективної системи соціальної підтримки сімей з дітьми потребує теоретичного обґрунтування напрямів та форм соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах, залежно готовності членів сім'ї до змін особистого життя.

Метою статті є на основі дослідження сутності соціальної підтримки сімей, її видів і форм здійснити аналіз нематеріальних форм соціальної підтримки сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових досліджень з проблем соціальної підтримки свідчить про існування різних підходів до трактування суті соціальної підтримки. Зокрема, соціальна підтримка — вид соціальної діяльності спеціально уповноважених органів держави та соціальних інституцій щодо забезпечення потрібного особистості рівня освіти, культури, умов організації дозвілля та відпочинку, а також надання системи гарантованого державою рівня матеріальної підтримки молоді та сімей з дітьми з урахуванням їх матеріального та фізичного стану, складу сім'ї, віку, здоров'я, участі в суспільному та іншому виробництві. Це допомога окремим людям, соціальним групам з метою задоволення потреб, необхідних для нормальної життєдіяльності в умовах конкретного суспільства, конкретної ситуації, а також створення умов для самореалізації. Також соціальною підтримкою є спеціальні заходи держави, спрямовані на забезпечення умов, достатніх для існування окремих соціальних груп, сімей, осіб, які відчувають труднощі у виконанні окремих функцій у процесі своєї життєдіяльності [6, 179].

«Сім'я з дітьми» розглядається І. Козубовською й І. Миговичем як така, що опинилася у складних життєвих обставинах – це сім'я, яка втратила свої виховні можливості у зв'язку з виникненням складних життєвих обставин, що порушують нормальну життєдіяльність одного або кількох членів сім'ї, негативно впливають на життя та розвиток дитини, причому наслідки цих обставин сім'я не може подолати самостійно [10, 21-22].

Виходячи з такого визначення терміну, завданням соціальної підтримки таких сімей є відновлення в ній здатності здійснювати саме виховну функцію, забезпечувати умови розвитку та виховання дитини у сім'ї [3, 11].

Професор Н. Галагузова зазначає, що сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, мають низький соціальний статус в якій-небудь із сфер життєдіяльності чи в декількох одночасно, вони не справляються з покладеними на них функціями, їх адаптивні здібності суттєво знижені, процес сімейного виховання дитини здійснюється повільно, не результативно [7, 73].

Соціальна робота із сім'єю, яка опинилася в складних життєвих обставинах включає:

1. *соціальне обслуговування* - реалізується через: забезпечення сім'ї різноманітних виплат, гарантованих державою у законодавчому порядку; надання малозабезпеченим сім'ям різних видів матеріальної підтримки (одяг, медикаменти, харчування, санаторні путівки, оздоровлення членів сім'ї тощо); психологічна підтримка сім'ї у складних життєвих ситуаціях; надання різноманітних

консультативних послуг сім'ї; створення мережі організацій для надання культурно-освітніх та фізично-оздоровчих послуг членам сім'ї, забезпечення її змістовного дозвілля (центри дозвілля, навчальні курси, клуби та гуртки за інтересами, школи молоді сім'ї тощо);

2. реабілітаційну та профілактичну роботу.

Соціально-реабілітаційна робота з сім'єю в першу чергу спрямована на відновлення виховного потенціалу сім'ї, захист прав членів родини у кризових ситуаціях, зміну соціального та сімейного статусу окремих членів сім'ї. соціальну допомогу, соціальний патронаж, соціальне інспектування, соціальний супровід сімей.

Соціально-профілактична робота з сім'єю спрямована на попередження неконструктивної взаємодії між членами сім'ї, різних форм насильства, помилок у сімейному вихованні, формування різних видів хімічної залежності у членів сім'ї, виявлення потенційно неблагополучних сімей [1, 95-96];

3. соціальну допомогу, яка має на меті надання різноманітних соціальних послуг сім'ї в умовах конкретного суспільства, конкретної ситуації. Ці послуги сприятимуть формуванню у сім'ї нормальної життєдіяльності;

4. соціальний патронаж – один з напрямів соціальної роботи, спрямований на постійне супроводження сімей, які потребують систематичної підтримки умов, достатніх для забезпечення життєдіяльності соціально незахищених сімей (малозабезпечених, багатодітних, з дітьми-інвалідами та ін..) [8, 198-199];

5. соціальне інспектування – система заходів, спрямованих на здійснення контролю за додержанням вимог законодавства щодо захисту прав та свобод дітей та молоді шляхом з'ясування причин, які призвели до виникнення складних життєвих обставин, та забезпечення права на отримання своєчасної допомоги, у тому числі вжиття негайних заходів для подолання складних [1, 97].;

6. соціальний супровід сімей – це робота соціального педагога (працівника) з сім'єю, яка спрямована на підтримку сім'ї в різних видах її життєдіяльності, формування здатності сім'ї самотужки долати свої труднощі, надання допомоги сім'ї з метою розв'язання різних проблем [11, 117].

Основними формами соціальної підтримки сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах є нематеріальні і матеріальні.

Матеріальні форми соціальної підтримки передбачають надання:

1. Соціально-побутових послуг – забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, соціально-побутової адаптації, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо [2].

Такі послуги доцільні, коли в родині є дуже хворі дорослі. Якщо хвороба тимчасова – соціальні працівники повинні допомогти сім'ї пройти цей важкий період, забезпечити належне утримання та виховання дітей, збереження сім'ї. при цьому необхідно прийняти рішення служби про соціальний супровід сім'ї, підготувати план соціального супроводу, в якому розподілити роботу щодо допомоги сім'ї між різними організаціями: представники відділів соціального забезпечення можуть надавати допомогу хворим. Працівники дошкільних закладів, шкіл, закладів охорони здоров'я – надавати послуги сім'ї, соціальні працівники – надавати соціально-педагогічні, інформаційні та інші види послуг.

Якщо хвороба дорослих має тривалий характер, дітей (дитину) необхідно передати під тимчасову опіку в сім'ю родичів чи іншу сім'ю, де за ними буде здійснюватися належний нагляд та

виховання. Передати дітей у притулок чи інтернат можна тільки в особливих випадках, коли діти мають тяжкі захворювання чи педагогічну занедбаність.

Соціально-побутові послуги можуть бути складовою соціального супроводу чи кризового втручання.

Результатом соціальних послуг буде отримання необхідної допомоги членам сім'ї, насамперед, дітьми, забезпечення її (сім'ї) функціонування при важкій хворобі дорослих членів сім'ї [9, 226-227].

2. *Соціально-економічних послуг* – задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій [2].

У ході надання соціально-економічних послуг сім'ї соціальний працівник чи інший фахівець, які здійснюють соціальну роботу щодо сім'ї з дітьми, що опинилися в складних життєвих обставинах, допомагає сім'ї оформити необхідні документи та отримати матеріальну допомогу, яка повинна виплачуватися цій сім'ї, відповідно до законів. Причому завданням соціального працівника є допомога, давання вмінь вирішувати проблеми самостійно, а не безпосереднє оформлення необхідних документів. Клієнт повинен зробити це самостійно, у такому випадку він не тільки одержує гроші, субсидію чи інші форми допомоги, а й отримує навички самостійного вирішення проблем сім'ї через різні заклади і установи.

Результатом надання матеріальних послуг є отримання:

- грошей чи інших форм матеріальної допомоги;
- інформації щодо видів допомоги різним категоріям сімей;
- знань щодо органів, які вирішують проблеми матеріальної допомоги;
- навичок спілкування з представниками державних установ і громадських організацій задля розв'язання проблем своєї сім'ї [9, 227-228].

3. *Послуг із працевлаштування* – пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи [9].

Послуги з працевлаштування соціальна служба надає разом із центрами зайнятості, молодіжними біржами праці, іншими установами, що здійснюють допомогу у працевлаштуванні, безпосередньо роботодавцями.

Нематеріальні послуги сім'ям з дітьми, що перебувають у складних життєвих обставинах включають:

1. *Інформаційні послуги*: надання членам сім'ї інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації, інформування про наявні пільги та соціальні виплати відповідної категорії, надання контактів служб, установ, організацій, до яких можна звернутися по відповідну допомогу, про заклади, які можуть надати послуги сім'ям з дітьми та дітям, умови отримання соціальних послуг, про реабілітаційні програми, діючі групи взаємопідтримки та взаємодопомоги тощо.

2. *Психологічні послуги*: надання психологічних консультацій з метою покращення мікроклімату сім'ї, збереження психологічного здоров'я членів сім'ї, набуття впевненості в своїх силах, адаптація до середовища, поліпшення взаємин з оточуючими, обговорення наявних проблем з членами сім'ї та надання рекомендацій щодо їх вирішення, формування навичок подолання труднощів та конфліктів з оточенням, організація та координація психотерапевтичних груп та груп самопомоги, психологічна діагностика корекція та реабілітація.

3. *Соціально-педагогічні послуги*: планування спільно з родиною дій щодо усунення причин, які спричинили складні життєві обставини, моніторинг виконання запланованих дій, виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів членів родини, педагогічне консультування та формування навичок самопредставництва, захисту прав, ведення домашнього господарства, догляду та виховання дітей, розвиток комунікативних навичок, посередництво в організації

дозвілля, спортивно-оздоровчої, творчої діяльності, сприяння в отриманні послуг з професійної перепідготовки, професійного навчання членів сім'ї, які не працювали або втратили професійні навички внаслідок складної життєвої ситуації, допомога у пошуку роботи.

4. *Збереження та відновлення здоров'я формування здорового способу життя* й подолання залежностей, навичок захищених статевих відносин, профілактики ВІЛ/СНІДу та інших інфекційних захворювань збереження репродуктивного здоров'я, сприяння в підтримці й охороні здоров'я, посередництво у здійсненні профілактичних, лікувальних та оздоровчих заходів.

5. *Правова допомога* надання юридичних консультацій, проведення бесід з питань чинного законодавства, гарантій та пільг, здійснення заходів, спрямованих на захист прав та інтересів членів сім'ї, захист прав дітей, оформлення правових документів, представництво інтересів.

Послуги надаються із залученням суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю в залежності від потреб членів сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах [12].

Законодавством України до сьогоденного часу не було прийнято законів, програм, рішень щодо надання нематеріальної підтримки сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Кабінет Міністрів 15 травня 2013 року затвердив Державну цільову соціальну програму підтримки сім'ї до 2016 року. Необхідність розроблення такої програми обумовлена низкою проблем, які існують в українських сім'ях [13].

Сьогодні соціальні служби лише надають соціальні послуги та грошову допомогу сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах, та сім'ям, які перебувають у зоні ризику щодо потрапляння в такі обставини, замість проведення роботи, спрямованої на запобігання їх виникненню.

Виникнення проблеми функціонування та розвитку сім'ї насамперед зумовлено такими взаємопов'язаними факторами:

- зниження престижу сім'ї, нівелювання сімейних цінностей у суспільстві;
- суспільна нестабільність та знецінення ряду моральних принципів - порядності, доброти, відданості, взаємодопомоги тощо;
- непередготовленість молоді до подружнього життя;
- низький рівень культури населення у питаннях збереження здоров'я та планування сім'ї, внутрішньосімейних стосунків, запобігання насильству в сім'ї;
- недостатній рівень педагогічної культури батьків, їх відповідальності за здоров'я та виховання дітей;
- незадовільний рівень життя багатьох сімей, слабка мотивація до самозабезпечення.

Соціально-економічні, соціально-психологічні та морально-етичні фактори, що зумовлюють проблеми функціонування сім'ї, потребують формування цілісної системи заходів, застосування комплексного підходу до їх розв'язання, що можливо лише на основі програмно-цільового методу [5].

Метою Державної програми соціальної підтримки сім'ї є збереження традиційних сімейних цінностей, посилення мотивації до реєстрації шлюбів, свідомого народження і виховання дітей, а також підвищення соціального захисту сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

У Державній програмі соціальної підтримки сімей визначено два можливих варіанти розв'язання проблеми. *Перший варіант* передбачає здійснення заходів щодо матеріальної підтримки соціально незахищених верств населення та надання соціальних послуг сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах, з приводу насильства в сім'ї; перевагою зазначеного варіанта є те, що в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку, кризових та інфляційних процесів сім'ям, у тому числі сім'ям з дітьми, державою гарантовано матеріальну підтримку. Також у зв'язку з виникненням складних життєвих обставин у сім'ях державою

створено систему соціальних закладів, які надають соціальні послуги з метою відтворення життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя.

Недоліком такого підходу є подальший розвиток системи державної допомоги, яка не мотивує людину до самостійного розв'язання проблем у власній сім'ї.

Перший варіант є недостатньо ефективним, оскільки неактивно впливає на проведення профілактичної роботи на ранній стадії виявлення сімей, які можуть опинитися в складних життєвих обставинах, а також потребує постійного зростання обсягу бюджетних коштів, необхідних для виплати соціальної допомоги.

Другий варіант передбачає перенесення акцентів сімейної політики на засади стимулювання саморозвитку та самозабезпечення сім'ї, надання адресної соціальної допомоги, поєднання зусиль центральних і місцевих органів виконавчої влади, активізацію діяльності органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань [4].

Державна програма соціальної підтримки сім'ї включає три основні етапи. *Перший етап* передбачає формування позитивного іміджу сім'ї шляхом проведення широкомасштабних державних та регіональних інформаційних кампаній протягом строку виконання Програми із залученням представників громадських організацій.

Другий – спрямований на формування у молоді свідомого ставлення до шлюбу з метою створення міцної, самостійної сім'ї, народження бажаних дітей шляхом організації діяльності шкіл підготовки молоді до шлюбу та відповідального батьківства.

Третій етап полягає у забезпеченні соціального супроводження сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, та сімей, які перебувають у зоні ризику щодо потрапляння у такі обставини, з метою збереження сім'ї, запобігання вилученню дітей із сім'ї, протидії насильству в сім'ї, надання необхідних соціальних послуг шляхом проведення ефективної превентивної роботи.

Зокрема, у 2013 і 2014 роках здійснюється удосконалення законодавства у сфері соціальної підтримки сім'ї, запровадження стандартів надання соціальних послуг сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах, та сім'ям, які перебувають у зоні ризику щодо потрапляння у такі обставини, розробці та впровадженні на регіональному рівні соціальної програми підготовки молоді до реєстрації шлюбу, народження та виховання дитини [5].

Нематеріальні форми соціальної підтримки сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах надаються, створеною при ЦСССДМ, Службою соціальної підтримки сімей, основними завданнями якої є: здійснення соціальних заходів, спрямованих на вихід сімей зі складних життєвих обставин, які вони не в змозі самостійно подолати за допомогою наявних засобів і можливостей; попередження виникнення складних життєвих обставин в сім'ї; створення умов для самостійного розв'язання життєвих проблем, що виникають в сім'ї, та повернення до повноцінного життя родини [9, 225].

Висновок. Нематеріальні форми соціальної підтримки сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах відіграють важливу роль у покращенні розвитку, формування і життєдіяльності таких сімей. Тому що оптимальним варіантом вирішення проблеми сім'ї, яка опинилася в складних життєвих обставинах, може бути тільки пропаганда сімейних цінностей з формування сім'ї, орієнтованої на народження та виховання двох і більше дітей, здатної самостійно розв'язувати проблеми, забезпечувати власний розвиток, брати активну участь у житті громади, виховувати відповідальних громадян; здійснення підготовки молоді до подружнього життя; формування свідомого та відповідального ставлення до батьківства, повноцінного виховання та розвитку дітей; здійснення соціальної підтримки сімей шляхом створення ефективної системи захисту населення через запровадження механізму комплексного надання сім'ям адресної допомоги та соціальних послуг; соціальний захист та підтримку сімей, які опинились у складних

життєвих обставинах, запобігання асоціальним проявам у сім'ї, передусім насильству; забезпечення всебічної підтримки сімей, особливо з дітьми.

Виконання Службою соціальної підтримки сімей заходів, які регламентовані Державною цільовою соціальною програмою соціальної підтримки сімей сприятиме створенню належних соціально-економічних умов для повноцінного і самодостатнього функціонування сім'ї та виховання дітей, формування культури сімейних стосунків, підвищення відповідальності батьків за виховання дітей.

Список використаної літератури:

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / О.В. Безпалько. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
2. Закон України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2013 року: [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
3. Капська А.Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей: [навчальний посібник]. / А.Й. Капська, І.В. П'єша. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 232 с.
4. Про затвердження Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року: Кабінет Міністрів України: Постанова: [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/341-2013-%D0%BF>
5. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року: Кабінет Міністрів України; Розпорядження, Концепція від 31.05.2012 № 325-р: [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/325-2012-%D1%80>
6. Семигіна Т.В. Словник із соціальної політики / Т.В. Семигіна. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 253 с.
7. Сірий Є.В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії: [навчальний посібник]. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
8. Соціальна педагогіка: [навчальний посібник] / [за ред. А.Й. Капської]. – К., 2000. – 264 с.
9. Соціальна педагогіка: [підручник] / [за ред. проф. А.Й. Капської]. – [4-те вид., випр. та доповн.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 488 с
10. Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями: [посібник] / [А.Й. Капська, Н.С. Олексюк, С.М. Калаур, З.З. Фалинська]. – Тернопіль: Астон, 2010. – 304 с.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 24.04.2014

Поліщук В. (2014). Соціальна робота: проблеми становлення в умовах сьогодення. *Social Work and Education*, № 1, С. 107-114.

Віра Поліщук,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
доктор пед. наук, професор-
завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. Розкрито різні підходи наукових шкіл щодо трактування суті соціальної роботи, Обґрунтовано мету, завдання, сфери професійної діяльності та функції соціальної роботи. Обґрунтовано, що розробка теоретичних засад соціальної роботи сприяє удосконаленню соціальної політики в країні, підвищенню ефективності практичної діяльності, удосконаленню професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний працівник, соціальна політика.

Abstract. Revealed different approaches regarding the interpretation of scientific schools essence of social work, a legitimate purpose, objectives, scope of professional activities and functions of social work. Proved that the development of the theoretical foundations of social work contributes to the improvement of social policy in the country, more effective practice, improving the professional training of social workers.

Keywords: social work, social worker, social policy.

Вступ. Процес оформлення соціальної педагогіки в самостійну сферу наукового знання розпочався в Україні практично одночасно із його становленням у Західній Європі – на початку ХХ століття. В силу об'єктивних чинників цей процес був надовго призупинений, хоча соціальна педагогіка як сфера практичної соціальної і соціально-педагогічної діяльності існувала. Нове народження соціальної роботи і соціальної педагогіки відбулося в Україні лише у 1990 році після офіційного упровадження інституту соціальної педагогіки і соціальної роботи, що було зумовлене логікою суспільно-історичного прогресу, проявом і усвідомленням суспільно-значущих потреб розвитку відповідних сфер наукового пізнання і практики діяльності.

Незважаючи на різномислення, переважна більшість дослідників (О. Безпалько, І. Зверева, Г. Лактіонова, Л. Міщик, А. Капська, І. Козубовська та ін.) сходяться на тому, що сутність цих видів діяльності полягає в гуманізації соціального середовища, оптимізації взаємин особистості і соціуму, в підтримці, розвитку і реабілітації індивідуальної і соціальної суб'єктності, яка в єдності характеризує життєві сили людини.

Ми поділяємо точку зору дослідників, які вважають, що об'єктом соціальної і соціально-педагогічної діяльності можуть і мають бути не окремі категорії, а всі громадяни країни, оскільки власне такий підхід відповідає суті й основному їх призначенню – пошуку механізмів створення оптимальних умов для розвитку і реалізації життєвих сил соціальної суб'єктності кожної конкретної людини.

Згідно твердження О. Безпалько і А. Капської у найбільш загальному трактуванні мета цих видів діяльності полягає в налагодженні балансу між відповідальністю суспільства перед

особистістю і особистості перед суспільством, у створенні оптимальних умов соціалізації особистості. Основними засобами досягнення цієї мети є вивільнення і розвиток ресурсів людини і суспільства.

Зміст соціально-педагогічної діяльності розкривається у процесі соціальної адаптації, профілактики, реабілітації, ресоціалізації та соціально-культурної анімації певних вікових та соціальних груп (О. Безпалько) [7, с. 40].

Метою статті є аналіз мети, завдання, сфер професійної діяльності та функції соціальної роботи в умовах сьогодення..

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах в нашій країні актуальними є питання розвитку соціальної роботи і соціальної педагогіки як сфер наукового пізнання, що покликані сприяти вирішенню низки соціальних і соціально-педагогічних проблем в нашій країні, слугувати науковою основою соціальної політики, бути теоретичним фундаментом створення ефективної системи життєзабезпечення громадян, а також здійснення власне соціально-педагогічної діяльності.

В умовах, коли існують різні позиції і судження стосовно суті і змісту цих видів діяльності, дискусійними є питання її понятійно-термінологічної системи, критеріїв істинності наукового знання, генези і методологічної бази, тобто їх гносеологічні аспекти, аналіз яких сприятиме ідентифікації соціальної роботи і соціальної педагогіки в самостійну галузь наукового знання.

У гносеології виокремлюють такі основні закономірності розвитку науки: – зумовленість її розвитку потребами суспільно-історичної практики; – відносна самостійність розвитку; – наступність в розвитку наукових теорій, ідей і понять, методів і засобів наукового пізнання; – чергування в її розвитку еволюційного і революційного періодів; – взаємодія і взаємозв'язок всіх галузей науки; – дискусійний характер обговорення основних питань [8].

У зв'язку з тим, що соціальна робота і соціальна педагогіка в нашій країні є відносно новими галузями наукового знання, процес становлення їх методологічних засад має дискусійний характер. Предметом активного обговорення, зокрема, є питання статусу соціальної роботи і соціальної педагогіки як галузей наукового пізнання, видів професійної діяльності і навчальних дисциплін. Закономірно, що місце соціальної роботи і соціальної педагогіки в системі наук, як і будь-якої іншої галузі наукового пізнання, визначається характеристикою предмету дослідження, її зв'язками з іншими науками, а також особливими методами наукового аналізу і зміни практики діяльності. Тому не дивно, що протягом останнього десятиріччя в Україні з'являються численні обґрунтування самостійності соціальної педагогіки, визначення її об'єктно-предметної сфери. Зокрема, в науковій літературі зустрічаємо тлумачення соціальної педагогіки як інтегративної науки (Е. Демиденко, Н. Лавриненко та ін.); як теоретико-методологічної основи соціальної роботи, що озброює останню науково обґрунтованою теорією соціально педагогічної діяльності та технологічним інструментарієм практичної роботи (А. Арнольдов, М. Бабкін, М. Гур'янова, І. Зимня, С. Тетерський, М. Фірсов та ін.); як самостійної галузі педагогічного знання (Н. Бура, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, Л. Міщик та ін.) і як складової частини загальної педагогіки (В. Бочарова, Б. Вульф та ін.).

Здійснений нами аналіз теоретичний досліджень дозволив виокремити основні трактування соціальної педагогіки як науки, що вивчає:

- взаємодію особистості і соціального середовища (О. Безпалько, Р. Вайнола, Г. Лактіонова, А. Мудрик, Г. Філонов та ін.);
- особливості організації соціального виховання, вплив на розвиток особистості різних факторів соціального середовища (О. Безпалько, І. Зверева, Л. Коваль, Л. Міщик, С. Савченко, С. Харченко та ін.);

– соціальне виховання в контексті соціалізації, тобто виховання всіх вікових груп і соціальних категорій людей, яке здійснюється як в організаціях спеціально для цього створених, так і в організаціях, для яких виховання не є основною функцією (Г.Лактіонова, Л.Міщик, Л.Штефан, Ю. Полішук та ін.);

– систему цілеспрямованої, педагогічно організованої підтримки життєвих сил людини, розумної побудови її відносин з оточуючим світом і людьми, самим собою на основі творчої активності і моральної самоорганізації життя в конкретному соціумі (В. Бочарова, І. Козубовська, Ж. Петрович та ін.);

– процес духовного самопізнання і самовдосконалення людини і суспільства, а також механізми їх гармонійного розвитку (В. Бочарова, Г. Філонов та ін.).

Ми погоджуємося з дослідниками (О. Безпалько, Р. Вайнола; А. Капська, І. Козубовська, Г.Лактіонова, Л.Міщик, Л.Штефан та ін.), що у найбільш загальному трактуванні соціальна педагогіка – це наука про соціальне виховання, яке спрямоване на соціалізацію особистості.

Вважаємо за доцільне виокремити думку російських дослідників Б. Вульфова і В. Бочарової, які відстоюють думку, що соціальна педагогіка є складовою частиною загальної педагогіки. Підтвердженням цьому, на їх думку, є такі факти: соціальна педагогіка виникла на основі теорії і практики педагогіки; загальна і соціальна педагогіка інтегруються навколо спільного предмету – взаємодії людини і середовища; соціальна педагогіка, як складова частина загальної педагогіки, „розкриває значення і вплив на педагогічний процес конкретних соціально-культурних умов середовища (макро-, мезо-, мікро-) і виконує роль посередника між соціальним середовищем і окремими галузями педагогічної науки [3,с.36].

Запропоновані підходи до визначення соціальної педагогіки як галузі знання зумовлені тим, що у минулому столітті педагогіка об'єктивно сформувалася у галузь інтегрованого знання. Методологічними основами соціальної педагогіки є філософія виховання, філософська антропологія і сучасні дані людинознавства. Теоретичними основами – цивілізований і культурологічний підходи до соціально-педагогічних феноменів, коли конкретний соціум трактується як частковий випадок історії.

Не викликає жодних заперечень той факт, що в процесі історичного розвитку на переломних етапах розвитку суспільства загальна педагогіка, зазвичай, брала на себе функції соціальної педагогіки. Таке твердження слугує підставою для висновку, що теорія і практика розвитку соціальної педагогіки має багато спільних позицій із загальною педагогікою, але аж ніяк не про їх тотожність.

Вважаємо за доцільне звернути увагу читачів на той факт, що в окремих роботах В. Бочарової, М. Гурьянової, В. Краєвського, С. Тетерського та інших можна зустріти трактування соціальної педагогіки як теоретико-методологічної основи соціальної роботи, яка озброює останню науково обґрунтованою теорією соціально педагогічної діяльності та технологічним інструментарієм практичної роботи, дозволяє своєчасно діагностувати, виявляти і педагогічно доцільно впливати на взаємовідносини в соціумі.

Визначення предмету соціальної педагогіки є ключовим, оскільки статус соціальної педагогіки як самостійної науки буде вважатися визнаним за умови чіткого означення сфера явищ, що вивчаються соціальною педагогікою і обґрунтування, що ця сфера жодними іншими науками не вивчається. На сьогоднішній день загальноприйнятим є розуміння предмету будь-якої науки як результату вибору об'єктивно існуючого процесу (явища) з метою вивчення його під певним кутом зору (Л. Гусякова, Є. Холостова та ін.). Об'єктом соціальної педагогіки на думку українських дослідників особистість в її становленні та розвитку (І. Зверева, А. Капська, С. Харченко та ін.).

Ми поділяємо висновки дослідників про те, що предметом соціальної педагогіки є процес педагогічного впливу на соціальну взаємодію людини на протязі всіх вікових періодів життя і в різноманітних сферах її мікро середовища [5,с.6].

Трактуючи об'єкт соціальної педагогіки як цілісну систему соціальних взаємодій людини у сфері її найближчого оточення, основним призначенням соціальної педагогіки як галузі науково пізнання є вирішення таких ключових завдань:

- формувати основи педагогічного мислення в соціумі, актуалізувати значущість використання і розвитку в сучасних умовах людських ресурсів як головного надбання країни;
- формувати здатності і вміння приймати в соціальній практиці (в усіх сферах соціальної політики) ефективні (з точки зору педагогічної доцільності) рішення, адекватні конкретним особистісно-середовищним ситуаціям [5,с.5-6];
- вивчення особливостей таких соціально-педагогічних процесів: соціалізація, адаптація, реабілітація, профілактика, корекція, перевиховання;
- виявлення та педагогічно доцільне використання можливостей соціальних факторів, які впливають на людину на різних вікових етапах її розвитку;
- вивчення виховних можливостей різних соціальних інститутів;
- створення педагогічних технологій попередження впливу негативних факторів соціального середовища на становлення особистості [1,с.5-6; 2,с.8].

Виходячи з положення, що соціальна педагогіка спрямована на перетворення соціального середовища, оптимізацію стосунків особистості і соціуму, ми поділяємо думку дослідників, які вважають, що завдання соціальної педагогіки, як науки, полягає в тому, щоб узагальнювати результати, що стосуються закономірних відносин, логіки взаємозв'язків, структурно-функціональних взаємодій всіх складових, які утворюють зміст процесу соціалізації, здійснювати пошуки методів і засобів попередження проблем, виявляти і обґрунтовувати шляхи усунення причин, які породжують ці проблеми, розробляти умови і забезпечувати превентивну профілактику різних негативних явищ, відхилень у поведінці людей і, таким чином, сприяти оздоровленню соціального мікросередовища [7,с.22-25]. Проте, вважаємо за можливе і доцільне висловити думку, що в умовах непростого сьогодення завдання і функції соціальної педагогіки мають бути значно розширені в контексті обґрунтування і реалізації оптимальних умов для саморозвитку, самореалізації і педагогічно доцільної самоорганізації життєдіяльності кожного громадянина країни і кожної конкретної сім'ї.

Узагальнений аналіз наукової літератури свідчить про виокремлення дослідниками таких основних функцій соціальної педагогіки: теоретико-пізнавальної, прикладної і гуманістичної [2,с.9]. Теоретико-пізнавальна функція проявляється в тому, що соціальна педагогіка нагромаджує знання, синтезує їх, прагне відтворити найбільш повну картину процесів і явищ, які вона вивчає у сучасному суспільстві, описує і пояснює їх, виявляє їх глибинні основи. Прикладна функція пов'язана з пошуком шляхів і способів, виявленням умов ефективного здійснення соціально-педагогічного впливу. І, нарешті, гуманістична функція проявляється у розробці цілей вдосконалення соціально-педагогічних процесів, які створюють сприятливі умови для розвитку особистості та її самореалізації.

Тенденції розвитку соціальної педагогіки, як науки, доцільно розглядати в двох аспектах – змістовому й організаційному. У соціальній педагогіці формуються ідеї, теорії, концепції, парадигми, методики, технології і т.п. – це науково-змістовий і науково-методичний рівень наукового пізнання. Організаційний аспект реалізується у контексті управління розвитком науки, що здійснюється в рамках державного і суспільного регулювання через соціальні замовлення в системі як академічної науки, так і наукових пошуків, що здійснюються у системі вищих

навчальних закладів. Окрім того, як і в кожній науці, за межами науково-організаційного планування помітні зусилля окремих учених, які вносять вагомий вклад в розвиток соціальної педагогіки. В Україні у галузі соціальної педагогіки сформувалися наукові колективи, очолювані науковими лідерами: у Києві – О. Безпалько, І. Бех, Р. Вайнола, І. Зверева, Г. Лактіонова, А. Капська, О. Карпенко, І. Ковчина, Ж. Петрочко та ін.; в Ужгороді – І. Мигович, І. Козубовська; в Луганську – С. Савченко, С. Харченко; у Харкові – І. Прокопенко, А. Рижанова, Л. Штефан; у Тернополі – Н. Олексюк, Ю. Поліщук та інші. Цілком очевидно, що подана інформація свідчить про екстенсивний розвиток соціальної педагогіки як галузі наукового знання; про інтенсивність розвитку може йти мова лише стосовно кожної наукової групи.

Процес розвитку соціальної роботи і соціальної педагогіки характеризується певними ознаками, які в сукупності свідчать про її самостійність і відображають тенденцію до розмежування з практикою і суміжними науковими сферами:

- тривале в часі уточнення об'єму, структури, рівнів об'єктно-предметної сфери по мірі нагромадження фактів і явищ, які містять в собі соціальний і соціально-педагогічний зміст та оформлення їх сукупності в емпіричну базу науки;
- формування і розробка понятійно-термінологічного апарату;
- виявлення закономірностей, які відображають специфічні взаємовідносини і взаємодії в соціально-педагогічному просторі дійсності;
- поява сукупності науково обґрунтованих теорій, гіпотез, концепцій;
- ускладнення структурно-змістової компоненти, виокремлення розділів, напрямів та інші [4,с.12].

У сучасних умовах в українському суспільстві спостерігається тенденція зростання ролі соціальної роботи і соціальної педагогіки у сфері практичної діяльності. Соціальна робота і соціальна педагогіка як наукове гуманітарні знання і соціальні практики лужає індикатором соціального благополуччя, у певній мірі є соціально-політичним фактором і громадсько-державним інструментом гармонізації суспільних відносин.

Соціальна педагогіка за своєю природою – міждисциплінарна наука, тому що вона об'єднує знання про процес соціального виховання людини в контексті її соціалізації, про переборення нею особистісних і соціальних проблем самостійно чи за допомогою іншої людини – соціального педагога. У структурі соціальної педагогіки як нової науки, що знаходиться у стадії становлення, проходять складні процеси інтеграції, де домінуючим фактором є не лідерство однієї з наук, а спільність їх об'єкту: взаємодія людини як самої з собою, так і з іншими людьми, з соціумом [9,с.94-95].

В умовах становлення професійної соціально-педагогічної діяльності в Україні соціальна педагогіка формується і як спеціальність напряму професійної підготовки у системі вищої освіти і як навчальна дисципліна у системі професійної підготовки фахівців.

Вважаємо за доцільне зауважити, що у світовій практиці в змісті соціальної освіти, а точніше – у процесі навчання соціальній чи соціально-педагогічній роботі – у циклі фундаментальних дисциплін гуманітарної освіти базовим є курс, мета якого полягає в тому, щоб навчити майбутніх фахівців розкривати можливості розвитку людських ресурсів; розуміти суть взаємодії людини і суспільства; бачити „людину в соціумі” як відкрити соціально-педагогічну систему; грамотно застосовувати технології соціально-педагогічної роботи однаково грамотно в різних сферах і з різними клієнтами. В одних країнах цей курс так і називається „Соціальна педагогіка” (Росія, Данія, ФРН, Польща та ін.); в інших – „Поведінка людини в соціальному оточенні” (США, Велика Британія, Італія, Португалія, Ірландія та ін.). Ці навчальні дисципліни не тільки є схожими за змістом, але на їх вивчення в різних країнах відводиться приблизно однакова кількість годин (на освітньо-кваліфікаційному рівні бакалавріату в середньому від 80 до 120 годин) [6,с.76].

Підвищення ролі соціальної педагогіки у системі наук, які складають основу професійної компетентності соціального педагога і соціального працівника будь-якого профілю спеціалізації, зумовлене тим, що вона складає основу етичної, моральної, психолого-педагогічної, культурологічної підготовки.

Соціальна педагогіка в сучасних умовах є науковою базою соціальної політики у різноманітних сферах її прояву: світи, охорони здоров'я, зайнятості і працевлаштування, в соціальній роботі з сім'єю, дітьми і молоддю, особами похилого віку, в соціальному захисті як категорій клієнтів, які мають особливі потреби, чи опинилися в особливій ситуації, так і всіх громадян з метою створення оптимальних умов для їх розвитку, самовдосконалення і реалізації життєвих сил і потреб.

Висновок. Аналіз численних робіт з соціальної педагогіки дозволяє дійти таких **висновки:**

- в Україні протягом трьох останніх десятиріч спостерігається інтенсивний розвиток соціальної педагогіки як науки і навчальної дисципліни у системі вищої освіти;
- в численних публікаціях спостерігається різні підходи щодо трактування суті соціальної педагогіки, її об'єкту, предмету; така ситуація є свідченням того, що соціальна педагогіка як галузь наукового знання знаходиться на стадії розвитку;
- соціальній педагогіці притаманний прикладний рівень наукового пізнання, який реалізується шляхом використання розроблених технологій і методик здійснення соціально-педагогічної діяльності;
- розробка теоретичних засад соціальної педагогіки сприяє розвитку і підвищенню ефективності соціально-педагогічної діяльності, перетворенню її у висококваліфіковану діяльність, здатну здійснювати суттєвий вплив на процес створення оптимальних умов для життєзабезпечення кожної конкретної людини і суспільства в цілому;
- соціальна педагогіка як галузь наукового знання є теоретичною основою професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Список використаної літератури:

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) /А.Й. Капська, О.В.Безпалько та Р.Х.Вайнола; Загальна редакція А.Й. Капської. –К., 2002. – 164 с.
2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навчальний посібник. – К.: Логос, 2003. – 134 с.
- 3.Бочарова В.Г. О некоторых методологических подходах к пониманию целостного процесса социализации, воспитания и развития личности./ Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт. – Москва – Тула, 1993. – С.36-42.
- 4.Никитина Л.Е. Социальная педагогика: Ученое пособие для вузов. – М.: Академический Проект, 2003. – 272 с.
- 5.Обучение социальной работе в России. Программы и технологии. Ч.2: Педагогика социальной работы. –М.: Ассоциация соиальных педагогов и социальных работников РФ,1997. – 263 с.
- 6.Рамон Ш., Шанин Т. Милосердие и умение: социальный работник как профессия // Вестник высшей школы. 1991. №11. – С. 76-82.
- 7.Соціальна педагогіка: Підручник // За ред. проф. А.Й.Капської. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
- 8.Философская энциклопедия. В 5 т. – М.: Сов. энциклопедия, 1985 -1968.

9. Шапиро Б.Ю. Предметно-профессиональная подготовка социальных работников: Задачи, содержание, организация // Социальная работа. Вып. 5. – С. 94-95.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 18.04.2014

CALL FOR PAPERS

Social Work & Education

&SW&E, 2014

Scientific paper SOCIAL WORK AND EDUCATION

*Vira Polishchuk, Editor-in-Chief, Ukraine Anna Slozanska, Deputy
Editor-in-Chief, Ukraine*

Social Work and Education (<http://journals.urau.ua/swe>) is a bi-annual international scholarly journal published by *Centre of Social Development and Innovation, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ukraine* and *East Aberdeen Educational Resources LTD, Great Britain* dedicated to advancing analysis of the theory and practice of social work, social care, social welfare, social work education and social politics at all levels.

Topics of interest for the above area include, but are not limited to the following:

- recent issues in social work
- recent issues in social work education
- recent issues in social politics

Extended papers (approx.. 8-12 pages) should be sent by e-mail to center_sdi@yahoo.com by *20 th January* and by *20 May* each year.

Pages should include abstract, keywords, bibliographic references and tables.

We look forward to hearing from you.

*Editor-in-Chief
Deputy Editor-in-Chief*

*Prof., Dr. Vira Polishchuk
Assoc. Prof. Anna Slozanska*

Editorial Address:

*Centre of Social Development and Innovation, Kurbasa str, 6/206, 46000, Ternopil, Ukraine Tel.:
+380 97 1838135, E-mail: center_sdi@yahoo.com*

*Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University,
Kryvonosa str, 2, 46027, Ternopil, Ukraine E-
mail: iinfo@tntpu.edu.ua*

*East Aberdeen Educational Resources LTD
16C Auchinryell Terrace, Garthdee, Aberdeen, Aberdeenshire, AB10 7DG, UK.*